ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΥΠΟ Σ. ΣΑΒΒΙΔΗ

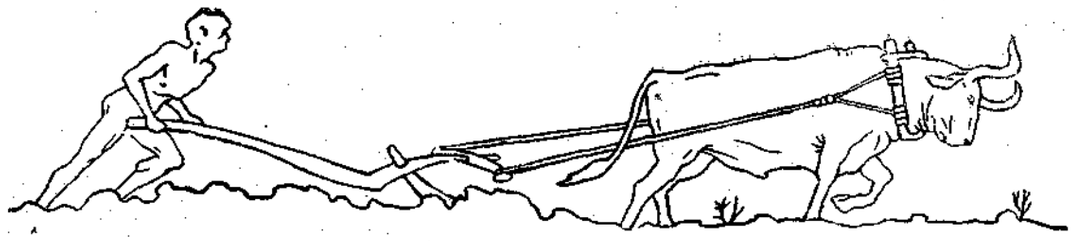

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Η' 15-30
ΙΟΥΝΙΟΥ 1908

ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ—Ο ΚΑΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Α΄

Η Χρυσοῦλα κ' ἡ Χρηστίνα ἤτανε γειτονοποῦλες καὶ φιλενάδες, ἤ, ὅπως τῶλεγαν 'ςτὴ γλῶσσα τους, *κολέϊσσες* [1]. 'Εμεγάλοναν 'ςτὸ ἴδιο *καντοῦνι*, τὸ κατάστενο, ὅπου τὰ σπίτια τους κυττάζουνταν ἀντικρυστά, παληὰ φτωχὰ σπιτάκια μονόπατα, μὲ κατῶγι τὸ καθένα καὶ μανῶγι.

Τὸ κατῶγι τῆς Χρηστίνας ἤτανε χωρισμένο σὲ δυό, μὲ λεπτὸ ξυλότοιχο ποὺ δὲν ἔφθανε ὥς τὸ ταβάνι καὶ ποὺ εἶχε μιὰ στενὴ-στενὴ πορτούλα χωρὶς φύλλο, ἀλλὰ μὲ κουρτίνα ἀπὸ διάνα πλουμιστή. Στὸ ἕνα μέρος, πρὸς τὸ δρόμο, ἐδούλευε ὁ πατέρας της, ὁ μαστρο-Δῆμος μὲ τὸν τόρνο του, κι' ἔφτειανε κοπανέλια γιὰ τὰ κρητικὰ μέρλα [2], ὡραῖα τελλάρα γιὰ τὰ κεντίσματα, γουδοχέρια γιὰ τὰ πέτρινα γουδιὰ καὶ δεῖχτες γιὰ τοὺς πρωτόσκολους τοῦ *Πούμλικου* [3]. Τὸ μικρό του ἐργαστῆρι ἐμύριζε πάντα κυπαρισσόξυλο, ἀλλὰ ὁ μαστρο-Δῆμος ἐμύριζε πάντα κρασίλα. 'Ἔπινε πολὺ κ' ἐδούλευε λίγο... Τί νὰ σοῦ κάμῃ κι' αὐτός, γέρος ἄνθρωπος τῶρα ὁ κακομοίρης, χῆρος καὶ χαροκαμένος, ποὺ ἀπὸ τόσα παιδιὰ δὲν τοῦ ἀπόμειναν παρὰ τὸ στερνογέννι του, ἡ Χρηστίνα, κ' ἕνας γυιὸς μεγαλήτερος, ὁ Νιόνιος ὁ προκομμένος, ποὺ ἔλειπε χρόνια 'ςτὸν Πύργο καὶ τοὺς εἶχε ἀπαρνηθῆ....

Στὸ ἄλλο χῶρισμα, 'ςτὸ βάθος, πρὸς τὴν αὐλή, ἐδούλευε ἡ Χρηστίνα. Εἶχε στημένο τὸν ἀργαλειό της ἐκεῖ κοντὰ 'ςτὸ μεγάλο παράθυρο, ποὺ σχεδὸν τὸ ἐγέμιζε ἡ θαμπὴ πρασινάδα μιανῆς συκιᾶς, κ' ἔφαινε λογῆς-λογῆς διασίδια καλοδιάσιδα, κρουστὰ δίμιτα, ἀγανὲς μπόλιες καὶ παρδαλὰ μπούρδινα. Στὸ πεζοῦλι τοῦ παραθύρου, συντροφιὰ 'ςτὴ δουλειά, εἶχε πάντα μιὰ γάστρα βασιλικὸ καὶ μιὰ κασέλα μὲ μπουγαρινιά, καὶ ἀπὸ πάνω κρεμασμένο ἕνα μεγάλο κλουβὶ μὲ γαρδέλι, κ' ἕνα μικρούτσικο κλουβάκι, τόσο δά, μὲ τριζόνι [1]. Τὰ καλοκαιριάτικα δειλινά, τὴν ὥρα ποὺ ἔπαυε τὰ δλημερινὰ κελαϊδήματα τὸ πουλί, ἡ μπουγαρινιὰ στολιζόταν μὲ λευκὰ ἀστράκια ποὺ μεθυστικὰ μοσχοβολοῦσαν, καὶ τὸ τριζόνι, χορτασμένο καρπουζόφλουδα, ἐκούρδιζε δειλὰ τὰ φτερά του, γιὰ νἀρχίσῃ τὸ μονότονο, τ' ὁλονύκτιο τραγοῦδι του. Μὰ τοῦ κάκου! τοῦ κάκου! 'Η Χρηστίνα ἤταν ἄσχημη.

'Ἕνα μεγάλο, στρογγυλὸ μοῦτρο, — ἔ, πάντα δροσερό, ὅπως νὰ πῆς; σὰ δεκαεφτὰ χρονῶν κοπέλλας, μὰ ψυχρὸ καὶ ἀνέκφραστο,—κἄτι μάτια γατίσια, ἀνοικτοπράσινα κι' ἀγριωπά, ἕνας λαιμὸς χωμένος μέσ' 'ςτοὺς ὤμους, ἕνα κορμὶ κοντὸ καὶ ἄγαρμπο, ἕνα στῆθος σὰν πλάκα. Τὴν ἐκύτταζες καὶ σοῦρχόταν νὰ γελάσῃς· σ' ἐκύτταζε κ' ἐκείνη καὶ τὴν ἐλυπόσουν κατάκαρδα. 'Ἤτανε γερή, ἀκέρια, καὶ ὅμως σοῦ ἔκαν' ἐντύπωσι σακάτισσας. Λὲς κ' εἶχε σακατευθῆ, μέσ' 'ςτὴν κοιλιὰ τῆς μάννας της, ἡ ἴδια ἡ εὐμορφιά της. Λὲς κ' ἤταν γιὰ νὰ βγῆ ὡραία, κι' ἀπὸ μιὰ κακοτυχιά, τὴν τελευταία στιγμή, βγῆκε ἄσχημη. 'Η συχωρεμένη ἡ μαστρο-Δήμαινα ἔλεγε πῶς τὴν εἶχε «κακοπιάσει» ἡ μαμμή. Κάτι παράξενο!

'Η Χρυσοῦλα ὅμως ἤταν εὔμορφη. Στὸ σπίτι της αὐτὴ δὲν εἶχε οὔτε πουλιά, οὔτε λουλούδια, οὔτε ἀργαλειό,—μὰ ἤταν εὔμορφη πολύ. 'Ἔμοιαζε σὰν ἀχτίδα τοῦ ἥλιου, χωρὶς νὰ εἶνε ξανθή. Καστανὰ τὰ μαλλιά της, καὶ ἄφθονα, καὶ σγουρὰ σὰν κυματάκια, καὶ γυαλιστά. Τὰ μάτια της βαθειά, σχεδὸν μαῦρα, μεγάλα κι' ἀστραφτερά. Αἰωνίως γελαστό, τὸ κοραλένιο στόμα ἔδειχνε κάτι δοντάκια μαργαριτάρια, κ' ἤταν τὸ κρέας της κάτασπρο, ὅλο δροσιὰ καὶ χυμός, σὰ ζυμωμένο μὲ γιασεμιὰ καὶ μπουγαρίνια. Τὰ μάγουλά της,

[1] *Κολέϊσσα* ἀπὸ τὸ *κολέγας*.
[2] *Κρητικὸ μέρλο*, δαντέλλα πλεγμένη μὲ κοπανάκια.
[3] *Πούμλικο*=τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο.

[1] *Τριζόνι*, ὁ γρύλλος.

γεμάτα λακκάκια, ἐκοκκίνιζαν μόλις, ἐλαφρότατα, ἄτακτα· κ' ἦταν ψηλή, κ' ἦταν χοντρὴ καὶ καλοδεμένη, γυναικᾶρα λαχταριστή, μὲ κεφάλι παιδακίοιο. Δεκαπέντε χρονῶν, φαινότανε πολὺ μεγαλήτερη ἀπὸ τὴν κολέϊσσα Χρηστίνα, ποὺ ἦταν δεκαεφτά. Κι' αὐτὴ δὲν ἐδούλευε. Ἂς ἦταν καλὰ ὁ πατέρας της, ὁ κὺρ - Λάμπρος ὁ μπακάλης, ποὺχε τὸ μαγαζί του 'ςτὸ κατῶγι τοῦ σπιτιοῦ του, κ' ἐπουλοῦσε ἀπ' τὰ χαράγματα ὥς τὴ νύχτα τὰ διάφορα *σαλουμικά* [1],— σαρδέλες καὶ σαρδούνια σὰν ἀσημένια, χρυσοὺς σκουράντζους [2], ρόδινους σολωμούς, χλωμοὺς σπάρους, χαβιάρια καὶ τυριὰ *ραριτές* [3], — σβέλτος, φωνακλᾶς καὶ *μπαρτζολετάντες* [4]. Ἡ Χρυσοῦλα πότε καθότανε κι' αὐτὴ 'ςτὸ μπακάλικο, κοντὰ στὴ μάννα της τὴ Φιορέττα,— μιὰ βαρέλ' ἀπὸ σάρκες πρόστυχες σὰν ταραμᾶς, —γιὰ νὰ τραβᾷ μὲ τὰ γλυκά της μάτια μουστερῆδες, πότε ἀνέβαινε ἀπάνω νὰ κάμῃ λίγη συντροφιὰ τῆς ἀδελφῆς της τῆς μεγαλήτερης, τῆς Ἕλενας, ποὺ ἐκεντοῦσε τὰ προικιά της, καὶ πότε ἔβγαινε 'ςτὸ δρόμο. Αὐτό, φαίνεται, τὴν εὐχαριστοῦσε περισσότερο. Γιατὶ κοπέλλα τῆς ρούγας ἀπὸ φυσικό της ἦταν ἡ Χρυσοῦλα. Τὸ καντοῦνι τους, ἐκεῖ κοντὰ 'ς τὸν Ἄμμο καὶ 'ς τὸν Ἅγιο Διονύσιο, ἦταν αὐλακωμένο καταμεσὶς ἀπὸ τὸν ὀχετό, τὸν ἀπαίσιο *γάτουλα*, ξεσκέπαστο καί, τὸν περισσότερο καιρό, ὅταν μάλιστα δὲν ἔβρεχε, ξεχειλισμένο ἀπὸ ἕνα πρασινόμαυρο βοῦρκο. Ἔτσι ἦταν ἐκεῖ οἱ ἀπόκεντροι δρόμοι 'ςτὰ χρόνια τὰ παληά. Κ' ἡ εὔμορφη Χρυσοῦλα ἔμοιαζε σὰν ἄνθος μὲ παχύσαρκα καὶ λαμπρόχρωμα φύλλα, ποὺ ξεφύτρωσε 'ςτὸν ἥλιο μέσ' ἀπὸ ἐκείνη τὴν κοπριά. Λιγδιασμένη, ἀκατάστατη, ἀνάμαλλη καὶ ξετραχηλισμένη, πολλὲς φορὲς μὲ τὴν κάλτσα πεσμένη ἀπὸ ἀφροντισιά, ὥστε ποὺ φαινόταν γυμνὴ καὶ λίγη γάμπα,—τριγύριζε, σουλατσάριζε ἀπάνω - κάτω, στεκότανε 'ςτὶς πόρτες, ἐφλυαροῦσε μὲ τὶς γειτόνισσες, ἐπείραζε τοὺς διαβάτες κ' ἐγελοῦσε, ἀξέννοιαστη πάντα σὰν τὸ πουλί. Κάπουκάπου ὁ πατέρας της τὴ θυμόταν, — ἅμα πρὸ πάντων ἄκουγε τὸ γέλιο της, ἕνα γέλιο κρυστάλλινο, χαρὰ γεμᾶτο καὶ ὑγεία καὶ καλοσύνη, — κ' ἐκεῖ ποὺ διαλαλοῦσε τὶς σαρδέλλες του μὲ λιγοθυμισμένα ἐπιφωνήματα θαυμασμοῦ: ὤ! ὤ! ὤ! — τὶς ἔβγαζε ἄξαφνα μιὰν ἄγρια φωνή:

— Μωρήηη!...

— Ἔφτασα! ἐφώναζε ἡ Χρυσοῦλα βιαστικά· ἀλλ' ὥς ποὺ νὰ τελειώσῃ τὴν κουβέντα της μὲ τὴ γειτόνισσα, ἄρχιζε ἄλλη κ' ἐξεχνοῦσε νὰ γυρίσῃ 'ςτὸ μπακάλικο. Πάλι σὲ λίγο:

— Μωρήηη!..

— Τώρα γιαμά [5], τώρα!

[1] *Σαλουμικά*, ἁλμυρά.
[2] *Σκουράντζος*, ἡ ρέγκα.
[3] *Ραριτές*, σπάνια πράγματα.
[4] *Μπαρτζολετάντες*, ἄστεῖος, χωρατατζῆς.
[5] *Γιαμά*, λοιπόν.

Καμιὰ φορὰ ὁ κὺρ - Λάμπρος ἔχανε τὴν ὑπομονή, ἔβγαινε 'ςτὸ δρόμο καὶ τὴν ἐκυνηγοῦσε. Μὰ πάντα ἡ Χρυσοῦλα τοῦ ξέφευγε μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μ' ἕνα τσαχπίνικο τρέξιμο, κ' ἐτρύπονε πρώτη 'ςτὸ μαγαζί, κ' ἐκρυβόταν ὀπίσω ἀπὸ τὰ πάχη τῆς μάννας της.

— Τζιριτζάντζουλες [1] μοῦ κάνεις, μαγάρα! [2] τῆς ἔλεγε ὁ κὺρ - Λάμπρος σὰν ἐγύριζε λαχανιασμένος, χαμογελῶντας κι' ὁ ἴδιος. Ἦταν ἀγαθὸς καὶ ποτὲ δὲν ἐκτυποῦσε τὰ παιδιά του. Ξεθύμαινε μόνο μὲ φωνές. Ὁ μαστρο - Δῆμος ὅμως, ὁ γέρω-παράξενος, χειροτονοῦσε κάπου-κάπου τὴ Χρηστίνα.

Εἶνε περίεργο πῶς δύο τόσο διαφορετικὰ κορίτσια, ἡ Χρυσοῦλα καὶ ἡ Χρηστίνα, μποροῦσε νὰ εἶνε δεμένα μὲ φιλία. *Κολέϊσσες* ἡ ἄσχημη μὲ τὴν εὔμορφη, ἡ φρόνιμη μὲ τὴ σουρουλοῦ, ἡ ἀκαμάτρα μὲ τὴ δουλεύτρα, ἡ γεμάτη ἔννοιες μὲ τὴν ἀξέννοιαστη, ἡ ρέμπελη μὲ τὴ νοικοκυρούλα, ἡ πάντα χαρούμενη μὲ τὴν πάντα λυπημένη!... Θὰ ἔλεγε κανεὶς ἀκόμη μιὰ φορὰ πὼς τἀντίθετα κάνουν τὴν ἁρμονία· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀκόμη ἁπλούστερο. Ἔτσι συνείθισαν ἀπὸ μικρές. Εἶχαν τὴν ἴδια ἀπάνω - κάτω ἡλικία κ' ἐμεγάλωσαν 'ς τὴν ἴδια γειτονιά. Ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα ποὺ γνώρισαν τὸν κόσμο,—τὴ ροῦγα τους μὲ τὰ παληὰ φτωχὰ σπιτάκια καὶ μὲ τὸ γάτουλα 'ςτὴ μέση—ζοῦσαν κ' ἔπαιζαν μαζί. Ὡς τὰ δώδεκα χρόνια της, ἔτσι ἀλευρογύριζε τὴ γειτονειὰ κ' ἡ Χρηστίνα. Ἔπειτα ἄρχισε νὰ *μασσουρίζῃ* 'ςτὴ *σβίγα* τὰ γνέματα τῆς μάννας της, ποὺ εἶχε τὸν ἀργαλειό, καὶ 'ς τὸ τέλος, ἀφοῦ πέθανε ἡ μαστρο-Δήμαινα, ἐκάθησε 'ςτὸν ἀργαλειὸ κι' αὐτή. Ἡ Χρυσοῦλα ἔμεινε νὰ τριγυρίζῃ μονάχη της· ἡ φιλία τους ὅμως φιλία. Δυὸ καὶ τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα, ἡ Χρυσοῦλα ἔπαιρνε τὴ βόλτα της κι' ἀπὸ τὸ ἐργαστῆρι τῆς Χρηστίνας, κ' ἐστεκότανε δίπλα 'ςτὸν ἀργαλειό, ὀρθὴ πάντα, νὰ βλέπῃ τὴν κολέϊσσά της πῶς πετοῦσε τὴ σαΐτα καὶ πῶς ἐδούλευε τὰ *ποδαρικά*. Τὸ βράδυ, ἅμα ἔπαυε ἡ δουλειά, τὰ ἔλεγαν μαζί, καθισμένες 'ςτὸ κατῶφλι, πότε τῆς μιανῆς πότε τῆς ἄλλης, καὶ τὴν Κυριακὴ ἢ τὴ γιορτή, ποὺ ἔβαζαν τὰ καλά τους, ἐκουβέντιαζαν ἀπὸ τ' ἀντικρυστά τους παράθυρα.

Ἡ Χρηστίνα ἀγαποῦσε τὴ Χρυσοῦλα γιατ' ἦταν γλυκοαίματη, καλόβολη κ' εὔμορφη—μὰ τὴν ἐζήλευε κι' ὅλα γι' αὐτά. Καὶ μὲ τὰ χρόνια, ἡ ἀγάπη λιγόστευε καὶ ἡ ζήλεια μεγάλονε... Ὅσοι νέοι περνοῦσαν ἀπ' τὸ καντοῦνι τὴν Κυριακή, — νέοι ἀπ' ἄλλες γειτονειές, ποὺ τριγύριζαν γιὰ κυνῆγι,— τὴ Χρυσοῦλα ἐκύτταζαν χασκισμένοι, ποὺ ἔλαμπε 'ςτὸ παραθύρι της. Κανένας ποτὲ δὲν ἐγύρισε νὰ ἰδῇ καὶ τὴν ἄμοιρη Χρηστίνα 'ς τὸ δικό της, ὅσο

[1] *Τζιριτζάντζουλα*, σκέρτσο, νάζι, πονηριά, ἐλιγμός.
[2] *Μαγάρα*, χαϊδευτικὰ παληοκόριτσο.

κι' ἂν ἤτανε στολισμένη... Κι' αὐτό, ἅμα ἦλθε 'ςτὴν ἡλικία ποὺ κατάλαβε καλλίτερα τὸν κόσμο, — τὴ ρούγα της πάλι μὲ τὰ παληὰ φτωχὰ σπιτάκια καὶ μὲ τὸ γάτουλα, ναί, μὰ καὶ μὲ τὴ γαλάζια λουρίδα τοὐρανοῦ ἀπὸ πάνω, μὲ τὰ πουλιὰ καὶ μὲ τἀστέρια,—αὐτὸ τὴν ἐφαρμάκονε. Κ' ἦταν γι' αὐτὴ μιὰ μαχαιριὰ 'ςτὴν καρδιά, κάθε ποὺ ἄκουε τώρα καμιὰ γειτόνισσα νὰ λέῃ μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ Χρυσοῦλα «ὥμμορφο τὸ μάγαρο!» —ἐνῷ γι' αὐτὴ καμιὰ ποτὲ δὲν εἶπε ἄλλο, παρὰ πὼς εἶνε «χρυσοχέρα»... Κ' ἐπερίμενε νὰ τῆς τὸ ποῦν; Μήπως δὲν εἶχε μάτια κι' αὐτή; δὲν εἶχε κ' ἕναν καθρέφτη μεγάλο, ἀπὸ πάνω ἀπ' τὸ κομμό, ποὺ τῆς ἔδειχνε ὅλο της τὸ κορμί, κ' ἕναν ἄλλο μικρὸ τοῦ χεριοῦ, ποὺ τὸν ἐκολλοῦσε 'ςτὰ μοῦτρα της γιὰ νὰ τῆς δείχνῃ κάθε ἀπελπιστικὴ λεπτομέρεια;...

Μὰ ὅση ἦταν ἡ μυστική της λύπη γιὰ ὅλ' αὐτά, ἄλλη τόση κ' ἡ μυστική της χαρά, ὅταν ἄκουε νὰ κατηγοροῦν τὴν εὔμορφη φιλενάδα της.

— Κοτζὰ - κοπέλλα τώρα,—ἔλεγε ἡ θεία Νικολέττα, ἡ γειτόνισσα—νὰ ξημεροβραδυάζεται 'ςτσὶ ροῦγες καὶ 'ςτὰ παρεθύρια, καὶ νὰ χασκογελάῃ μὲ τὸν ἕνανε καὶ μὲ τὸν ἄλλονε; νὰ ζέβῃ ἀπὸ τὴ βρῶμα σὰ σγαρίλιος τοῦ Ἄμμου, καὶ νὰ μὴν πηγαίνῃ ἀπάνου μία στιγμή, νὰ ράψῃ κἄνε ἕνα κουμπὶ 'ς τὴ *σκαμπαβία* [1] τση, ποὺ καμία ὥρα θὰ φανοῦνε καὶ τὰ στήθεια τση, δὲ ντρέπεται;... Δὲ βλέπει τὴν ἀδρεφή τση τὴν Ἕλενα, τὴν καλὴ κοπέλλα, ποὺ δὲ λείπει τὸ βελόνι ἀπὸ τὸ χέρι τση;... Μὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο, κ' ἐγὼ δὲν εἰξέρω πῶς θὰ καταντήσῃ ἐφτούνη ἡ κοπέλλα.

— Τσῆ τὰ λέω κ' ἐγώ, ἀπαντοῦσε ἡ Χρηστίνα, τσῆ τὰ λέω, μὰ ἐφτούνη, γυιέ μου, δὲν ἀκούει κανένα.

— Ἀγκαλά μου, τίνος ἀλλουνοῦ θὰ μοιάσῃ παρὰ τσῆ μάννας τση; Γιατί, νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μὴ ξεροκοκκινίζουμε... ἐδωπᾶ ποὺ τὰ λέμε... ἡ Φιορέττα ἡ Λάμπραινα ποτέ τση δὲν ἐστάθηκε νοικοκυρά... Δὲν τὴ βλέπεις κατάντια ποὺ ἔχει; Βαρυέται νὰ κουνηθῇ καὶ δὲ δίνει φαρδίνι [2] τσακισμένο γιὰ τίποτσι... Ὡς καὶ τὴ γιορτὴ ἀκόμα, ποὺ βάνει τὸ πράσινο μεταξωτὸ καὶ πηγαίνει 'ςτὴν ἐκκλησία, — σοῦ ὁρκίζουμαι, μάτια μου, γιατὶ τὴν ἄκουσα 'ςτὸ γυναιτίκι [3] μὲ τὴ μύτη μου,—βρωμάει σαρδέλλες. Ναὶ μὰ τὸ ἅγιο Κορμάκι τοῦ Προστάτη μας.

— Ἐμὲ θὰ μοῦ πῇς; ἀπαντοῦσε ἡ Χρηστίνα. Μπᾶ! ἃ δὲν εἴχανε κ' ἐκείνη τὴν Ἕλενα, θὰ ψωριάζανε οὖλοι τους σὰν τὸ γάτο τους.

— Ἂς εἶνε... ὅποιος ἔχει ἀλλοῦ τὸ νοῦ του, δὲ μπορεῖ νὰ τὸν ἔχῃ ἐκεῖ ποὺ χρειάζεται. Καὶ τὸ νοῦ τσῆ Φιορέττας, τώρα 'ςτὰ γεράματα, τσῆ τὸν ἐπῆρε ὁ Γερόλυμος ὁ μακελλάρης. Ψέματα;..

— Ἔ, ἀπαντοῦσε ἡ Χρηστίνα· ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ δάχτυλό του δὲ μπορεῖ κανένας νὰ κρυφτῇ.

Αὐτὸ ἦταν βέβαιο. Ὁ Γερόλυμος ὁ μακελλάρης, ὁ μεσόκοπος, μὲ τὸ χοντρὸ καὶ κατακόκκινο σβέρκο, εἶχε λυμπισθῇ τὰ πάχη τῆς μπακάλαινας, καὶ ἡ πονόψυχη Φιορέττα ἦταν τώρα ἡ ἀγαπητικιά του. Πολλὰ ἀδιάκριτα μάτια τὸν εἶδαν νὰ μπαίνῃ τὴ νύχτα 'ςτὸ κατῶγι, 'ςτὸ παραμάγαζο... Τὸ ἤξεραν πιὰ ὥς κ' οἱ πέτρες τῆς ρούγας, τὸ ἤξερε ἀκόμα κι' ὁ κὺρ Λάμπρος. Ἔλεγαν μάλιστα πὼς αὐτὴ δὲν ἦταν ἡ πρώτη πονοψυχιὰ τῆς Φιορέττας του. Ὁ κὺρ Λάμπρος ὅμως δὲν ἦταν ἀπὸ κείνους ποὺ σκοτώνουν, ἢ ποὺ δέρνουν ἢ ποὺ διώχνουν. Φωνὲς μόνο ἤξερε, κι' ἀπὸ φωνὲς δὲν ἴδρωνε τ' αὐτὶ τῆς Φιορέττας του. Στὸ τέλος βαρέθηκε πιὰ καὶ νὰ φωνάζῃ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος κ' ἔκανε πὼς δὲ βλέπει. Ἂς τα νὰ πᾶνε 'ςτὸ διάολο!...

Κι' ἂν ἤθελε ἀκόμα, γι' ἀγάπη τῆς φιλενάδας της, πῶς μποροῦσε ἡ Χρηστίνα νὰ τἀρνηθῇ καὶ νὰ τἀποσκεπάσῃ τὰ ὁλοφάνερα; Ἀλλὰ κι' αὐτὸς ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς μάννας, ποὺ ἦταν ἐξευτελισμὸς τῆς οἰκογένειας ὅλης καὶ τῆς Χρυσούλας τῆς ἴδιας, τὴν εὐχαριστοῦσε κατάβαθα. Εὔμορφη ναί, ὅσο θές· μὰ μιὰ ποὺ εἶχε τέτοια μάννα, ποῖος θὰ τὴν ἔπαιρνε; Αὐτὴ ἦταν νοικοκυρά, δουλεύτρα καὶ ἀπὸ τίμιο σόϊ. Ποτέ της δὲν ἀκούστηκε 'ςτὸ παραμικρὸ ἡ συχωρεμένη ἡ μάννα της, καὶ ὅσες τρέλλες κι' ἂν ἔκαμε ὁ ἀδελφός της ὁ Νιόνιος, πρὶν φύγῃ 'ςτὸν Πύργο, — παιδιάστικα πράματα, — ὅπως νὰ πῇς ἄντρας ἦταν... Κάθε καλὸς νέος, σὰν τὸν Τζώρτζη τοῦ Μενεγῆ, τὸ μπαρμπέρη, μποροῦσε νὰ τῶχῃ τιμή του καὶ καμάρι του, νὰ τὴν κάμῃ μιὰ μέρα γυναῖκα του, μὲ τιμημένο στεφάνι καὶ μὲ τὴν εὐχὴ γονιῶν καὶ Θεοῦ. Ἡ Χρυσοῦλα ὅμως... ἡ εὔμορφη... τὸ πολὺ - πολὺ μποροῦσε νὰ τὴν σπιτώσῃ κι' αὐτὴ κανέν' ἀρχοντόπουλο γιὰ τὴν εὐμορφιά της... Καὶ θυμόταν ἡ Χρηστίνα ἄλλες δυὸ κοπέλλες ἀπὸ τὴ γειτονειά, τὴν Ἀριέττα καὶ τὴν Πάτρα, — εὔμορφες κι' αὐτές, μὰ ὄχι σὰν τὴ Χρυσοῦλα, — ποὺ τώρα ζοῦσαν 'ς ἄλλες γειτονειές, κ' οἱ δυὸ σπιτωμένες, ἡ μία ἀπὸ ἕναν ἀφέντη γέρο, παντρεμένο, μὲ θηλυκὰ παιδιὰ τῆς παντρειᾶς—δὲν ντρέπεται! — ἡ ἄλλη ἀπὸ ἕνα κοντόπουλο, ἕνα λεβέντη σὰν τὸ κρύο τὸ νερό.... Μὰ καμιὰ δὲν ἐζήλευε ἡ Χρηστίνα· οὔτε τὴν Ἀριέττα ποὺ εἶχε τὸν πλούσιο γέρο, οὔτε τὴν Πάτρα ποὺ εἶχε τὸν εὔμορφο νιό. Ἔτσι χωρὶς στεφάνι; Καλλίτερα νὰ πάῃ 'ς τὴν *τσίμα* τοῦ πόρτου, καὶ νὰ πνιγῇ...

Μιὰ 'μέρα, ἡ θεία Νικολέττα, ἡ καλὴ γειτόνισσα ποὺ πῆγε νὰ τῆς βοηθήσῃ 'ς τὸ διασίδι, τῆς εἶπε μέσ' 'ς τὰ ἄλλα:

— Ἡ κολέϊσσά σου γλήγορα, μοῦ φαίνεται, θὰ πάρῃ τὸν κακὸ δρόμο, ἂν δὲν τὸν ἐπῆρε

[1] *Σκαμπαβία*, καμιζόλα.
[2] *Φαρδίνι*, χάλκινο νόμισμα.
[3] *Γυναιτίκι*, ὁ γυναικωνίτης τῆς Ἐκκλησίας.

κιόλας... Σοῦ λέω, παιδί μου, γιὰ τὸ καλό σου, νὰ μὴν ἔχῃς πολλὰ νταραβέρια μὲ δαύτηνε.

— Καὶ τὶ νταραβέρια ἔχω ἐγώ; ἀποκρίθηκε ἡ Χρηστίνα. Μπορῶ γιαμὰ νὰν τῆς κόψω καὶ τὴν καλημέρα, γειτόνισσες ποὺ εἶμαστ' ἐδῶ πᾶ, ἀναστημένες ἀπὸ τὰ μικρά μας χρόνι' ἀντάμα; Στὸ σπίτι τους; ἔχω νἀναιβῶ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πέθανε ἡ μάννα μου... Πῶς ἔρχεται ἐδῶ; Τί μὲ τοῦτο; Οὔτε τὰ μυστικά της μοῦ λέει, οὔτε ἔχω ἐγὼ νὰ τῆς πῶ... Καθένας γιὰ λόγου του, καὶ ὁ Θέος γιὰ οὔλους.

— Ἔχεις δίκῃο, δὲ σοῦ λέω... μὰ τώρα-τώρα ἀρχίνησε νὰ φιλιέται καὶ 'στὴ ροῦγα. Νά, ἐψὲς τὸ βράδυ, ἀργά, ἡ μάννα της τὴν ἔστειλε νὰ πάρῃ μέντα ἀπὸ τὸ καπνοπουλειὸ τοῦ Κατζῆ[1], γιατ' εἶχε, λέει, κόψιμο.

— Ναί, τὴν εἶδα κ' ἐγώ...

— Ἔ, μπράβο!.. Ἐκεῖ τὸ λοιπὸν ποὺ γύριζε ἀπὸ τοῦ Κατζῆ, τὴν ἐστρήμωξε 'ς τὴν καντουνάδα ἐκεῖνος ὁ πιλάτος, ὁ Τζώρτζης, ὁ γυιὸς τοῦ Μενεγῆ, ὁ μπαρμπέρης καλέ...

— Τόνε ξέρω, κυρά μου, τόνε ξέρω...

— Ναῖσκε... τὴν ἐστρήμωξε, ποὺ λές, καὶ τσῆ ἔδωκε ἕνα φιλὶ 'ς τὸ στόμα... σκαστὸ φιλὶ ποὺ τἄκουσα ἐγὼ μὲ ταὐτιά μου. Καὶ γέλια ἐκείνη;! καὶ «ψυχή μου» ἐκειός;!.. Τί ἄλλο δὲν εἶξέρω, γιατ' ἤτανε σκοτάδι καὶ δὲν ἔβλεπα... Μὰ γιὰ τὸ φιλί, παίρνω δρκο καὶ 'ς τὴν Κάσσα τοῦ Ἁγίου μας.

Ἡ Χρηστίνα ἐσάστισε, ἐκτύπησε τὶς παλάμες, ἐσήκωσε τὸ κεφάλι κι' ἄνοιξε τὸ στόμα κάτι νὰ πῇ· μὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τῆς ἤρθε κ' ἐφταρνίστηκε.

— Γειά σου κι' ἀλήθεια λέω! εἶπε ἡ θεία Νικολέττα.

Ἡ Χρηστίνα χαμογέλασε κ' ἔπειτα πάλι βυθίστηκε 'ς τὴν ἀπορία της. Μπᾶ! μπᾶ! ἀκοῦς, καλέ;! Ἴσια μ' ἐκεῖ λοιπὸν ἔφτασε ἡ κυράτσα Χρυσοῦλα; Κρῖμα 'ς τὴν κοπέλλα!.. Καὶ ὅμως δυσκολευόταν νὰ πιστέψῃ τέτοιο πρᾶμμα ἡ Χρηστίνα, γιατὶ τὴ φιλενάδα της τὴν ἤξερε ἄγρια. Λόγια καὶ γέλια ὅσα θές, μὰ χειρονομίες ὄχι... Πολλὲς φορὲς οἱ διαβάτες καὶ οἱ γειτόνοι τῆς ρίχνουνταν 'ς τὰ σκοτεινά, καὶ κάτι νέοι χαροκόποι ἢ γέροι κολασμένοι, ποὺ τὴν ἔβλεπαν νὰ τριγυρίζῃ 'ς τὸ βοῦρκο, τὴν ἐνόμιζαν τοῦ χεριοῦ τους καὶ ξεθάρρευαν ἀπάνω της. Μὰ πάντα ἡ Χρυσοῦλα γινότανε σκυλί· «κάτου τὰ ξεράδια σου!» ξεφώνιζε, καὶ δὲν τῶχε γιὰ τίποτα τὸ ἀγοροκόριτσο, νὰ σηκώσῃ καὶ πέτρα νὰ σπάσῃ κεφάλι. Ψέματα λοιπὸν ἔλεγε ἡ θεία Νικολέττα;

Ὄχι, ἡ γειτόνισσα ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Ὁ Τζώρτζης τοῦ Μενεγῆ, ὁ μπαρμπέρης, τῆς τὸ πῆρε τὸ φιλὶ ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Καὶ ἡ Χρυσοῦλα δὲν ηὗρε δύναμι νἀντισταθῇ. Ἀντὶ νὰ φωνάξῃ, ἐγέλασε,—κι' ἀντὶ νὰ σηκώσῃ πέτρα, ἀγωνίσθηκε μόνο νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸ σφίξιμό του καὶ νὰ τοῦ φύγῃ νὰ κρυφτῇ 'ς τὸ σπίτι της... Ἔ, μὰ δὲν ἦταν σὰν τοὺς ἄλλους ὁ Τζώρτζης! Λεβεντόπαιδο, παλληκαρᾶς ἴσα μ' ἐκεῖ πάνου, χεροδύναμος, ποὺ μποροῦσε νὰ τὴ στήψῃ ὁλάκαιρη σὰ λεμονόκουπα. Καὶ ὅταν ἅπλονε ἀπάνω της, τὰ χέρια του δὲν ἔτρεμαν σὰν τῶν ἀλλονῶν, οὔτε ἡ φωνή του ἐγινόταν βραχνὴ καὶ ἀγνώριστη. Τίποτα τὸ σκοτεινὸ καὶ τίποτα τὸ φοβισμένο. Ἅπλονε γελαστός, μὲ θάρρος καὶ μὲ ἀφέλεια, καὶ μὲ μιὰν ὡραία ὁρμή, σὰ νὰ ἤθελε ὄχι νὰ κλέψῃ, ἀλλὰ νὰ πάρῃ κάτι δικό του. Καὶ ἡ Χρυσοῦλα μπροστὰ 'ς αὐτὸ τὸ δυνατό, ἔχανε κάθε της δύναμι.

Ἡ ἱστορία τοῦ βραδινοῦ φιλιοῦ καὶ γι' ἄλλο λόγο ἐπλήγωσε κατάκαρδα τὴ Χρηστίνα. Δὲν τὸ εἶχε 'πῇ καλὰ-καλὰ οὔτε 'ς τὸν ἑαυτό της, μὰ γιὰ τὸ Τζώρτζη τῆς πονοῦσε λιγάκι τὸ δόντι. Γι' αὐτὸν τῆς κελαϊδοῦσε ὅλη-μέρα τὸ γαρδέλι της, γι' αὐτὸν μοσχοβολοῦσε ὁ βασιλικὸς καὶ ἡ μπουγαρινιά της· καὶ ὅταν ἔκαμνε ὄνειρα γιὰ τὸ μέλλον, ἀχνόβλεπε μιὰ Χρηστίνα ἥσυχη, φρόνιμη, εὐτυχισμένη γυναικοῦλα τοῦ νέου μπαρμπέρη. Ἔτσι εἶνε πάντα τρελλὰ τῆς νειότης τὰ ὄνείρατα... Καὶ τώρα νά, ἡ Χρυσοῦλα ἡ λιγδοῦ κ' ἡ ἀκαμάτρα, τῆς τὸν ἔπαιρνε μὲ τὴν εὐμορφιά της καὶ τὴν ἀδιαντροπιά...

Ὡς τόσο, τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς ζήλειας τῆς ἀπόκρυφης, ἦταν τὸ βαθύτερο κατακάθισμα τῆς ἀληθινῆς φρίκης, ποὺ αἰσθανόταν, τώρα 'ς τὴν ἀρχή, σὰν τίμια νοικοκυροπούλα, γιὰ τὸ κατρακύλισμα τῆς φιλενάδας της. Νὰ στέκεται ἔτσι νὰ τὴ φιλοῦν 'ς τὸ δρόμο οἱ ἄντρες;!... Καὶ σὰν ἦχος μακρυνῆς καμπάνας, ἀντηχοῦσαν στ' αὐτιά της ξανὰ καὶ ξανά, τὰ λόγια τῆς γειτόνισσας: «Ἡ Χρυσούλα θὰ πάρῃ τὸν κακὸ δρόμο, ἂν δὲν τὸν ἐπῆρε κιόλας». Τὸν κακὸ δρόμο .... μὰ καὶ βέβαια ποὺ τὸν 'πῆρε, μ' αὐτὰ ποὺ ἄρχισε νὰ κάνῃ, γιατί τί ἄλλο ἦταν ὁ δρόμος ὁ κακός; Καὶ ἀπὸ 'κείνη τὴν ἡμέρα θεωροῦσε τὸν ἑαυτό της πραγματικὰ καὶ τελειωτικὰ χωρισμένο ἀπὸ τὴν κολέϊσσα. Γιατὶ αὐτή, ἡ Χρηστίνα, μόνο τὸν καλὸ δρόμο θἀκολουθοῦσε, τὸ δρόμο τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς τιμῆς, τὸ δρόμο τῆς μάννας της καὶ τοῦ πατέρα της. Κ' ἐπειδὴ μιὰ καθαρὴ μεταφορὰ δὲν μποροῦσε νὰ κρατηθῇ 'ς τὸ ἀκαλλιέργητο μυαλό της χωρὶς κάποιο ὑλικὸ ἀποκκοῦμπι, τῆς ἄρεσε νὰ φαντάζεται τὸ Τρίστρατο, ποὺ σχηματίζουνταν ἐκεῖ 'ς τὴν ἄκρη τοῦ καντουνιοῦ τους: Ἕνας δρόμος ὁ δικός τους· δεύτερος δρόμος ἐκεῖνος ποὺ πήγαινε τὸν ἀνήφορο, μακρύς, πρὸς τὶς ἀπάνω γειτονειές, πρὸς τὸ λόφο καὶ τὸ βουνό· καὶ τρίτος δρόμος ὁ ἄλλος, ποὺ κατηφοροῦσε ἀντίθετα, κ' ἔβγαινε σύντομα 'ς τὸν Ἄμμο καὶ 'ς τὴ θάλασσα.

[1] Ἐκεῖνον τὸν καιρό, τὰ καπνοπωλεῖα ἦταν καὶ ραακοπωλεῖα· τὰ δὲ μπακάλικα πουλοῦσαν μόνο *σαλουμικά*.

Ἔτσι ἦταν: Μὲ τὴ Χρυσοῦλα χειροπιασμένες, ἐτράβηξαν μαζὶ ὥς τὸ τρίστρατο, ὥς τὴν ἄκρη τοῦ καντουνιοῦ τους. Ἦταν τὰ πρῶτα τους χρόνια, τὰ παιδικά, τἀθῶα καὶ τἀνήξερα. Μ' ἀπὸ 'κεῖ καὶ πέρα ἔλυναν τὰ χέρια, ἀποχαιρετιοῦνταν κ' ἐχωρίζουνταν. Ἡ Χρυσοῦλα ἔπαιρνε τὸν ἕνα δρόμο, τὸν εὔκολο κατήφορο, ποὺ ὡδηγοῦσε 'ς τὴ θάλασσα καὶ 'ς τὸν πνιγμό. Καὶ ἡ Χρηστίνα ἔπαιρνε τὸν ἄλλο, τὸν ἀνήφορο τὸν τραχὺ καὶ λαχανιασμένο, ποὺ ὡδηγοῦσε ὅμως 'ς τὰ ψηλά, 'ς τὸ λόφο μὲ τὸ ξωκκλῆσι καὶ μὲ τὰ κόκκινα σπιτάκια, 'ς τὸ βουνὸ μὲ τὰ πράσινα πλάγια, 'ς τὸν οὐρανό... Ἔτσι ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τους, ὁ κοινὸς ὥς τὰ τώρα, ἐκεῖ 'ς τὸ τρίστρατο, 'ς τὸν κρίσιμο σταθμὸ τῆς νειότης, χωριζότανε 'ς τὰ δυό: Ἀντίο, Χρυσοῦλα... — Ἔχε γειά, Χρηστίνα...

Β΄

Τὸ δρόμο τὸν κακό, ποὺ κατηφοροῦσε πρὸς τ' ἀκρογιάλια τοῦ Ἄμμου, τὸν πῆρε στ' ἀλήθεια μιὰ νύχτα ἀνοιξιάτικη, ἡ Χρυσοῦλα, 'ς τὸ μπράτσο τοῦ Τζώρτζη τοῦ ἀγαπημένου της.

Ὁ μαστρο-Δῆμος ὁ ἴδιος, γυρίζοντας τὴν ὥρα ἐκείνη ἀπὸ τὰ «πραματευταρεῖα» τῆς Πλατείας Ρούγας, ὅπου εἶχε πάει νὰ δώσῃ διασίδι καὶ νὰ πάρῃ γνέματα τῆς κόρης του, καὶ εἶχε παραρρήσῃ γιατ' ἦταν Σαββατόβραδο καὶ οἱ πραματευτάδες εἶχαν σκοτοῦρες, — ἀπάντησε τὸ ἔνοχο ζευγάρι 'ς τὸν ἔρημο δρόμο. Εἶδε τὴ Χρυσοῦλα, κι' ἂν καὶ κουκουλωμένη 'ς τὸ μαῦρο μαντυλόνι της, τὴν ἐγνώρισε. Καὶ ὅταν ἔφτασε 'ς τὸ σπίτι, φορτωμένος γνέματα καὶ ἀγανάκτησι, ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ τὰ πῇ ὅλα τῆς Χρηστίνας.

— Οὔτε καλημέρα δὲ θέλω νἄχῃς ἄλλο[1] μ' ἐφτούνη τὴν πατσαβούρα! τὴν ἐπρόσταξε.

— Μπᾶ, μπᾶ, μπᾶ! ποὺ θὰ καταδεχθῶ ἐγὼ νὰν τῆς ματαπῶ καλημέρα! ἐδήλωσε, ὑπάκοη πάντα της, ἡ Χρηστίνα.

Δὲν ἐφάνηκε πὼς ἔδωσε μεγαλήτερη προσοχὴ 'ς τὴ διήγησι τοῦ πατέρα της, — πφ! μόνο καταφρόνεσι τῆς ἄξιζε τῆς βρώμας! — καὶ ἀφοῦ ἐδειπνήσανε οἱ δυό τους μὲ κολοκυθάκια καὶ τηγανιστὲς μαρίδες, ἡ Χρηστίνα ἔπεσε 'ς τὸ κρεββάτι κ' ἐκαμώθηκε τὴν κοιμισμένη. Ὕστερα ὅμως, μόλις ἄκουσε τὸ γέρο νὰ ροχαλίζῃ, σηκώθηκε κ' ἐπῆγε 'ς τὸ παράθυρο, μπροστὰ 'ς τὴν κλεισμένη γρίλια. Ἐκεῖ εἶχε τὴν ὑπομονὴ νὰ καθήσῃ καὶ νὰ παραμονέψῃ ὧρες ὁλόκληρες. Ἤθελε νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἐκείνη ποὺ εἶδε 'ς τὸν κακὸ δρόμο ὁ πατέρας της, 'ς τὸ μπράτσο τοῦ Τζώρτζη, ἦταν ἡ Χρυσοῦλα. Μὰ καὶ ποιὰ ἄλλη μποροῦσε νὰ ἦταν;... Κι' ἤθελε ἀκόμα νὰ ἰδῇ πῶς καὶ τί ὥρα θὰ ἐγύριζε 'ς τὸ σπίτι της ἡ παραστρατισμένη... Τὴν ἐκρατοῦσε ἄγρυπνη — καὶ κακὴ —ἡ ζήλεια καὶ ἡ περιέργεια. Ἐπέρασαν τὰ μεσάνυκτα, βγῆκε κατακόκκινο τὸ μισοφέγγαρο, τὸ τριζόνι γαργαλισμένο δυνάμωσε τὸ τραγοῦδι του... Στὸ δρόμο ψυχή, ὅλα κατάκλειστα καὶ βαθυκοιμισμένα. Θὰ ξημέρονε κιόλα, κ' ἀκόμα νὰ φανῇ ἡ Χρυσοῦλα. Μήπως δὲν θὰ ξαναγύριζε καθόλου; Μήπως ὁ Τζώρτζης θὰ τὴν κρατοῦσε γιὰ πάντα;.... Μὰ ὄχι, δὲν τὸ ἐπίστευε αὐτό. Ὁ Τζώρτζης ἦταν πολὺ νέος ἀκόμα καὶ εἶχε μάννα κι' ἀδελφές. Δὲ θἄκανε τέτοια μεγάλη τρέλλα... Καὶ θυμόταν ἡ Χρηστίνα: ἔτσι καὶ τὴν Ἀριέττα, πρὶν τὴ σπιτώσῃ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος γέρος, τὴν εἶχε πάρῃ μιὰ νύχτα ἕνας φτωχὸς νέος, καὶ τὴν εἶχε γυρίσῃ 'ς τὸ σπίτι της κατὰ τὴν αὐγή... Μὴ δὲν εἶχε βοήξει τότες ἡ γειτονειά; Καὶ ἡ Χρυσοῦλα τώρα τὰ ἴδια... Εἶχαν, βλέπεις, τὸ καλὸ παράδειγμα... κ' ἐκεῖνος κ' ἐκείνη.

Καὶ νά τους, τελοσπάντων! Γυρίζουν. Βουβοί, μὲ φοβισμένα βήματα, σιγὰ-σιγά, περπατοῦν κ' οἱ δυό τους σὰν τοὺς κλέφτες. Κανένας νὰ μὴ τοὺς ἀκούσῃ, κανένας νὰ μὴ τοὺς ἰδῇ. Ποὺ νὰ τὸ ξέρουν πὼς ἡ κλειστὴ γρίλλια εἶχε ἄγρυπνα μάτια γι' αὐτούς!... Ἡ Χρηστίνα τοὺς βλέπει, ὤ, πῶς τοὺς βλέπει!... Τὰ μάτια της τὰ γατίσια θέλουν νὰ σχίσουν τὸ νυκτερινὸ μισοσκόταδο γιὰ νὰ διακρίνουν κάθε λεπτομέρεια ἐπάνω 'ς τὶς δυὸ ἐκεῖνες ἀνθρώπινες σκιές, γιὰ νὰ διαβάσουν ὥς καὶ τὴ ντροπή, γραμμένη, ἂν ἦταν, 'ς τὸ πρόσωπο τῆς Χρυσούλας... Μὰ τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶνε ὅλο σχεδὸν σκεπασμένο μὲ τὸ μαῦρο μαντυλόνι, καὶ σκύφτει, ὤ πῶς σκύφτει, σὰ νὰ ἤθελε νὰ κρυφτῇ κι' ἀπὸ τὸν Τζώρτζη τὸν ἴδιο!... Νά τους, ἔφθασαν... Μπροστὰ 'ς τὴν πόρτα της, ἡ Χρυσοῦλα χώνει τὸ κλειδὶ 'στὴν κλειδαρότρυπα, καὶ ἀγάλια-γάλια, χωρὶς κρότο, τὸ γυρίζει. Νά, ἡ πόρτα τώρα χάσκει... Τὸ κεφάλι της βάνει στοίχημα ἡ Χρηστίνα, πὼς ἡ φιλενάδα της τὴν εἶχε λαδωμένη ἀποβραδὺς 'ς ὅλα της τὰ σίδερα, γιὰ νὰ μὴν τρίξῃ οὔτε ὅσο τρίζει ἡ γάτα ποὺ χαίρεται. Κι' ἀκόμη βάνει στοίχημα τὸ κεφάλι της, πὼς ἦταν συνεννοημένη μὲ τὴν ἀδελφή της, μὲ τὴν Ἕλενα,—ἐκεῖνο τὸ σιγαλὸ ποτάμι — νὰ τῆς τραβήξῃ ἀπὸ μέσα τὸν καδινάτσο[1], ποὺ θὰ τὸν ἔβαλε βέβαια ὁ κὺρ-Λάμπρος — ὁ κακομοίρης —πρὶν πέσῃ νὰ κοιμηθῇ... Μπορεῖ καὶ μὲ τὴ μάννα της. Γιατί ὄχι; Τέτοια μάννα ποὺ εἶχε!.. Ἄξιζε τώρα νὰ βγάνῃ κ' ἐκείνη τὸ μακελλάρη της, καὶ νὰ συναπαντηθοῦν ἐκεῖ 'ς τὴ «μπασία», Χρυσοῦλα καὶ Φιορέττα, Τζώρτζης καὶ Γερόλυμος... χά, χά, χά!..

Σὲ μιὰ στιγμὴ μέσα, ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ νοῦ τῆς Χρηστίνας ὅλοι αὐτοὶ οἱ στοχασμοί. Τόσο χρειάσθηκε κ' ἡ Χρυσοῦλα γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ τὸν Τζώρτζη της, νὰ τοῦ δώσῃ ἕνα βιαστικὸ καὶ μουγγὸ φιλί, τὸ τελευταῖο, νὰ γλυστρήσῃ 'στὸ

[1] *Ἄλλο*, πιά, εἰς τὸ ἑξῆς.

[1] *Καδινάτσος*, ὁ σύρτης.

σκοτεινὸ ἄνοιγμα καὶ νὰ κλείσῃ πίσω της τὴν πόρτα. Τώρα ἡ πόρτα λιγάκι ἀκούσθηκε. Ἀκούσθηκε κι' ὁ καδινάτσος ποὺ ξαναμπῆκε ἀπὸ μέσα. Ἀκούσθηκαν καὶ τὰ βήματα τοῦ Τζώρτζη, ποὺ ξεκίνησε ξέθαρρα. Σὰ νὰ ἔλεγαν μὲ ὅλα καὶ οἱ δυό τους: Ἐμεῖς εἴμαστε. Τώρα δὲν ἔχουμε ἀνάγκη....

Τὸν πῆρε λοιπὸν τὸν κακὸ δρόμο ἐκείνη τὴ νύχτα, ἡ εὔμορφη Χρυσοῦλα. Κ' ἐβγῆκε βέβαια 'ς τὴ θάλασσα. Μ' ἀπὸ κεῖ ποῦ; σὲ σπίτι ἢ σ' ἀκρογιάλι; Αὐτὸ ἡ Χρηστίνα δὲ μποροῦσε νὰ τὸ ξέρῃ. Κάτι ἄλλοι ὅμως,—κάτι παστρικοί, ἀπονύχτεροι, ποὺ ἔβγαναν *κοντραμπάντο* καφὲ καὶ ζάχαρη, 'ς τὸ ἔρημο ἐξοχικὸ ἀκρογιάλι τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπη, τοὺς εἶδαν ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περνοῦν καὶ νὰ τραβοῦν ἴσια κι' ἄφοβα κατὰ τὴν Ἐκκλησιά. Ἡ Ἐκκλησιὰ ἔχει μιὰν εὐρύχωρη λόζα ἀπάνω 'ς τὴ θάλασσα, μὲ ὡραῖα πλατειὰ πεζούλια, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ καθήσῃ καὶ νὰ ξαπλωθῇ, κ' ἕνα μεγάλο σαρκοφάγο, ἀσβεστωμένο, 'ς τὴν ἄκρη. Εἶνε τὸ ρομαντικὸ καταφύγιο τῶν ἐραστῶν, κ' ἐκεῖ μέσα ἐπῆγαν νὰ στήσουν τὴν ἐφήμερη φωλιά τους, ὁ Τζώρτζης καὶ ἡ Χρυσοῦλα. Δὲν φοβοῦνταν νὰ τοὺς ἔβλεπε κανείς, κ' ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς εἶδαν πρὶν νὰ πηγαίνουν, ἐμάντευαν βέβαια τὴν παρανομία, μὰ κι' αὐτοὶ δὲν ἦταν λιγώτερο παράνομοι... Τὸ κῦμα ἐφλοίσβιζε 'ς τὰ πόδια τους, ἡ αὔρα τοὺς ἔφερνε τὰ θαλάσσια ἀρώματα, κ' οἱ νέοι, ξαπλωμένοι 'ς τὴν ὁλόστρωτη πέτρα, ἐκεῖ 'ς τὴ γωνιὰ τῆς λόζας, κοντὰ 'ς τὸν παληὸ σαρκοφάγο, δίπλα 'ς τὸ θάνατο, ἐχαίρουνταν τὴ μεγάλη ζωή... Τὸ ποῦ δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ τὸ ξέρῃ ἡ Χρηστίνα. Ἀλλὰ τί μὲ τοῦτο; Τήν ἔνοιαζε ποὺ ἡ Χρυσοῦλα ἐπῆρε τὸν κακὸ δρόμο, καὶ περισσότερο ποὺ τὸν πῆρε μαζὶ μὲ τὸν Τζώρτζη. Τώρα πάει!.. Ποιὸς τὸ ξέρει πότε θὰ ξέμπλεκε ἀπὸ τὰ δίκτυα της καὶ θὰ γλύτονε ἀπὸ τὰ μάγια της τὸ καλὸ παιδί!.. Πόσοι νέοι δὲν ἐχάθηκαν γιὰ πάντα, μιὰ ποὺ μπλέξανε μὲ τέτοιες...

Ἐκείνη τὴ νύκτα ἡ Χρυσοῦλα μπορεῖ νὰ κοιμήθηκε. Ἡ Χρηστίνα ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ κλείσῃ μάτι. Τί παράξενο! Ἡ Χρυσοῦλα ἔκαμε τὴν ἁμαρτία, καὶ ἡ Χρηστίνα κυλιόταν καὶ ψηνότανε σὰν ἁμαρτωλὴ 'ς τὸ παρθενικὸ κρεββάτι... Ἐσπάραξε ἡ καρδιά της, μὰ πῆρε τὴν ἀπόφασί της, —καὶ δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα πότε νὰ ξημερώσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα.

Κ' ἐξημέρωσε Κυριακή. Τὸ καμπαναρειὸ τοῦ Ἁγίου ἐξέχυνε 'ς ὅλη τὴ χώρα τὴν αἰθέρια συναυλία του, καὶ ὁ μαστρο - Δῆμος πρωΐ - πρωΐ, ἀφοῦ ἐψώνισε, ἔφυγε γιὰ τὴν Ἐκκλησιά. Ἡ Χρηστίνα σηκώθηκε, λούστηκε, ἄλλαξε, κτενίσθηκε, ἔστειλε τὸ κρέας 'ς τὸ φοῦρνο μὲ τὸ μικρὸ Νικόλα ποὺ τῆς ἔκανε τὰ θελήματα, κ' ἑτοιμάσθηκε γιὰ τὴν εὐχάριστη κυριακάτικη ἀργία τῆς φάντρας: λοῦσο, παράθυρο καὶ πόρτα ὅλη τὴν ἡμέρα, κουβέντα μὲ τὶς γειτόνισσες, χαιρετοῦρες μὲ τοὺς γνώριμους διαβάτες, καμιὰ βιζιτούλα συγγενική, κανένα τραγουδάκι μὲ τὴν κιθάρα, καί... ὅ,τι ἄλλο ἔστελνε ὁ Θεός. Ἔκανε, κ' εἶχε πάντα τὸ νοῦ της 'ς τἀντικρυνὰ παραθύρια. Τὸ ἕνα εἶχε ἀνοίξῃ ἀπὸ πολὺ πρωΐ: ὁ κὺρ Λάμπρος κ' ἡ Φιορέττα εἰχαν σηκωθῇ κ' αὐτοὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησιά. Ἀλλὰ τὸ ἄλλο, τῆς κάμαρας τῶν κοριτσιῶν, ξακολουθοῦσε νὰ μένῃ κλειστό. Ὁ κὺρ Λάμπρος ἐγύρισε κηόλα κι' ἄνοιξε τὸ μαγαζί του, ἡ Φιορέττα μὲ τὸ πράσινο μεταξωτὸ ποὺ μύριζε σαρδέλλα, ἀνέβηκε 'ς τὸ σπίτι νὰ ξαλλάξῃ, — μὰ τὸ παράθυρο τῶν κοριτσιῶν δὲν ἄνοιγε ἀκόμα.

— Ποῦ τόνε βάνουνε, γυιέ μου, τόσον ὕπνο ἐφτοῦνες οἱ κοπέλλες! συλλογιζόταν ἡ Χρηστίνα ἀνυπόμονη· ἀγκαλά, ὕστερ' ἀπὸ τἀποψινά... ἡ Χρυσοῦλα μὲ τὸ δίκηο της... βέβαια!..

Ἀργά, περασμένες οἱ ὀκτώ, τὸ παράθυρο τέλος πάντων ἄνοιξε. Κ' ἐφάνηκε μιὰ στιγμὴ ἡ Ἕλενα, χλωμή, πρασινωπή, ἀσπροφόρα, ξεσταθιαστη, μὲ τὰ μάτια πρησμένα, μὲ τὰ ὁλόμαυρα μαλλιά της στὰ χαρτιά.

— Καλημέρα, Χρηστίνα μου!

— Καλημέρα, ἀποκρίθηκε σοβαρὰ - σοβαρὰ ἡ Χρηστίνα.

— Κάτι ἀνόρεχτη σήμερα;

— Ἔ, ἔτσι κ' ἔτσι... Μὰ μὲ τὰ πράματα ποὺ βλέπει κι' ἀκούει κανένας.... νύχτα καὶ μέρα... μπορεῖ νὰ ἔχῃ ὄρεξι;

— Μὴ σὲ βαργόμησε ὁ γέρος; ρώτησε σιγὰ - σιγὰ ἡ Ἕλενα, ἀνύποπτη ὅλως διόλου.

— Ὄχι! ἔγνεψε ἡ Χρηστίνα.

— Ἂς εἶνε, μοῦ τὰ λὲς ὕστερα... τώρα πάω νὰ συγυριστῶ... γιατ' εἶνε καὶ ἀργά.

Ἄκουσε, φαίνεται, τὴν ὁμιλία ἀπὸ μέσα ἡ Χρυσοῦλα, κ' ἐπετάχτηκε.

— Καλημέρα! καλημέρα, κυρά μου! ἐφώναξε 'ς τὴ φιλενάδα της, γελαστὴ καὶ πρόσχαρη ὅπως πάντα.

Ἡ Ἕλενα εἶχε τραβηχθῇ.

— Καλά σου ξυπνητούρια! ἀποκρίθηκε ἡ Χρηστίνα ἀγέλαστη, μ' ἕνα ὕφος σὰ νὰ τὴν ἔβριζε.

Κ' ἐκύτταζε τὴ Χρυσοῦλα κατάμματα, μὲ κακία καὶ μὲ περιέργεια.

Ἦταν ὅπως εἶχε σηκωθῇ ἀπ' τὸ κρεββάτι. Τὸ ἄσπρο νυκτικό της ἄφινε γυμνὸ τὸν ἀφρᾶτο λαιμὸ καὶ τὰ χοντρὰ μπράτσα ὡς τοὺς ἀγκῶνες. Ἄτακτα ἦταν σὰν ἀφάνες τὰ σγουρὰ μαλλιά της, καὶ σὰν σβυσμένα ἐφαίνουνταν τὰ συμπαθητικὰ κοκκινάδια τοῦ προσώπου της. Τὰ μάτια της ἐμαύριζαν ἐλαφρὰ 'ς τὰ κάτω βλέφαρα, καὶ τὰ μαυράδια ἐκεῖνα, σὰν καμωμένα ἐπίτηδες μὲ τὸ πινέλο, μεγάλοναν ἀκόμη τὴ λάμψι τους. Ὅλα της ἦταν εὔμορφα, μὰ ὁ λαιμός της εὐμορφότερος ἀπ' ὅλα.

— Ἀλήθεια, ἔκαμε μ' ἕνα μορφασμὸ ποὺ

τῆς ἐζάρονε χαριτωμένα τὴ μυτοῦλα, ἄργησα σήμερα νὰ ξυπνήσω...

— Μὰ μὲ τὸ δίκηο σου, ἀποκρίθηκε αὐθάδικα ἡ Χρηστίνα, τέτοια ὥρα ποὺ ἔπεσες ἐψὲς τὸ βράδυ...

— Ἄ, μπᾶ! ὄχι νὰ σὲ χαρῶ... τὴν ἴδια ὥρα ποὺ πέφτω πάντα.

— Μωρὲ τί μου λές! ἔκαμε ἡ Χρηστίνα, κατεβάζοντας τὰ μάτια μ' ἕνα χαμόγελο περιπαιχτικό.

Ἡ Χρυσοῦλα ξαφνιάστηκε λιγάκι... Καθὼς στεκόταν ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἐδάγκασε μὲ τὰ κάτασπρα δόντια τὸ κοραλένιο χεῖλι, ἐσούφρωσε τὸ μέτωπο μὲ ἀπορία, κ' ἔκλινε τὸ κεφάλι μπροστά, σὰ νὰ ἤθελε νἀκούσῃ καλλίτερα. Τί;

Μὰ ἡ Χρηστίνα δὲν ἔλεγε τίποτα. Ἐξακολουθοῦσε νὰ κατωβλέπῃ, μὲ τὰ μοῦτρα ξυνισμένα. Τί ἄσχημη ποὺ ἦταν ἐκείνη τὴ στιγμή!

— Μὰ δὲ μοῦ πιστεύεις; τὴ ρώτησε σὲ λίγο ἡ Χρυσοῦλα.

— Πῶς; ἀφοῦ μοῦ τὸ λές;! εἶπε μὲ τὸ ἴδιο ὕφος ἡ Χρηστίνα. Σοῦ πιστεύω... βέβαια... ἐψὲς τὸ βράδυ κοιμήθηκες μὲ τσὶ κόττες...

— Οὔτε μὲ τσὶ κόττες, οὔτε μὲ τσὶ κοκόρους, εἶπε μὲ κάποια συγκίνησι ἡ Χρυσοῦλα· τὴν ἴδια ὥρα, κυρά μου, ποὺ κοιμᾶμαι πάντα.

— Ναί... ναί... νὰ σὲ χαρῶ!

Μὰ ἔξαφνα ἡ Χρηστίνα ἄλλαξε τὸ ὕφος:

— Ἄ θὲς λοιπὸν νὰ ξέρῃς, νὰ 'ς τὸ πῶ ἐγώ: ἐψὲς τὸ βράδυ ἐκοιμήθηκες μὲ τσὶ κοκόρους... παναπῇ τὴν ὥρα ποὺ κράζανε οἱ κοκόροι!..

Μπῆκαν ψύλλοι 'ςτ' αὐτάκια τῆς Χρυσούλας, μὰ ἐπάσχισε νὰ γελάσῃ, σὰν νὰ μὴν ἤξερε τί τῆς λένε.

— Ἂς τα τώρα τὰ γέλια, Χρυσοῦλα, ἔκαμε ἡ Χρηστίνα θυμωμένη, κι' ἄκου τί σοῦ λέω.

Κ' ἐτραβήχθηκε πάρα μέσα, ὥστε τὰ λόγια της, κτυπητά, φυτευτά, μὰ σχεδὸν ψιθυριστά, νὰ πηγαίνουν ἴσια 'ς τὴ Χρυσοῦλα, χωρὶς νἀκούσῃ ἄλλος κανείς. Οὔτε κἂν ἡ Ἕλενα ποὺ συγυριζότανε 'ς τὴν ἴδια κάμαρα. Ἔπειτα τὸ καντοῦνι ἦταν στενό, καὶ τἀντικρυστὰ παράθυρα δὲν ἀπεῖχαν πολύ.

— Τὰ ξέρω οὖλα... Ἀπόψε ἤσουνα μὲ... μ' ἐκεῖνον ποὺ ξέρεις. Σὲ πῆρε ἀπὸ ἐδῶ τὴ νύχτα, ἐκεῖ κοντὰ 'ς τὶς ἕντεκα, καὶ σ' ἐγύρισε πάλι τρεῖς ὧρες πρὶν νὰ ξημερώσῃ... Ἕνας ἄνθρωπος σᾶς εἶδε 'ς τὴ ρούγα ποὺ κατηφορίζατε; καὶ μοῦ τὸ εἶπε... Κ' ἐγὼ σᾶς ἐφύλαξα, καὶ σᾶς εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴ γρίλλια, τὴν ὥρα ποὺ γυρίσατε...

Ἡ Χρυσοῦλα ἄλλαζε χρώματα, κ' ἐδάγκανε τὰ κρινοδάκτυλά της, κ' ἔκλεινε τὰ μάτια της, κ' ἔγνεφε μ' ἀπελπισιὰ τῆς Χρηστίνας, νὰ πάψῃ, νὰ σωπάσῃ, ἀμὰν γιὰ τὸ Θεό, νὰ μὴν ἀκούσῃ κανείς... Μὰ ἡ Χρηστίνα ἀμείλικτη, ἀκράτητη καὶ βιαστική, ξακολουθοῦσε:

— Δὲν εἶνε τίμια πράματα ἐφτοῦνα, Χρυσοῦλα! Μία κοπέλλα ποὺ ξεπορτίζει τὴ νύχτα μὲ ἄντρες, δὲν μπορεῖ νὰ λογαριάζεται 'ς τὴν κοινωνία. Ἀπὸ σήμερα καὶ 'ς τὸ ἑξῆς, δὲ θέλω οὔτε τὴ φιλία σου, οὔτε τὴν καλημέρα σου. Σοῦ μιλῶ γιὰ ὕστερνὴ φορά, καὶ 'ςτὸ λέω γιὰ νὰ τὸ ξέρῃς.

Ἄλλαξε ὕφος κ' ἡ Χρυσοῦλα, μόλις ἄκουσε τὰ τελευταῖα λόγια. Σήκωσε τὸ κεφάλι μὲ αὐθάδεια, πρόβαλε τὸ στῆθος μὲ ἀναίδεια, κ' ἔστήριξε τοὺς γρόθους 'ς τὰ γοφιά της. Κ' ἐφώναξε, ὅσο μποροῦσε 'ς τὸ θυμό της σιγώτερα:

— Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, κυρά μου! Νὰ μοῦ κάμῃς τὴ χάρι!.. Καὶ ποῖος σ' ἔβαλε τοῦ λόγου σου κριτὴ σὲ ὅ,τι κάνω ἐγώ; Μὴ σώσῃς καὶ μοῦ ματαπῇς ἄλλη βολὰ καλημέρα! Δὲ μὲ νοιάζει οὔτε γιὰ τὴ φιλία σου, οὔτε γιὰ τὴν ἔχτρα σου. Ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκη κανένανε, καὶ νὰ μοῦ κάμῃς τὴ χάρι νὰ μὲ ἀφίνῃς ἥσυχη, καὶ νὰ κυττᾷς τὸν ἀργαλειό σου καὶ τσὶ μπομπὲς τοῦ ἀδρεφοῦ σου!

— Ὅ,τι ἔκαμε ὁ ἀδρεφός μου, εἶνε ἄντρας! ἀποκρίθηκε ξεφρενιασμένη πιὰ ἡ Χρηστίνα. Καὶ δὲν εἶσαι ἄξια νὰ ἔχῃς τ' ὄνομά του 'ςτὸ στόμα σου, ἐσύ, μωρή, ποὺ ἐψὲς τὸ βράδυ ὁ Τζώρτζης — — —

— Ὅρσε! τῆς ἔστειλε ἕνα φάσκελο ἡ Χρυσοῦλα, καὶ τῆς ἐβρόντησε κατάμουτρα τὸ παράθυρο.

— Ἄτιμη! τὴν ἔφτυσε ἡ Χρηστίνα, κ' ἔκλεισε κ' ἐκείνη τὸ δικό της.

Ὅλη τὴν ἡμέρα ἡ Χρηστίνα ἦταν ἀνόρεχτη, κατσουφιασμένη, πολυσυλλογισμένη καὶ χλωμή. Δὲν μπόρεσε νὰ φάῃ τὸ μεσημέρι, δὲν τῆς πῆγε ὕπνος τὸ ἀποσήμερο, μόλις καὶ μετὰ βίας κατόρθωσε νὰ σιγυρισθῇ τὸ δειλινὸ γιορτινά, γιὰ νὰ προβάλῃ κι' αὐτὴ 'ςτὸ παραθύρι. Ἔβραζε ἀπὸ μέσα της καὶ τὴν ἐκυρίευαν, τώνα πίσω στἄλλο, τὰ πιὸ ἀντίμαχα αἰσθήματα. Μιὰ μετανοοῦσε γιατὶ τὰ χάλασε τόσο ἄσχημα καὶ βιαστικὰ μὲ τὴ φιλενάδα της, καὶ μιὰ μετανοοῦσε γιατὶ δὲν τὴν ἔβρισε χειρότερα νὰ ξεθυμάνῃ... Πότε τῆς ἐρχότανε νὰ πάῃ νὰ τὴ βρῇ, νὰ τῆς γυρέψῃ συμπάθιο καὶ νὰ τὴ φιλήσῃ, καὶ πότε τῆς ἐρχότανε νὰ ξεφωνίσῃ τὴν ἀτιμία της ἀπὸ τὸ παράθυρο, νὰ τὴ διαλαλήσῃ 'ς ὅλο τὸν κόσμο, νὰ ἐκδικηθῇ μὲ τὸ σκληρότερο τρόπο... Πρέπει νὰ ἦταν, ἀλήθεια, πολὺ ἰσχυρὴ ἡ πρωτινὴ ἀγάπη της γιὰ τὴν εὔμορφη κοπέλλα, ὥστε νἀντέχῃ ἀκόμα ἕνα λείψανο, ἕνα ἴχνος της, μέσα 'ς τὴ θάλασσα τοῦ μίσους, ποὺ τὴν πλημμυροῦσε, καὶ νὰ τὴν βασανίζῃ. Μὰ κι' αὐτὸ τὸ συντρίμι καταποντίσθηκε τέλος 'ς τὰ κατάβαθα, καὶ δὲν ἔμεινε παρὰ τὸ μῖσος, ποὺ τῆς τὸ μεγάλονε ὁλοένα ἡ προκλητική, ἡ περιφρονητικὴ συμπεριφορὰ τῆς Χρυσούλας. Παληοκόριτσο, ἀλήθεια, μάγκας τοῦ διαόλου καὶ σγαρίλλιος τοῦ Ἄμμου μὲ φουστά-

νια, ποὔκανε τὴν κακὴ χωρὶς νὰ εἶνε. Ἐκεῖνο τὸ πρῶτο φάσκελο τὸ πρωϊνό, ἔλαβε 'ς τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ὅλων τῶν εἰδῶν τὶς συνέχειες. Ἀπὸ τὸ δρόμο, ἀπὸ τὸ μαγαζί, ἀπὸ τὸ παράθυρο, μόλις ἀντίκρυζε τὴ Χρηστίνα, τὴν ἐφασκέλονε. Κρυφὰ καὶ φανερά, γιατὶ δὲν τὴν ἔνοιαζε γιὰ τίποτα, κ' εἶχε μιὰν ἀψηφησιὰ ἡ ἀδιάντροπη, ποὺ δὲν λέγεται... Κάποτε στεκόταν παράμερα 'ς τὸ παράθυρο, ἀπὸ μέσα, 'στὴν ἄκρη, καὶ χωρὶς νὰ φαίνεται αὐτή, ἔβγαζε μόνο τὸ χέρι της. Κ' ἔξαφνα, ἐκεῖ ποὺ περνοῦσε βιαστικὴ ἢ ἐπρόβαινε ἀνύποπτη ἡ Χρηστίνα, ἀντίκρυζε ἔν' ἀσώματο χέρι νὰ τὴν φασκελόνῃ. Αὐτὸ τὴν ἐλυσσοῦσε, τὴν ἐδαιμόνιζε. Μὰ τί νὰ κάμῃ; Νὰ φασκελώσῃ κι' αὐτή; Δὲν ἦταν, ἔλεγε, τῆς «ἀναθροφῆς» της. Κ' ἐκαμονόταν πιὰ πὼς δὲν βλέπει...

Ἡ ἀλήθεια εἶνε πὼς πολλὰ μποροῦσε νὰ κάμῃ. Μὰ τὴν ἐσάστισε, τὴν ξαρμάτωσε καὶ τὴν ἐνίκησε ἡ ἀφάνταστη ἀψηφησιὰ τῆς Χρυσούλας. Στὴν περίστασι ἀποκαλύφθηκε ὅ,τι ἦταν καὶ φαίνεται νὰ ἦταν κάτι δυνατὸ καὶ τρομερὸ τὸ βρωμοθήλυκο ἐκεῖνο, τὸ ἀναίσθητο, ποὺ μπροστά του ἡ ἀδύνατη Χρηστίνα γονάτιζε. Κι' ὅσῳ ζάρωνε αὐτή, κ' ἐχλώμιαζε, κ' ἐκιτρίνιζε, λὲς καὶ μίκραινε ἀπὸ τὸ κακό της, λὲς κ' ἤθελε νὰ κρυφθῇ ἀπὸ τὸ φόβο της,—τόσῳ μεγάλονε ἡ ἄλλη, κ' ἐθέριευε, κι' ἁπλωνόταν, σωστὴ *λαμάσσα*, ἀσίκιασσα, γυναικάρα δεκάξη χρονῶν μὲ παιδιάτικο κεφάλι. Καρφὶ δὲν τῆς καιγότανε! Ὅπως κάθε Κυριακή, καὶ σήμερα καλοντύθηκε, στολίσθηκε, ἔβαλε χάνδρες στὸ λαιμὸ καὶ κόκκινη κορδέλα 'ς τὸ κεφάλι. Κ' ἐπρόβαινε 'ςτὸ παράθυρο ὅσο μποροῦσε πιὸ μπροστά, γιὰ νὰ φαίνεται ὅλη, καὶ κουβέντιαζε μὲ τὶς παραπέρα γειτόνισσες δυνατά, — εἶχε μιὰ φωνὴ κρουσταλένια, — καὶ κατέβαινε 'ς τὸ δρόμο γιὰ νὰ ἰδοῦν καὶ τὰ καινούρια κίτρινα μποτίνια της μὲ τὰ κουμπιὰ ὥς ἀπάνω, κ' ἐγύριζε ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα μὲ τὸ κοντὸ ρόδινο φουστάνι της, κ' ἔρριχνε *πόντους* γιὰ τὴν κακία καὶ τὴν περιέργεια τοῦ «κόσμου», κ' ἐπείραζε σὰν πάντα τοὺς διαβάτες, ποὺ λιγόνουνταν μπροστὰ 'ς τὰ κάλλη της, καὶ πάλι γελοῦσε τὸ γέλιο της τὸ γεμᾶτο χαρὰ καὶ ὑγεία καὶ καλωσύνη, κ' ἀνέβαινε 'ς τὸ σπίτι κ' ἐχανότανε, γιὰ νἀκουσθῇ σὲ λίγο ἀπὸ μέσα τὸ τσαχπίνικο τραγοῦδι της ποὺ τὸ ἄκκομπανιάριζε μὲ τὴν κιθάρα ἡ Ἕλενα:

Καὶ κάμε τόνε, Δέσποινα, ἐδῶθες νὰ περάσῃ
Νὰ στρήψῃ τὸ μουστάκι του καὶ νὰ χαμογελάσῃ...

Καρφὶ δὲν τῆς καιγότανε, ἀλήθεια. Δὲν ἤξερε τάχα τὸ τί εἶχε κάμῃ ἐκείνη τὴ νύχτα, ἢ μὴν ἐβίαζε τώρα τὸν ἑαυτό της νὰ κάνῃ παραπανιστά, γιὰ νὰ «σκάῃ», νὰ πεισματόνῃ τὴ Χρηστίνα; Πρέπει νὰ ἦταν καὶ τὰ δυό, μὰ πολὺ περισσότερο τὸ πρῶτο. Γιὰ νὰ πάψῃ τὰ τραγούδια καὶ τὰ γέλια ἡ Χρυσοῦλα, καὶ νἀρχινίσῃ τὰ κλάματα, ἔπρεπε νὰ χαλάσῃ πρῶτα ὁ κόσμος.

—Ἰδές τηνε, συλλογίσθηκε μιὰ στιγμὴ ἡ Χρηστίνα· ἰδές τηνε! λὲς καὶ εἶνε ἡ πιὸ εὐτυχισμένη κοπέλλα τσῆ γειτονειᾶς!

Καὶ γι' αὐτὸ ἀποροῦσε πολὺ ἡ Χρηστίνα. Ἐκείνη, ἔλεγε, 'ς τὴ θέσι τῆς Χρυσούλας, θὰ κρυβότανε 'ςτὰ τάρταρα καὶ 'ςτὰ καταχθόνια. Ἡ ἄλλη δὲν ἤξερε πῶς νὰ φανῇ καὶ νἀκουσθῇ περισσότερο! Ἀλήθεια ὅποιος τὴν ἔβλεπε σήμερα, θὰ ἔλεγε πὼς εἶνε ἡ πιὸ εὐτυχισμένη κοπέλλα τῆς γειτονειᾶς. Ὅπως, ἂν ἔβλεπε καὶ τὴ Χρηστίνα, θὰ ἔλεγε πὼς εἶνε ἡ πιὸ δυστυχισμένη... Ἀγέλαστη, ἀμίλητη, ἄσχημη, σὰν ἀπομονωμένη μὲ τὸ βουβό της μῖσος, καὶ σὰν παραπεταμένη 'ς τὴν κυριακάτικη χαρὰ τῆς γειτονειᾶς, αὐτὴ τὴν ἐντύπωσι ἔκανε καὶ 'ς τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της. Κι' ἄρχισε νὰ τὸ συλλογίζεται καὶ νὰ τὸ βρίσκῃ πολὺπολὺ παράξενο, πῶς, ἀφοῦ ἡ ἄλλη ἔκαμε τὴν ἁμαρτία, αὐτὴ ὑπόφερνε καὶ δυστυχοῦσε, σὰν τὴ χειρότερη ἁμαρτωλή...

Κι' ὁ γοργὸς αὐτὸς στοχασμός, ποὺ τὸν ἐξέχασε κηόλα σὲ λιγο, ἦταν μολοντοῦτο ἡ πρώτη-πρώτη ἀστραπὴ τοῦ νοῦ, χλωμὴ ἀκόμα σὰν ἡμέρας, ποὺ τῆς ἔδειχνε τὴ Μοῖρα της.

Μυστικὸ κάποιο νῆμα τὴν κρατοῦσε δεμένη αἰώνια μὲ τὴ Χρυσοῦλα. Ἂς τὴν ἀποχαιρέτησε 'ς τὸ τρίστρατο, ἂς τῆς ἔκοψε καὶ τὴν καλημέρα· μόνο τὸ μυστικὸ νῆμα τῆς Μοίρας δὲν μποροῦσε νὰ κόψῃ. Κ' ἔτσι θὰ ἦταν πάντα: Ὅσο θὰ προχωροῦσε 'ς τὴν ἁμαρτία ἡ Χρυσοῦλα, τόσο θὰ μεγάλονε — ἀμείλικτη Μοῖρα! — καὶ τῆς Χρηστίνας ἡ δυστυχία.....

[Ἕπεται συνέχεια]. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΡΟΔΟΠΗ

... pede barbaro Custratam Rodopen
Horatius.

Τὰ πλάγια τὰ πολύπτυχα, λαγγάδια μύρια ἁπλώνουν,
στήθια βαθύκολπα, θαρρεῖς, καὶ καμπυλογραμμένα
τὰ κορφοβούνια σου, νερὰ 'ς τὰ σύδεντρα κρυμμένα
καὶ χλόη κι' ἀνθοί, ὡραία ζωὴ κι' ὁλόδροση σοῦ δώνουν...

Ῥοδόπη ἐσὺ ποιμενικὴ καὶ λυγερὴ Ῥοδόπη,
ποὺ πρὶν ἡ θεογέννητες σὲ κατοικοῦσαν Μοῦσες,
κ' ἑλληνικὰ μιὰν ὀρφικὴ στροφὴ ἐτραγουδοῦσες,
κ' εἶχαν πνοὴ τὰ δέντρα σου κ' εἶχαν ψυχὴν οἱ τόποι,

Τώρα ὁ Δράκος τοῦ Βορριᾶ, ποὺ μαῦρο σπέρνει φόνο,
'ς τὴν ἐμορφιά σου πάτησε μὲ βάρβαρο ποδάρι!
Ἄλλοί σου καὶ θὰ μαραθῇς..... Δὲν θὰ σοῦ μείνῃ χάρι,
ὦ πληγωμένο εἰδύλλιο ἀπ' τοῦ Βορριᾶ τὸν φθόνο.

Μὰ κάλεσε τὸν Ὄλυμπο βοήθεια σου νὰ τρέξῃ,
καὶ τὸ κορμί σου στήλωσε, τὸ ξαπλωμένο τώρα,
Ἀπ' τ' Ἀλεξάνδρου μας τὴ γῆ ὡς τοῦ Ὀρφέως τὴν χώρα,
Κοτρώνια κι' ἀστροπέλεκα 'ς τὸν δράκοντα νὰ βρέξῃ!

Γίνε ἀμαζών, καὶ δυνατὸ προμάχων κάστρο γίνε,
μακριὰ τὸν Δράκο-Βούλγαρο νὰ τὸν κρατῇς αἰώνια,
κ' ἡ ὀμορφιά σου, ἀνίκητη ἀπ' τοῦ Βορριᾶ τὰ χιόνια,
θ' ἀνθῇ, Ῥοδόπη λυγερὴ καὶ τῶν βουνῶν μας κρῖνε.

ΚΩΝ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

ΣΥΜΕΩΝ ΣΑΒΒΙΔΗΣ

Δέκα ὁλόκληρα ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἐγνώρισα τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ Μόναχον. Ἔκτοτε ἡ ζωή του, ἱερὰ ζωὴ τεχνίτου, παλαίοντος μέσα εἰς τὸν κοινωνικὸν κυκεῶνα καὶ εἰς τὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς, βαδίζει μὲ εἰλικρίνειαν τὸν δρόμον της.

Ὁ Συμεὼν Σαββίδης εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας καλλιτέχνας ποὺ ἀφοσιώθηκαν ὁλοψύχως εἰς τὸ ἔργον των. Ἡ σπανία παρατηρητικότης του καὶ τὸ ἔκτακτον ἀληθῶς τάλαντόν του εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων ἀναδεικνύουν τὸ ἔργον του ὡς μοναδικὸν παράδειγμα διὰ τὴν χρωματικὴν αὐτάρκειαν τῆς τέχνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολὺ ὀλίγοι καλλιτέχναι γνωρίζουν καὶ ὀλιγώτεροι πραγματοποιοῦν.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Τοκὰτ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὸ 1859 ἀπὸ γονεῖς Ἕλληνας ἐμπορευομένους. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐσπούδασε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μαθητεύσας καὶ εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικὴν Σχολήν. Ἀκόμη ἐνθυμοῦνται οἱ φίλοι του τὴν ἐπίδοσιν ἣν εἶχε εἰς τὸ σχέδιον διακρινόμενος πάντοτε μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του. Μετὰ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδάς του ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἤκουσε μαθήματα ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ Ἀθηνῶν. Κατόπιν μετέβη εἰς τὸ Μόναχον ὡς ὑπότροφος τοῦ ἀειμνήστου Ζαφειροπούλου καὶ ἤρχισε ζωγραφικὴν ὑπὸ τὸν Benzur ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Μονάχου καὶ κατόπιν ὑπὸ τὸν Γύζην, τὸν Löffts καὶ τὸν Diez. Ἐπὶ 24 ὁλόκληρα ἔτη

παραμείνας ἐν Μονάχῳ εἰργάζετο ἀθορύβως πρὸς ἕνα τελικὸν σκοπὸν πάντοτε ἀναπτύσσων καὶ προάγων τὴν τέχνην του. Ἐξέθετε ἔργα του τὰ ὁποῖα ἐπώλει εἰς τὰς ἐκθέσεις Βερολίνου, Λειψίας, Ἀμβούργου, Βιέννης, Παρισίων καὶ Λονδίνου ἔνθα καὶ ἔλαβε ἀργυροῦν βραβεῖον. Τὰ καλλιτεχνικὰ ἐν τούτοις ἰδεῶδη τοῦ Σαββίδη δὲν ἱκανοποιοῦντο ἀπὸ τὴν ἀκαδημαϊκὴν τέχνην τὴν ὁποίαν τόσον καλὰ ἐγνώριζε· ἄλλους κόσμους καὶ ἄλλας ἁρμονίας ἐζήτει ἡ καλλιτεχνική του ψυχή. Ἔβλεπε γύρω του ἕνα αἰῶνα νὰ ἀγωνί-

Σ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ζεται ὅπως εὕρῃ ἄλλα στοιχεῖα ἄγνωστα μέχρι τότε (ἐδῶ οἱ impressionnistes, ἐκεῖ οἱ divisionnistes ἐζήτουν τὴν ἐπιστήμην τῶν χρωμάτων) καὶ τὸ καλλιτεχνικόν του ἔνστικτον τὸν ὡδήγησεν ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὸν δρόμον ὅπου ἦτο προωρισμένος νὰ βαδίσῃ.

Ὁ Σαββίδης μέχρι τοῦ 1893 ἠκολούθησε τὰ διδάγματα τῆς συγχρόνου γερμανικῆς σχολῆς· καὶ δὲν ἦτο εὔκολον ἕνας τεχνίτης, ὁ ὁποῖος τίποτε δὲν εἶχε ἀπὸ τὴν πατρίδα του διὰ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ, νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὴν γερμανικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς τέχνης εἰς τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων τῆς Ἀνατολῆς ποὺ ἐνοστάλγει ἡ ψυχή του. Τοιουτοτρόπως βλέπομεν τὸν Σαββίδην, ἂν καὶ ἐνωρὶς ἐπεχείρησε νὰ ζητήσῃ τὰς φευγαλέας ἁρμονίας τῶν χρωμάτων τῆς πατρίδος του, νὰ πλανᾶται ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸν ἄγονον ἀκαδημαϊκὸν δρόμον, καὶ μόνον μετὰ ἐπίμονον προσπάθειαν καὶ μελέτην ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς ἰδιότητος τῶν χρωμάτων, νὰ εἰσέλθῃ ὁριστικῶς πλέον εἰς μίαν ἐντελῶς προσωπικὴν τεχνοτροπίαν διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζει τὴν ἐν ὑπαίθρῳ ἐναρμόνισιν τῶν χρωμάτων, ἓν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα προβλήματα τῆς ζωγραφικῆς τῶν νεωτέρων χρόνων. Καὶ δὲν κατορθώθη τοῦτο (ἀφοῦ ἤρχισε ν' ἀλλάσσῃ τρόπον ἐργασίας κατὰ τὸ 1893) παρὰ μόνον μετὰ δεκαετεῖς ἐνδελεχεῖς μελέτας ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἀλλ' ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς καὶ τὰ μέσα τῆς ζωῆς δὲν ὑπῆρχον· ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἄρχεται ἡ βιοπάλη ἡ ὁποία συντρίβει ἢ ἀνυψώνει.

Μόνος, ἐγκαταλελειμμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἔχων πατρίδα, ἔστρεφε πάντα τὸ ἐρευνητικὸν βλέμμα του πρὸς τὸ φῶς τὸ ὁποῖον μακρὰν μόλις ὑπέφωσκε καὶ τοῦ ἐδείκνυε τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον διαχέει τὴν ἁρμονίαν εἰς τὴν φύσιν. Αἱ ἀτυχίαι ἀντὶ νὰ τὸν ἀπογοητεύσουν τοῦ δίδουν νέας δυνάμεις. Ἤρεμος ὁ καλλιτέχνης, μὴ εὑρίσκων οὐδαμοῦ προστασίαν, ὑψοῦται γίγας καταφρονῶν κάθε ἐμπόδιον. Οὐδεὶς ἐκ τῶν συμπατριωτῶν του συμπονεῖ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸν ἀγῶνα του. Ξένος μέσα εἰς ξένους τόπους γυρίζει ὁ ἀτυχὴς τεχνίτης, ὑπερήφανος ζητῶν νὰ καθυποτάξῃ εἰς τὸν χρωστῆρα του τὰς χρωματικὰς ἁρμονίας τοῦ ὑπαίθρου καὶ νὰ ὑπαγάγῃ εἰς νόμους ἐπιστητοὺς ὅ,τι τόσοι καλλιτέχναι ἐζήτησαν μέχρι τοῦδε.

Αὐτὸς κυρίως ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς μέχρι τοῦδε ἐργασίας του. Ὁ Σαββίδης ὁμοιάζει μὲ τοὺς μεγάλους ἐκείνους προδρόμους ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀκμάσῃ ἡ τέχνη εἰς οἱανδήποτε ἐποχὴν καὶ εἰς οἱονδήποτε τόπον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅπου ὁ Σαββίδης ἤλλαξε τρόπον διὰ νὰ ἐκφράσῃ αἰσθητικῶς τὰς ἁρμονίας τῶν χρωμάτων τὰς ὁποίας ἀνεπόλει ἡ ἑλληνική του ψυχή, ἀφίνει τὸν γερμανικὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως διὰ νὰ μαθητεύσῃ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς φύσεως· ὁ μαθητὴς τῆς γερμανικῆς τέχνης γίνεται πλέον διδάσκαλος. Ὅ,τι εἰς τὴν μουσικὴν κατορθώνει ὁ Bach μὲ τὴν fuga ἐπαναλαμβάνων τὸ αὐτὸ θέμα εἰς ἄλλους τόνους καὶ ἄλλας ἁρμονίας, ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Σαββίδης διὰ τῶν χρωμάτων ἑρμηνεύων τὴν ἀλήθειαν τοῦ φωτὸς ἀπὸ τὴν φύσιν. Τὸ σχέδιον διὰ τὸν Σαββίδην εἶνε μέσον καὶ οὐχὶ σκοπός· τὸ πᾶν εἰς τὴν τέχνην του εἶνε τὸ χρῶμα. Εἶνε ἀληθῶς ἐκπληκτικὸν ὅτι ὁμᾶς ἐξόχων καλλιτεχνῶν ταυτοχρόνως ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τῶν χρωμάτων διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὴν ζωγραφικὴν νέας ἁρμονίας, ἀγνώστους εἰς τὴν τέχνην τῶν παλαιῶν. Καὶ ναὶ μὲν πρέπει πρὸ παντὸς τὸ αἴσθημα νὰ καθοδηγῇ τοὺς τεχνίτας πρὸς δημιουργίαν, ἀλλὰ ἡ ἀφῃρημένη αὐτὴ λέξις αἴσθημα οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν τεχνίτην ἐὰν κατὰ βάθος δὲν ἐμελέτησε τοὺς τρόπους τῆς ἐκφράσεως.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ — Σ. ΣΑΒΒΙΔΗ

Θὰ ἦτο στασιμότης καὶ ὀπισθοδρόμησις μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φασματοσκοπίου τοῦ Νεύτωνος καὶ τὰς προόδους τῆς νεωτέρας χημείας νὰ μὴ ἐπωφεληθῇ ἡ τέχνη ἐξ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν μεγάλους καλλιτέχνας ν' ἀγωνίζωνται, παλαίοντες πρὸς τὰς ριζωμένας προλήψεις, νὰ ζωγραφίζουν μὲ τοιαύτην ἀνταύγειαν χρωμάτων, ὥστε νὰ θαμβώνῃ ὅλα τὰ μικρὰ πνεύματα τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Σεγαντίνι, ὁ Πρεβιάτι, ὁ Μορμπέλλι καὶ ἄλλοι ἔδωσαν ὁριστικὰ πλέον δείγματα μὲ τὰ γεμάτα φῶς ἔργα των. Ἐν τούτοις καίτοι ὁ Σεγαντίνι ἐξέχει μὲ τὴν ὑπέροχον καλλιτεχνικήν του ψυχὴν δημιουργήσας ἕνα ἐντελῶς προσωπικὸν τρόπον διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν χρωμάτων ἐπὶ τῆς ὀθόνης, τὰ ἔργα του μετέχουν περισσότερον τεχνοτροπίας (manierisme) ἢ μεθόδου. Ἀντιθέτως ὁ Συμεὼν Σαββίδης κατώρθωσε νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἐρεύνας του, καὶ νὰ δώσῃ μίαν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου του τὴν ὁποίαν ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐπωφεληθῇ ἡ τέχνη.

Ὁ Σαββίδης τὴν μακροχρόνιον ταύτην ἐργασίαν συνεκέντρωσεν ἀποτελεσματικῶς ὄχι μόνον εἰς μικροὺς τινὰς πίνακας ἁπλουστάτων θεμάτων τοῦ ὑπαίθρου, ὡς εἶναι καὶ ἡ μικρὰ ἀριστουργηματικὴ εἰκὼν τῶν παιδιῶν ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ Ζαππείου, ἀλλὰ συνέγραψε γερμανιστὶ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του, τὰ ὁποῖα θὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς ἐν Γερμανίᾳ.

Ἰδοὺ πῶς ὁ ἴδιος ὁρίζει τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων ἐν τῷ συγγράμματί του. «Ἀληθὴς ἁρμονία χρωμάτων ἀποτελεῖται τότε μόνον, ὁπόταν ἡ ἀλλεπάλληλος κατάταξις αὐτῶν ἀνταποκρίνεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ».

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν διδάσκαλος τῆς περιωπῆς τοῦ Σαββίδη ἐκαλεῖτο νὰ διδάξῃ τὴν μέθοδόν του εἰς τὰ χρώματα ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ μας.

Ἐὰν ἡ ἀπώλεια τοῦ μεγάλου Γύζη εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου ἐκλήθη ἵνα διδάξῃ τὴν τέχνην του εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπώλεια αὐτῆς τῆς τέχνης, ἐγὼ οὐδένα ἄλλον ἐκ τῶν ζώντων βλέπω ἱκανὸν νὰ ποδηγετήσῃ τοὺς νέους Ἕλληνας εἰς ἕνα σταθερὸν δρόμον ἐκτὸς τοῦ Σαββίδη.

Τὸ νὰ θαυμάζωμεν δὲ προληπτικῶς ἄνευ βαθυτέρας μελέτης τῶν πραγμάτων τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον, ἐγκληματοῦμεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, πολὺ δὲ περισσότερον πρὸς τὴν Τέχνην.

ΘΩΜΑΣ ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ γλύπτης

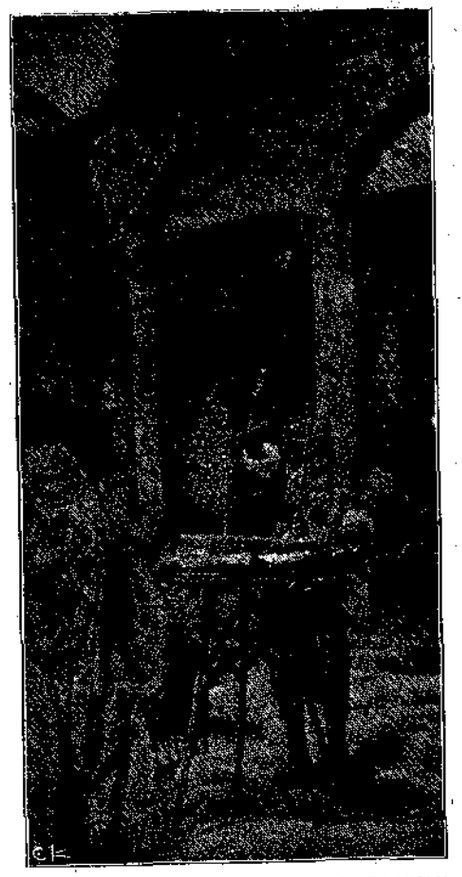

ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΗΣ — Σ. ΣΑΒΒΙΔΗ

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

Ἡ μεγίστη τῶν ἀθηναϊκῶν ἑορτῶν ἦσαν, ὡς γνωστόν, τὰ Μεγάλα Παναθήναια, ἱδρυθέντα ὑπὸ τοῦ Θησέως εἰς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ἀθηναίων εἰς μίαν πόλιν, καὶ τελούμενα ἐν ἀφθάστῳ μεγαλοπρεπείᾳ κατὰ πενταετίαν, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ἤτοι κατὰ Ἰούλιον. Τόση δὲ ἦτο ἡ μεγαλοπρέπεια ἣν ὁ Ἀθηναϊκὸς δῆμος ἀνέπτυσσε κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς ταύτης εἰς τιμὴν τῆς πολιούχου θεᾶς του, ὥστε αἱ προπαρασκευαὶ αὐτῆς ἀπῄτουν μακρὸν χρόνον, καὶ ἀπησχόλουν εἰδικοὺς ἄρχοντας ἐπὶ τούτῳ ἐκλεγομένους, δέκα τὸν ἀριθμόν, καλουμένους ἀθλοθέτας, οἵτινες ἀπὸ ἐτῶν προπαρεσκεύαζον τοὺς παντοειδεῖς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐτελοῦντο κατὰ τὰ Παναθήναια, ἐξέλεγον καὶ προεγύμναζον τοὺς ἀγωνιστάς, ἐφρόντιζον νὰ διδαχθῶσιν οἱ μέλλοντες νὰ χορεύσωσι τὸν Πυρρίχιον, οἱ μέλλοντες νὰ ἐκτελέσωσι τὰς λαμπαδηφορίας κλπ. Διότι, τίποτε δὲν ἔπρεπε ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην, ὅλα δὲ ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶσι διὰ νὰ εἶναι ἀντάξια τῆς μεγάλης ἑορτῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ δήμου. Ἔπειτα αὐτὴ ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων, συνεπίκουρον ἔχουσα τὸν ταμίαν τῶν Στρατιωτικῶν, ἐπεμελεῖτο ἄλλων πραγμάτων, ἐπίσης ἀναγκαίων διὰ τὴν ἑορτήν· προεκήρυσσε διαγωνισμὸν ζωγράφων πρὸς ἐκπόνησιν τῶν ὑποδειγμάτων τοῦ ἱεροῦ πέπλου, συνεκέντρου τὰ ὑποβαλλόμενα σχέδια καὶ προέβαινε εἰς κλήρωσιν ἐπιτροπῆς ἑλλανοδικῶν πρὸς ἐκδίκασιν τῶν σχεδίων, ὧν τὸ καλλίτερον, βραβευόμενον, παρεδίδετο εἰς τὰς *ἐργαστίνας* πρὸς ἐκτέλεσιν· ἦσαν δὲ αὗται νεάνιδες ἐκλεκταί, ὑφαίνουσαι καὶ ποικίλλουσαι τὸν πέπλον. Πρὸς τούτοις, ἡ Βουλὴ ἐφρόντιζε περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ προετοιμασίας τῶν δοθησομένων εἰς τοὺς νικητὰς βραβείων· ἦσαν δὲ ταῦτα ἀμφορεῖς κομψοί, οἵτινες ἐπληροῦντο ἐλαίου ἐκ τῶν ἱερῶν ἐλαιώνων, καὶ στέφανοι, καὶ ἀγαλμάτια Νίκης.

Τὴν δὲ ἐπίβλεψιν τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ πέπλου ὑπὸ τῶν ἐργαστινῶν—ὅστις ἔδει νὰ εἶναι θαῦμα τέχνης καὶ πολυτελείας, — εἶχον δύο τῶν τεσσάρων *Ἀρρηφόρων*. Ἦσαν δὲ αἱ Ἀρρηφόροι ἱεραὶ παρθένοι, λαμβανόμεναι ἐκ τῶν εὐγενεστέρων οἴκων, καὶ ἀφιερούμεναι ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἔνθα διητῶντο, ἐνδυόμεναι λευκὰς χρυσοϋφάντους στολάς, τρώγουσαι ἰδίους ἄρτους καλουμένους *ναστοὺς* καὶ ἰδίαν τροφήν, ἔχουσαι δὲ καὶ ἴδιον σφαιριστήριον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως διὰ νὰ παίζωσι. Φαίνεται, ὅτι δύο τῶν Ἀρρηφόρων ἦσαν μικρᾶς ἡλικίας, ἀπὸ ἑπτὰ μέχρις ἕνδεκα ἐτῶν, καὶ ἠσχολοῦντο εἰς μυστικωτάτας τινὰς ἱερουργίας· αἱ δύο ἄλλαι ὅμως, αἱ ἔχουσαι εἰδικῶς ὡς ἔργον τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ὑφάνσεως τοῦ πέπλου ὑπὸ τῶν ἐργαστινῶν, θὰ ἦσαν κάπως μεγαλείτεραι, τοὐλάχιστον δεκατεσσάρων ἢ δεκαπέντε ἐτῶν, διότι τοιαύτη εὐθύνη δὲν ἠδύνατο ν' ἀνατεθῇ εἰς ἑπταέτιδας παιδίσκας.

Μνημονεύεται παρὰ Φιλοστράτῳ, ὅτι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ἐκλεγεὶς ἄρχων διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἑορτῆς τῶν Παναθηναίων, ἐφιλοτιμήθη νὰ ὀργανώσῃ ἑορτὴν οἵα οὐδέποτε ἕως τότε εἶχε πανηγυρισθῇ· εἶπε δὲ εἰς τοὺς ἐκλέξαντας αὐτόν: «Καὶ ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἥξοντας καὶ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἀγωνιουμένους ὑποδέξομαι Σταδίῳ λευκοῦ λίθου». Καὶ ᾠκοδόμησεν ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν τὸ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν μαρμάρινον Παναθηναϊκὸν Στάδιον, καὶ μετ' ἀναλόγου δὲ μεγαλοπρεπείας διεκόσμησε πᾶσαν τὴν λοιπὴν ἑορτήν, ἥτις ἐτελέσθη ἐπὶ τῆς ἀρχοντίας του μετὰ μυθώδους πολυτελείας.

Ἀλλ' ὁ μὲν Ἡρώδης ἐν χρόνοις παρακμῆς ἀνέπτυξε τῆς ἰδιωτικῆς του μεγαλοπρεπείας καὶ μεγαλοδωρίας τὰ θαυμάσια. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἐνδιαφέρει ὁ τρόπος καθ' ὃν τὰ Παναθήναια ἐτελοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως, εἰς ὧν τὴν ἀφήγησιν ἐπανερχόμεθα.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ πάντα παρεσκευάζοντο μετὰ μακροχρόνιον ἐργασίαν καὶ ἐπιμέλειαν, ἔφθανεν ἡ μεγάλη ἑορτὴ καὶ εὕρισκεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ἀνερχομένους εἰς τριάκοντα μυριάδας, ἐπὶ ποδός, πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλὰς χιλιάδας Ἑλλήνων προσελθόντων ἐκ τῶν περάτων τῆς Ἑλλάδος πρὸς διασκέδασιν. Τὴν ἑσπέραν τῆς πρώτης ἡμέρας, τὰ θεάματα ἤρχιζαν διὰ θαυμασίας λαμπαδηφορίας, τελουμένης ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ, παρακολουθουμένης καὶ ὑπὸ παννυχίδος. Φαίνεται δέ, ὅτι ἐγίνετο ἅμιλλα λαμπαδηφορουσῶν ὁμάδων, καὶ ἐβραβεύοντο οἱ νικηταί. Καὶ ἤρχιζον μὲν οἱ ἱππεῖς, μετὰ τούτους δὲ ἐλαμπαδηφόρουν καὶ οἱ πεζοί. Ἔτρεχον δὲ οἱ λαμπαδηφοροῦντες, καὶ δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ κρατοῦν ἕκαστος ἀνὰ χεῖρας τὴν λαμπάδα του, ἀλλ' ἔπρεπεν ὁ καθεὶς νὰ τὴν δίδῃ εἰς τὸν πλησίον του, οὕτως, ὥστε αἱ λαμπάδες νὰ μετακινῶνται ἀδιακόπως μεταδιδόμεναι ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἐνῷ ἐκινοῦντο ταυτοχρόνως καὶ οἱ λαμπαδηφόροι. Τὸ θέαμα θὰ ἦτο ὡραιότατον, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον ἐπολλαπλασιάζετο ὑπὸ τῆς ἁμίλλης καὶ τῆς προσπαθείας πρὸς νίκην. Καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα τὰς λαμπαδηφορίας παννυχὶς ἦτο εἶδος χοροῦ ἐν ὑπαίθρῳ, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀναπτομένων πυρῶν. Ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐψάλλοντο ὕμνοι πρὸς τὴν θεὰν καὶ ἐχορεύοντο ἱεροὶ χοροί, ὧν μετεῖχον, ὡς φαίνεται, καὶ παρθένοι.

Τὴν ἐπιοῦσαν, δευτέραν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι ἀγῶνες εὐανδρίας εἰς τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ συνήθεις γυμναστικοὶ ἀγῶνες, ἤτοι πάλη, πυγμή, δίσκος, δρόμος, σκοποβολὴ δι' ἀκοντίων κλπ. Ἐδῶ ἐγίνετο ὑπὸ νεανιῶν ἐνόπλων καὶ ἡ λεγομένη πυρριχία ὄρχησις εἰς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς νικησάσης τοὺς Τιτᾶνας. Οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον, ὡς εἴρηται, ἀμφορέα πλήρη ἐλαίου, στέφανον ἐξ ἐλαίας καὶ ἀγαλμάτιον Νίκης.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐτελοῦντο ἀγῶνες μουσικῆς καὶ ποιήσεως ἐν τῷ Ὠδείῳ. Ποιηταὶ συνέθετον ὕμνους, οὓς μουσουργοὶ ἐτόνιζον, νεανίαι ἠσκοῦντο εἰς τὸ νὰ τοὺς ᾄδωσι χορεύοντες, αὐληταὶ δὲ καὶ κιθαρῳδοὶ συνώδευον μὲ τὰ ὄργανά των τοὺς ᾄδοντας. Τοιουτοτρόπως, ἀπετελοῦντο ὁμάδες ἐκ ποιητῶν, μουσικῶν, ὀρχιστῶν, ᾀδόντων κλπ. αἵτινες, ἔχουσαι ἑκάστη ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα πλούσιον χορηγόν, ἠσκοῦντο ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους, ὅπως διαμφισβητήσωσιν ἐν τοῖς Παναθηναίοις τὴν νίκην. Εἰς δὲ τοὺς νικητὰς χορηγοὺς ἐπετρέπετο ν' ἀφιερόνουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τρίποδας φέροντας ἐπιγραφὴν ἐξαίρουσαν τὴν νίκην των.

Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἐγίνοντο ἀγῶνες ἱπποδρομίας καὶ ἁρματοδρομίας εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν, ἀφαντάστου μεγαλοπρεπείας, κατὰ τοὺς ὁποίους πάλιν πολλοὶ πλούσιοι χορηγοί, ἄπειρα ἐξ ἰδίων των δαπανῶντες ἐφιλοτιμοῦντο νὰ διαμφισβητῶσι πρὸς ἀλλήλους τὴν νίκην.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν μεγάλη ἅμιλλα τριήρεων διωργανοῦτο εἰς τὸ Σούνιον, ὅπου μετέβαινον ἀθρόοι οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς τὸν ἐκεῖ Ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ αἱ ἁμιλλώμεναι τριήρεις ἐξωπλίζοντο δαπάνῃ πλουσίων χορηγῶν, οἵτινες εἶχον προασκήσει τὸ πληρωμά των, καὶ ἠμφισβήτουν πρὸς ἀλλήλους τὸ γέρας τῆς νίκης.

Καὶ τέλος, ἤρχετο ἡ μεγάλη ἡμέρα, ἡ ἱερωτέρα πασῶν, καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἡ περίφημος πομπὴ τοῦ πέπλου.

Ἀπὸ πρωΐας, πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, αἱ Ἀτθίδες, οἱ Μέτοικοι καὶ ὅλον τὸ λοιπὸν πλῆθος, ἠθροίζοντο εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν, παρὰ τὸ Δίπυλον, ὅπου ἐκοσμεῖτο ἡ πομπὴ καὶ ἐτακτοποιεῖτο παρὰ τῶν ἁρμοδίων ἀρχόντων, ὅπως παρελάσῃ διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Ἄστεος καὶ ἀναβῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὸ Πομπεῖον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἀμέσως παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως, ἐφυλάσσοντο ὅλα τὰ διὰ τὴν πομπὴν χρησιμοποιούμενα ἱερὰ καὶ πολύτιμα σκεύη. Τὰ ἐλάμβανον ἐκεῖθεν οἱ ἄρχοντες, τὰ παρέδιδον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἔμελλον νὰ τὰ κρατοῦν, παρέτασσον ὅλους κατὰ τὴν τάξιν τὴν ὑπαγορευομένην ὑπὸ τῶν παναρχαίων ἱερῶν ἐθίμων, καὶ ἡ Παναθηναϊκὴ πομπή, τέλος πάντων, ἐξεκίνει.

Προηγεῖτο ἡ *Παναθηναϊκὴ Ναῦς*, τριήρης χιλιόκωπος, ἔχουσα τὸν νέον Πέπλον τῆς Θεᾶς ἀνηρτημένον ἀντὶ ἱστίου, ἔργον παμποίκιλον καὶ πολυτελέστατον, ἔχον τεχνικώτατα ποικιλμένας ἐπ' αὐτοῦ παραστάσεις, εἰκονιζούσας τὴν Γιγαντομαχίαν καὶ τοὺς θριάμβους τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῶν Τιτάνων Πάλλαντος, Ἐγκελάδου κτλ., καθὼς καὶ ἄλλα ἔνδοξα ἱστορικὰ τῶν Ἀθηνῶν γεγονότα. Ἡ Ναῦς, κατεσκευασμένη, βεβαίως, μικροτέρα τοῦ φυσικοῦ, ἀλλ' ἄγνωστον ὑπὸ ποίαν κλίμακα σμικρύνσεως, ἤγετο συνήθως ὑπὸ ἡμιόνων. Μόνον Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς τὴν εἶχε κατασκευάσει οὕτως, ὥστε νὰ κινῆται δι' ἀφανῶν μηχανημάτων. Ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ, φαίνεται ὅτι ἀντὶ τῆς Νηὸς ὑπῆρχεν ἅρμα τέθριππον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνηρτᾶτο καὶ ἤγετο ὁ πέπλος. Ἡ Ναῦς καθιερώθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηναίων. Κατόπιν ἤρχοντο οἱ γέροντες ἐν λαμπρᾷ περιβολῇ, καλούμενοι *θαλλοφόροι* διότι ἐκράτουν θαλλούς, ἤτοι κλάδους ἐλαίας. Καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ ὡραιότεροι καὶ μεγαλοπρεπέστεροι τῶν γερόντων. Οἱ ἀσθενικοί, δυσειδεῖς καὶ ἀνάπηροι γέροντες ἀπεκλείοντο. Ὑπῆρχε δὲ ἅμιλλα μεταξὺ τῶν δέκα ἀθηναϊκῶν φυλῶν, τίς θέλει παρατάξει τοὺς περισσοτέρους ὡραίους γέροντας, διότι ἐβραβεύετο ἡ φυλὴ ἡ ὁποία εἶχε τοὺς περισσοτέρους. Μετὰ τούτους ἤρχοντο οἱ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας των ἄνδρες φέροντες ὅλοι τὰς ἀπαστραπτούσας πανοπλίας των, ἐκλελεγμένοι καὶ αὐτοὶ μεταξὺ τῶν εὐσωμοτέρων καὶ εὐρωστοτέρων· ἠκολουθοῦντο δὲ ὑπὸ ἰσαρίθμων μετοίκων κρατούντων μικρὰς σκάφας ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον διάφορα τρωγάλια καὶ ἄλλαι προσφοραὶ διὰ τὴν θυσίαν. Ἔπειτα ἤρχοντο ἔφηβοι ἐν πλήθει, κρατοῦντες τὰ *πομπεῖα*, ἤτοι χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χαλκᾶ καὶ πήλινα σκεύη καὶ ἀγγεῖα, ὅλα τιμαλφέστατα καὶ ὡραιότατα, φυλασσόμενα ἐν τῷ πομπείῳ, ἅτινα κατὰ καιροὺς εἶχον προσφέρει εἰς τὴν Θεὰν οἱ Ἀθηναῖοι. Μετὰ τούτους ἤρχοντο ὁμάδες νεανιῶν ὡραίων καὶ καλλιφώνων, οἵτινες ἦσαν ἐνδεδυμένοι μαῦρα εἰς ἔνδειξιν πένθους διὰ τὸν φόνον τοῦ Κήρυκος Κοπρέως, τὸν ὁποῖον εἶχον διαπράξει οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ παράβασιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὅταν ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν εἶχε στείλει εἰς Ἀθήνας ὅπως ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν αὐτόθι καταφυγόντων Ἡρακλειδῶν. Οἱ νεανίαι οὗτοι ἐπροχώρουν ψάλλοντες ὕμνους εἰς τιμὴν τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτωνος τῶν τυραννοκτόνων, ὧν στίχοι τινὲς καὶ μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν, καθὼς καὶ ραψῳδίας τῆς Ἰλιάδος. Κατόπιν ἤρχοντο αἱ *Κανηφόροι παρθένοι*, λαμπροστόλιστοι καὶ ἐπὶ κάλλει καὶ χάριτι διαπρέπουσαι, αἵτινες ἔφερον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των τὰ *κανᾶ*, πλήρη προσφορῶν πρὸς τὴν θεάν, κεκαλυμμένα μὲ τὰς *Ἰστριανίδας*, εἶδος σκεπασμάτων ἐξόχως ποικιλμένων. Ἑκάστη Κανηφόρος ἠκολουθεῖτο ὑπὸ

δύο μετοικίδων παρθένων, ἐκτελουσῶν χρέη θεραπαινίδων, διότι ἀπεκλείοντο ἐκ τῆς πομπῆς αἱ δοῦλαι. Ἡ μία τῶν ἀκολούθων τούτων ἐκαλεῖτο *σκιροφόρος* διότι ἐκράτει *σκῖρον*, ἤτοι ἀλεξήλιον, ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῆς Κανηφόρου, ἡ δὲ ἑτέρα *διφροφόρος*, διότι ἐκράτει *δίφρον*, ἤτοι μικρὸν ἀνοιγοκλειόμενον κάθισμα διὰ νὰ κάθηται ἡ Κανηφόρος ὁσάκις ἡ πομπὴ καθ' ὁδὸν ἐσταμάτα.

Μετὰ τὰς Κανηφόρους ἤρχοντο αἱ Ἀτθίδες γυναῖκες, κρατοῦσαι διάφορα φιαλίδια καὶ μικρὰ ἀγγεῖα καὶ σκεύη διὰ τὴν θυσίαν, ἀκολουθούμεναι καὶ αὐταὶ ὑπὸ μετοικίδων γυναικῶν σκιροφορουσῶν καὶ διφροφορουσῶν, εἵποντο δὲ προσέτι σειραὶ μετοικίδων κρατουσῶν ὑδρίας πλήρεις ὕδατος.

Τελευταῖοι ἤρχοντο οἱ παῖδες ἐνδεδυμένοι τοὺς *πανδαμικοὺς χιτῶνας*.

Μετὰ τοὺς πεζοὺς κατὰ σειρὰν ἤρχοντο τὰ ἅρματα τὰ ἀγωνισθέντα εἰς τὴν ἁρματοδρομίαν, καὶ τὸ ἱππικόν, ἀποτελούμενον ἐκ χιλίων, ἐνίοτε δὲ καὶ περισσοτέρων, ἱππέων, διότι πᾶς Ἀθηναῖος δυνάμενος νὰ τρέφῃ ἵππον ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἔρχεται ἔφιππος εἰς τὴν Πομπήν. Διῃρεῖτο δὲ τὸ ἱππικὸν εἰς δέκα σώματα ὧν ἕκαστον διετέλει ὑπὸ ἕνα Ἵππαρχον. Τὰ ἅρματα δὲ καὶ οἱ ἵπποι οἱ θυμοειδεῖς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν χρυσοφάλαροι, ἐκρατοῦντο δὲ ὑπὸ ἱππικόμων ἐκ τῶν χαλινῶν, καὶ οἱ ἱππεῖς καὶ ἁρματηλάται ἀπαστράπτοντες διὰ τῶν πανοπλιῶν των, προσέδιδον μεγίστην μεγαλοπρέπειαν εἰς τὴν πομπήν. Ἡ θέα τοῦ Ἱππικοῦ κατεμάγευε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ διὰ τοῦτο οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ τοὺς ἔσκωπτον, ὅτι εἶχον πολυδάπανον ἱππικόν, διὰ τὰς τελετὰς μόνον χρήσιμον. Μέρος δὲ τῆς πομπῆς ἀπετέλουν τὰ ἱερεῖα, ἤτοι ἡ ἱερὰ Ἑκατόμβη, ἀποτελουμένη ἐκ ταύρων μεγάλων, εὐτραφεστάτων καὶ ὡραιοτάτων μὲ τὰ χρυσωμένα κέρατά των καὶ μὲ διαφόρους ἄλλους διακόσμους, ἀγομένων εἰς τὴν θυσίαν. Ἐπίσης μεγάλη πληθὺς αὐλητῶν, κιθαρωδῶν καὶ παντοειδῶν ἄλλων μουσικῶν, καθ' ὁμάδας μετεῖχον τῆς πομπῆς καὶ ἦσαν τεταγμένοι εἰς διάφορα αὐτῆς σημεῖα.

Ἡ παρέλασις τῆς Πομπῆς ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Διπύλου. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν ὁδῶν ἀπὸ τῶν ὁποίων θὰ διήρχετο, ἠγείροντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν ξύλινα ἰκριώματα, διὰ νὰ θεῶνται αὐτῆς πάντες ὅσοι δὲν μετεῖχον τῆς τελετῆς, καὶ ἰδίως αἱ χιλιάδες τῶν συρρεόντων ξένων. Σημειωτέον, ὅτι ἔπρεπε τὰ ἰκριώματα νὰ μὴ εἶναι ὑψηλότερα τῶν ἐν τοῖς ὁδοῖς λιθίνων Ἑρμῶν. Ἐν τούτοις, μνημονεύεται ὅτι Δημήτριος ὁ υἱὸς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐπαιρόμενος διὰ τὸν πλοῦτον του καὶ διὰ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Γοννατᾶ, κατεσκεύασεν ἰκρίωμα ὑψηλότερον τῶν Ἑρμῶν καὶ ἀνεβίβασεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐρωμένην του Ἀρισταγόραν διὰ νὰ βλέπῃ ἀνέτως τὴν Πομπήν. Ἀλλὰ χάριν τῆς Ἀρισταγόρας πάλιν ὁ ἴδιος Δημήτριος διέπραξέ ποτε καὶ θρασυτέραν παράβασιν. Τελουμένων τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἔστησε θρόνον ὑψηλὸν δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ ἐν Ἐλευσῖνι τελεστήριον καὶ ἐνεκαθίδρυσεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐρωμένην του «φάσκων οἰμώξασθαι τοὺς κωλύσοντας!». Ἀλλὰ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν ἡμέραις παρακμῆς.

Ἡ πομπὴ λοιπόν, ἀρχομένη, ὡς εἴρηται, ἀπὸ τοῦ Διπύλου, διήρχετο ὁλόκληρον τὴν εὐρεῖαν καὶ περικαλλῆ ὁδὸν τῶν Ἑρμῶν, ἐστρέφετο περὶ τὸ Ἐλευσίνιον τὸ κείμενον παρὰ τὴν βορείαν τῆς Ἀκροπόλεως κλιτύν, διήρχετο ἐγγὺς τοῦ Πελασγικοῦ τείχους καὶ ὑπὸ τὸ Πύθιον, ἔφθανεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἐκεῖ ἄφηνε τὴν Παναθηναϊκὴν Ναῦν εἰς ὡρισμένον ἐπὶ τούτῳ μέρος. Νέος παῖς ἐλάμβανε τὸν Πέπλον καὶ ἡ Πομπὴ ἀνήρχετο διὰ τῶν Προπυλαίων ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Βράχου. Ἐγγὺς τοῦ Παρθενῶνος ἐδιχάζετο εἰς δύο καὶ παροδεύουσα παρὰ τὰς δύο πλευρὰς αὐτοῦ, συνηνοῦτο πάλιν πρὸ τῆς ἀνατολικῆς, τῆς καὶ κυρίας, εἰσόδου αὐτοῦ. Ἐκεῖ τὴν περιέμεναν οἱ ἀνώτατοι τῆς Πολιτείας ἄρχοντες καὶ νομοφύλακες. Ὁ Ἄρχων Βασιλεύς, προβαίνων μέχρι τῆς Πύλης, ἐδέχετο τὸν Πέπλον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ νέου παιδός, ἵνα τὸν θέσῃ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ εἰς τοὺς ὤμους τοῦ ἀγάλματος τῆς Θεᾶς. Συγχρόνως δὲ δύο ἀρρηφόροι παρθένοι, λαβοῦσαι διὰ νυκτὸς παρὰ τῆς Ἱερείας τῆς Πολιάδος δύο κανᾶ μυστηριώδη κεκλεισμένα, τὰ παρέδιδον εἰς τὴν Τραπεζώ, μίαν τῶν δύο ἱερειῶν τῆς Θεᾶς.

Καὶ τότε ἤρχιζεν ἡ θυσία τῶν βοῶν καὶ ταύρων, ὧν τὸ κρέας διενέμετο εἰς τὸν λαόν, ἐν μέσῳ χορῶν καὶ ὕμνων.

Τοιαύτη ἦτο ἐν συντόμῳ, τῶν Παναθηναίων ἡ μεγάλη Πομπή. Ἐκ τῆς παρατεθείσης ἄνω ὠχρᾶς περιγραφῆς δύναταί τις νὰ φαντασθῇ εἰς ποῖον ὕψος μεγαλοπρεπείας εἶχεν ἐξιχθῆ ἡ ἑορτὴ αὕτη κατὰ τοὺς λαμπροὺς χρόνους τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκμῆς, καὶ πόσον συνετέλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τε σωματικῆς ἀσκήσεως, τῆς μουσικῆς, τῆς ποιήσεως, τῶν τεχνῶν, τῆς ἱππευτικῆς, καὶ πάσης ἐν γένει καλλιτεχνίας, οἱ κατ' αὐτὴν γινόμενοι παντοειδεῖς ἀγῶνες καὶ ἅμιλλαι.

Πόσον δὲ τὸ αἴσθημα τῆς εὐπρεπείας καὶ ἡ καλαισθησία ἐδέσποζον παντὸς ἄλλου αἰσθήματος παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι, ἀπηγορεύετο εἰς πάντα μὴ περιβεβλημένον εὐπρεπὲς καὶ καινουργὲς ἔνδυμα, οὐ μόνον νὰ μετέχῃ τῆς Πομπῆς ἢ τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ νὰ θεᾶται ἁπλῶς. Ὁ Λουκιανὸς ἐν Νιγρίνῳ μνημονεύων τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσῃ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Διότι, συλληφθέντος ποτὲ ἐν τῷ Σταδίῳ ἀνθρώπου, ὅστις ἐθεᾶτο φορῶν βαμμένον παλαιὸν ἔνδυμα, καὶ μέλλοντος νὰ τιμωρηθῇ, σύμπας ὁ δῆμος ἐβόησεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἀπηλλάγη. Ἀπαράλλακτα καθὼς καὶ σήμερον εἰς παρομοίας περιστάσεις ἀκούεται κατὰ τὰς κοσμικὰς συναθροίσεις ἡ λαϊκὴ φωνὴ «ἄδικα! ἄδικα!» ἢ ἀμνηστεύουσα τὸν ὑποπεσόντα εἰς σφάλμα καὶ συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς του ἐκ τῆς τιμωρίας.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ

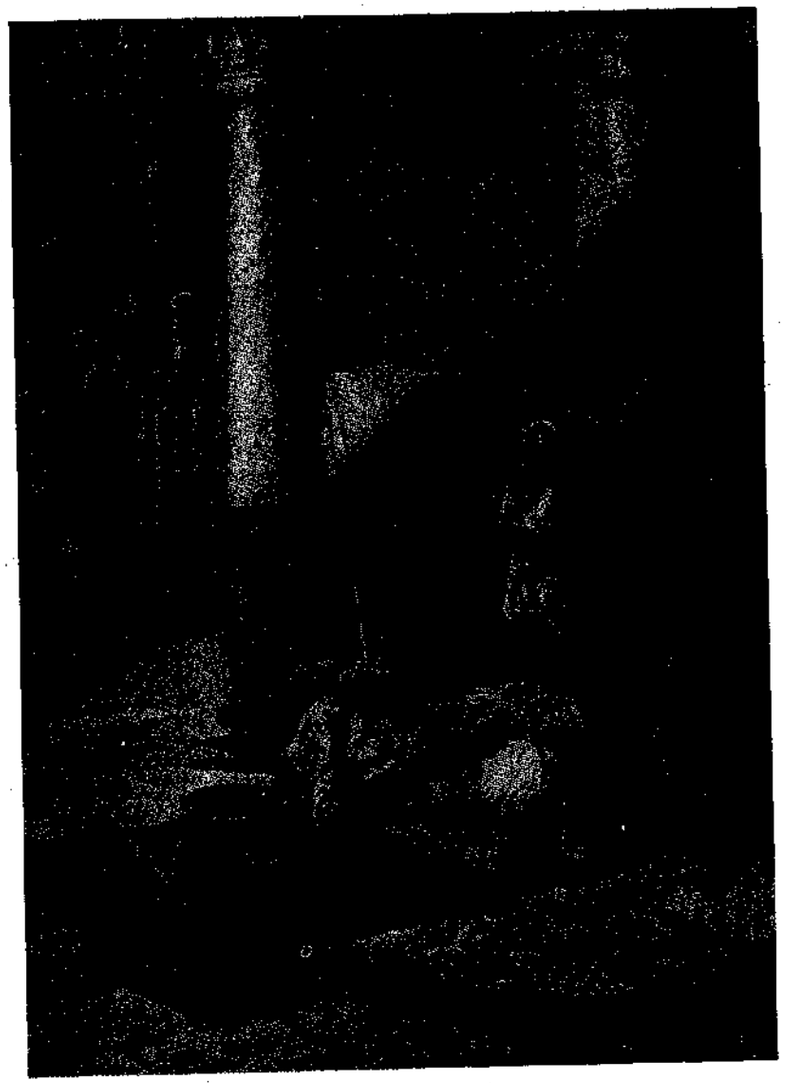

Ο ΤΥΦΛΟΣ ΒΠΑΙΤΗΣ — Σ. ΣΑΒΒΙΔΗ

TRIO

Μ.

Μὲς στὸν αἰθέρα ὅπως ὑψώνεσαι,
Φτωχὸ κἰ ἀμύριστο χορτάρι,
Τὸν οὐρανὸ ν' ἀγγίζῃς φαίνεσαι
Καὶ τὸ χλωμὸ φεγγάρι.

Χίλιες ζωὲς μοῦ φέρνεις στὴν ἐνθύμηση
Καὶ πόνους ἄλλους τόσους μὲς στὴν Πλάση·
Σὲ βλέπω καὶ θαρρῶ πὼς ἀπ' τὰ φύλλα σου
Ὡς τὴν ψυχή μου ὁ πόνος σου ἔχει φθάση.

Καὶ μὲς στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ λυγίζεσαι
Καὶ πότε στέκεσαι βουβὸ σὰν πόνος·
Καὶ κάθε νύχτα κλαῖμε θλιβερὰ
Ἐσὺ μέσα στὸ φῶς, κἰ ἐγὼ στὰ σκότη.

Εἰκόνα ποὺ δὲν σὲ στοχάστηκεν
Ἑνὸς Τιτσιάνου τὸ σοφὸ κονδύλι,
Ποὺ εἶσαι στὴ Φύση τὴν πλατειὰ ἕνα Τίποτα,
Ἐμπρός σου στέκω κάθε δεῖλι.

Στέκω· καὶ προσκυνῶ τὴ χάρι σου
Τὴν ταπεινή, χορτάρι πεταμένο,
Ποὺ ἀπάνωθέ σου πέρασε ἡ Ζωὴ
Χωρὶς νὰ δῇ πὼς ἤσουν πικραμένο.

Ζωή! ὅπου Μητέρα σ ἔκραξα
Καὶ πάντα ἐσὺ Μητρυιὰ μοῦ ἐστάθης,
Ὅταν μ' ἀπελπισιὰ τὰ χέρια σοῦ ἄπλωσα,
Ἐσὺ πικρὰ μοῦ γέλασες κἰ ἐχάθης.

Ζωή! δὲν σ' ἀγαπῶ, δὲν σὲ ποθῶ, δὲν θέλω σε!
Ἤσουν βαρειὰ καὶ λύγισε ἡ ψυχή μου.
Κλαίω! μ' ἀκοῦς; ὅπου χτυπήσω, θάνατος!
Κι' ὅπου σταθῶ χαμένη ἡ προσευχή μου!

Μέσα στὴν Πλάση ἐμεῖς οἱ δυὸ ἀπομείναμε,
Ἐσὺ κι' ἐγώ, φτωχὸ χορτάρι·
Σὲ προσκυνῶ καὶ σοῦ ζητῶ παρηγοριὰ
Νὰ κλαῖμε κάθε νύχτα στὸ φεγγάρι.

Μάϊος—1908. ΑΙΜΥΛΙΑ ΚΟΥΡΤΕΛΗ

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Τὸ μοναστῆρι ἦτο κτισμένον εἰς τὸ βουνόν. Τετράγωνον, μὲ δύο πατώματα καὶ τοιχογυρισμένον. Γύρω πρὸς τὴν κατωφέρειαν ἁπλώνετο ἐλαιῶνας τοῦ μοναστηρίου καὶ δάσος ἀπὸ δένδρα καρποφόρα, ὥστε εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς ἦτο χαρὰ Θεοῦ νὰ βλέπῃς τὸ σύνολον τῆς βλαστήσεως ἁρμονικὰ συνδυασμένον μὲ τὴν ἁπλῆν κατάλευκην οἰκοδομήν.

Οἱ καλόγηροι ἐκαλοζοῦσαν ἐκεῖ. Τὰ κελιὰ εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα πρὸς τὴν τετράγωνον αὐλὴν ἐσυγκοινωνοῦσαν ἀπὸ ἐξωτερικὸν διάδρομον, στηριγμένον εἰς τετραγώνους στύλους· καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐλότοιχος δὲν ἦτον ὑψηλός, ἡ θέα ἀπὸ τὸν διάδρομον ἁπλῶνετο ἕως κάτω εἰς τὴν κοιλάδα ἐλεύθερη καὶ μαγευτική.

Τὴν ἐποχὴν ποὺ συνέβη τὸ ἐπεισόδιον ἦτον ἄνοιξις. Κατόπιν ἀπὸ μακρὰν νηστείαν καὶ κοπιώδεις προσευχὰς ἦλθεν ἡ Ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν, τὴν ὁποίαν ἐτίμησαν οἱ καλόγηροι μὲ συνεχεῖς εὐωχίας καὶ μὲ ἀνάπαυσιν. Τόσον πολὺ ὥστε ἀμέλησαν τὴν προσευχήν. Καὶ ὁ πειρασμὸς εὗρῆκεν ἐλεύθερον δρόμον εἰς τὴν ψυχήν τους.

Τὸ *πρῶτον βέλος αὐτοῦ ἐναντίον τῆς ἁγιωσύνης* των ὑπῆρξεν ἕνας ξένος — ἄνθρωπος σοφὸς καὶ ἀνισόρροπος—ποὺ πεζοπόρος ἔφθασεν εἰς τὸ μοναστῆρι διὰ νὰ ζητήσῃ προσωρινὴν ἀνάπαυσιν.

Ἐπλησίαζε τὸ δεῖλι καὶ οἱ καλόγηροι καλοφαγωμένοι, δροσεροὶ ἀπὸ μεσημεριανὸν ὕπνον καὶ χαρούμενοι, ἀνεπαύοντο εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν. Τοῦ ἐπρόσφεραν κάθε τι ποὺ ἠμποροῦσε νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ καὶ καλόγνωμος ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ τοὺς ὁμιλῇ, ἐνῷ τὸν ἤκουαν ὅλοι μὲ τὴν περιέργειαν καὶ τὴν ἀπληστίαν, ποὺ ἔχουν πάντοτε οἱ ἁπλοϊκοὶ καὶ οἱ μονάζοντες. Ἡ ὁμιλία του—διότι ὅπως εἰπώθη ἦτο σοφὸς καὶ ἀνισόρροπος — ἔγινε βαθμηδὸν λόγος καὶ ὁ λόγος ἔτεινε νὰ σκανδαλίσῃ τοὺς καλογήρους.

—«Ἡ ἑορτὴ — ἔλεγε — δὲν διδάσκει ποτὲ εἰς τοὺς ἑορτάζοντας τὴν ἀληθινὴν σημασίαν τῆς ζωῆς. Διότι φαίνεται σὰν ἐξαίρεσις· ἐνῷ τίποτε εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν ζωὴν δὲν ὑπάρχει ἐξαιρετικόν, ἀλλ' εἶναι τὰ πάντα σειρὰ μονοτονίας ἀτελείωτη—μία ἐνέργεια ὁμαλή, ποὺ βαίνει ἐμπρὸς χωρὶς διακοπὰς καὶ χωρὶς διακρίσεις. Δὲν ὑπάρχει ἐξαίρεσις, οὐδὲ κἂν ἀλλαγή, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς κανὲν τέλος. Παραστρατεῖ λοιπὸν ὅποιος ἐργάζεται τάχα διὰ τὸ τέλος καὶ μάλιστα ὅποιος ἐλπίζει εἰς τὸ τέλος. Ἤγουν παραστράτημα εἶναι κάθε φιλοσοφία καὶ κάθε θρησκεία. Καὶ μόνον χρειάζονται αὐταὶ ὅταν χρησιμεύουν νὰ δημιουργοῦν ἐξουσίαν.

«Ἡ ἐξουσία εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ τὸ αἰσθάνεται καθένας πιεστικὸν τῆς αὐτοβουλίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας του, ὅπως καλὰ φανερώνει παλαιὰ παροιμία, ἡ λέγουσα: «ὅποιος δὲν ἔχει ἡγεμόνα ὁμοιάζει μὲ κτῆνος».

«Ἡ ἐξουσία κανονίζει τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ περιορίζει τὰ πάθη, ποὺ τείνουν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ὑποταγὴ συχνὰ εἶναι θρίαμβος. Εἶναι ταπεινὴ νίκη. Εἶναι δύναμις μὲ τὴν ὁποίαν καθένας ἑτοιμάζεται, δουλώνοντας τὸν ἑαυτόν του, νὰ νικήσῃ εἰς τὸ τέλος τοὺς ἄλλους.

«Ἤγουν ταπεινώνει διὰ νὰ ὑψώσῃ, ὅπως εἶπεν ἐκεῖνος ποὺ ἐθριάμβευσε μὲ τὴν ταπεινωσύνην, ἀφοῦ ἐνίκησε μὲ τὴν μικρότητά του.

«Ἀληθινὰ δὲν ἀποδεικνύει ποτὲ τὴν δύναμιν τὸ μεγάλο· ἤ, καλήτερα, ἡ προσπάθειά μας διὰ τὸ μεγάλο φανερώνει τὴν ἀδυναμίαν μας καὶ κάτι περισσότερον—τὸν φόβον τῆς ἀδυναμίας μας. Δι' αὐτὸ εἶναι πεπρωμένον κάποιος ἴσκιος τοῦ γελοίου νὰ σκοτεινιάζῃ κάθε τι ποὺ παρουσιάζομεν ὡς μεγάλο καὶ ἀκόμη κάθε τι ἐξιδανικευμένον. Καὶ δι' αὐτὸ συνεργάζεται τὸ γελοῖον μὲ τὸ τραγικὸν διὰ νὰ γεννήσουν τὰ πλέον μεγάλα καὶ τὰ πλέον σοβαρὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς. Καθὼς καὶ ἀντίστροφα: δι' αὐτὸ ἀπελπιζόμεθα καὶ καταστρεφόμεθα κάποτε ἐξ αἰτίας ἀσημάντων γεγονότων, ὁότι δὲν διακρίνομεν τὴν γελοιότητά των. Καὶ ταλανιζόμεθα τοιουτοτρόπως καὶ κακοπαθοῦμεν μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν μέτρον ὅλων τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν μας, ἐνῷ μέτρον πραγματικὸν εἶναι ἡ ἀπόλαυσις. Διότι μόνον αὐτὴ παρ' ὅλην τὴν μικρότητά της εἶναι κάτι πραγματικὸν καὶ σοβαρὸν —ἡ ἀπόλαυσις εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάπαυσις».

Αὐτὰ ἐλάλησεν ὁ σοφὸς εἰς τοὺς καλογήρους ἵνα σκανδαλισθοῦν.

Καὶ μολονότι ἡ συνήθης σειρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων παρουσιάζει ἀπίθανον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ σοφοῦ εἰς τὸ μοναστῆρι,

Μολονότι πρὸς τούτοις ἡ σειρὰ τῶν σκέψεών του φαίνεται νὰ παραβαίνῃ τὴν τάξιν τῆς κανονικῆς λογικῆς,

Καί, τέλος, μολονότι ἡ παρένθεσις τοῦ λόγου του ἀντιβαίνει εἰς τοὺς κανόνας τῆς αἰσθητικῆς, διότι χαλαρώνει τὴν διήγησιν,

Ἔκρινα ὅμως ὀρθὸν νὰ ἐξιστορήσω τὰ πράγματα μὲ ἀκριβολογίαν ὅπως ἔγιναν.

Οἱ δὲ θιασῶται τῆς τακτικῆς λογικῆς καὶ τῶν κανόνων τῆς αἰσθητικῆς ἂς παραβλέψουν καὶ ἂς ὑποθέσουν, ὅτι τοῦ σοφοῦ ὁ λόγος πιθανὸν νὰ σημαίνῃ τὸν κυκεῶνα τῶν ἀορίστων σκέψεων, ποὺ σηκώνονται ὡσὰν ἀναθυμίασις καὶ ὡσὰν ὁμίχλη ἀπὸ τὸν νοῦν καλοφαγωμένων καὶ ἀναπαυμένων ἀνθρώπων.

***

Ἦτον ἡ ἡμέρα ἐκείνη ζεστή, ποτισμένη νάρκην καὶ ἡδυπάθειαν. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἁπλώ-

νοντο ἀραιὰ σύγνεφα ὑγρασίας, ἀργοκίνητα καὶ ἀσχημάτιστα, σκεπάζοντας τὸ χρυσὸν τοῦ ἡλίου φῶς. Καὶ ὁ οὐράνιος θόλος ὡσὰν ἀσημοκαπνισμένος εἶχον ὁλημερὶς τὴν ἀμυδρὰν φωτεινότητα τοῦ ξημερώματος παράκαιρα κ' ἐκνευριστικά. Ἕνας ἐλαφρὸς ἀέρας θερμὸς ἐχρησίμευεν ὄχι διὰ νὰ δροσίσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ βάλῃ εἰς κίνησιν τὰ ἀρώματα τῶν πρώτων βλαστήσεων, ποὺ ἄρχιζαν νὰ πρασινίζουν τὴν γῆν καὶ νὰ φουσκώνουν τοὺς κλάδους τῶν δένδρων. Καὶ τὰ φρικιάσματα καὶ οἱ σπασμοὶ τῶν γεννήσεων καὶ τῶν συλλήψεων ἀνετρίχιαζαν τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἤχους καὶ τὰς ὀσμάς των. Ἡ ἀναπνοὴ τῆς Κυπρίας θεᾶς — ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς λυρικὸς — ἐμόλυνε κάθε ἁγιωσύνην καὶ κάθε ἀρετήν· ἤ, μὲ διαφορετικὴν ἔκφρασιν, τῆς Κύπριδος ὁ πτερωτὸς υἱὸς ἐκλωσσοῦσεν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ πτερά του εἰς τὴν φωλεὰν τῆς ἡδονῆς καὶ μὲ τὴν θερμότητα τῆς ἡδυπαθείας, ὅλας τὰς νέας γεννήσεις... Καὶ ὅσον ἤρχετο ἡ νύκτα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν αἰσθήσεων ἀπὸ τὴν προσήλωσιν εἰς κάθε κίνησιν, ἐκορυφώνετο μέσα εἰς τὸ σαρκίον ὁ πόθος τῆς φιλότητος.

Τόσον πυρωμένον ἦτο τὸ δεύτερον αὐτὸ βέλος τοῦ Πονηροῦ κατὰ τῆς ἐγκρατείας τῶν καλογήρων.

***

Ἡ πολυφαγία, συνδυασμένη μὲ τὴν προηγουμένην ἀνάπαυσιν καὶ μὲ τὴν χλιαρὰν ὑγρότητα τοῦ καιροῦ, ἴσως δὲ καὶ μὲ κάποιαν ψυχικὴν ἀνησυχίαν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ σοφοῦ, ἔδωκεν εἰς τοὺς καλογήρους ὕπνον βαρὺν καὶ ταραγμένον, ὕπνον πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς σκοτεινῆς καὶ νυκτερινῆς ἡδυπαθείας. Ὥστε τῆς σαρκὸς αἱ ἐπαναστάσεις ἐθριάμβευσαν καὶ ἕνας - ἕνας καλόγηρος ἐξυπνῶντας ἐζητοῦσεν ἀνακούφισιν ἔξω εἰς τὸν διάδρομον τῶν κελίων. Εἶχε δὲ τοῦτο τὸ παράδοξον ἡ νυκτερινή των ἐμφάνισις: Ὅτι ἐνῷ τὴν ἡμέραν πάντοτε ἦσαν ὁμιλητικοὶ μεταξύ των, τώρα ὁ καθένας ἔμενε σιωπηλὸς — εἶχε δηλαδὴ τὴν ἐπίφασιν τῆς συγκεντρώσεως· καὶ ἐνῷ πάντοτε ἦσαν μαυροφορεμένοι, τώρα ἦσαν ὅλοι κατάλευκοι — εἶχαν δηλαδὴ τὸ χρῶμα τῆς ἀγνότητος. Τοιουτοτρόπως συνειθίζει ὁ Πονηρὸς νὰ εἰρωνεύεται δι' ἀντιθέσεων τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰ δόγματα τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ μέσα εἰς τὴν χλιαρὰν νυκτερινὴν δρόσον ὁ πόθος ηὔξανεν. Ἀργοκίνητα τὰ στακτερὰ σύγνεφα ἐπλησιάζοντο εἰς μαλακοὺς ἐναγκαλισμοὺς καὶ ἐσχημάτιζαν συμπλέγματα παραδόξως ἡδυπαθῆ, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φαντασία κάθε ταραγμένης αἰσθήσεως ἔβλεπε λογῆς - λογῆς σχήματα σκανδαλιστικά, παλαιοὺς ἔρωτας καὶ θελκτικὰς γυναῖκας. Τὸ ἀόριστον ψιθύρισμα τῶν βλαστημάτων ἔφθανεν εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν καλογήρων ὡσὰν ἦχος λιποθύμων φιλημάτων καὶ ὡσὰν στεναγμοὶ κορυφωμένης ἡδονῆς.—Ἐπάνω εἰς τὸν αὐλότοιχον, φωτισμένον ἀπὸ τὸ ἀδύνατον φῶς μισοῦ φεγγαριοῦ καὶ ποτισμένον ἀπὸ ὑγρασίαν, ἐλάμβαναν αἱ ρωγμαὶ καὶ αἱ σχισμάδες προκλητικὰ σχήματα καὶ ἄσεμνα. Ὁ δὲ ἡγούμενος ἔβλεπεν εἰς τὰ ἴχνη τῆς ὑγρασίας ἐκεῖ ἐπάνω σώματα γυμνῶν γυναικῶν καὶ ἄλλα ἰνδάλματα τῆς φαντασίας ἀνηθικώτερα. Ἀλλὰ συνειθισμένος νὰ συγκρατῇ καὶ νὰ κρύπτῃ τὸν ἑαυτόν του δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς ἄλλον τὸ μαρτύριόν του καὶ τὴν ἀπόλαυσιν.

Ἀντιθέτως ἕνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, ποὺ εἶχεν ὡς ἀσχολίαν νὰ σημαίνῃ τοὺς κώδωνας καὶ κάποτε νὰ κανοναρχῇ, δὲν ἠμπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐντύπωσίν του, ὅταν κοντὰ εἰς τὸν κορμὸν μιᾶς ἐλαίας, ποὺ ἐκρυφόπαιζαν αἱ ἀκτῖνες τοῦ φεγγαριοῦ εἰς τὸ φύλλωμά της, διέκρινε καθαρὰ καὶ ζωντανὰ τὸ σχῆμα μιᾶς γυναικὸς ἀναπαυομένης. Τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς ἐφαίνετο νὰ λικνίζεται σιγὰ - σιγὰ μὲ ἡδυπάθειαν καὶ νὰ συγκλονίζεται κάποτε εἰς ἀσπασμοὺς ἀπροόπτους. ... Ἐπλησίασε τὸν γειτονά του καὶ μὲ δειλίαν τοῦ ἔδειξε τὴν ὀπτασίαν. Ὁ γείτονας ἀνεγνώρισε τὸ σχῆμα τῆς μορφῆς καὶ οἱ δύο μαζὺ ἐφανέρωσαν εἰς τρίτον καλόγηρον τὸ φαινόμενον, ὥστε σιγοψιθυρισμένον, μὲ φράσεις ἀορίστους καὶ μὲ ὑπαινιγμούς, ἐφανερώθη βαθμηδὸν εἰς ὅλους τοὺς καλογήρους ἕως εἰς τὸν ἡγούμενον, ὅλοι δὲ ταραγμένοι ἀπὸ ἡδονικὴν συγκίνησιν ἀνεγνώρισαν τὴν μορφὴν τοῦ σχήματος.

Καὶ ἀποφεύγοντες νὰ φανερώσουν ὁ καθένας τὸν πόθον καὶ τὰς ὁρμάς, ποὺ τὸ θέαμα ἐπροκαλοῦσεν, ἐσυζητοῦσαν μὲ φράσεις ἀσυναρτήτους καὶ μὲ λέξεις ἀσυναρμόστους πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ τόσον πολὺ πλησίον τοῦ μοναστηρίου καὶ εἰς τοιαύτην ὥραν γυναῖκα γυμνὴ καὶ ἀναπαυομένη. Καὶ ὅλοι ἀγανακτοῦσαν διὰ τὸ τόλμημά της καὶ καθεὶς ἐπιθυμοῦσε νὰ τὴν πλησιάσῃ, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐτολμοῦσε διασκελίζοντας τὸν αὐλότοιχον καὶ τὴν ἐντροπὴν νὰ ὑπάγῃ ἕως ἐκεῖ.

Τοιουτοτρόπως ἔμειναν πολλὴν ὥραν συγκεντρωμένοι, ἕως οὗ τὸ ἄστρον τῆς Ἀφροδίτης ἐπρόβαλε σὰν Αὐγερινὸς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ δροσιὰ τῆς τελευταίας νυκτερινῆς ὥρας ἐπανέφερε κάπως εἰς τὴν συναίσθησιν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος τοὺς γεροντοτέρους.

Ὁ ἡγούμενος διέταξε τότε νὰ σημάνουν τὸν ὄρθρον καὶ ὁ κωδωνοκρούστης, ὁ πρῶτος ποὺ εἶχε διακρίνῃ τὴν ὀπτασίαν, ἐσήμανε τὸ πρωΐ ἐκεῖνο τοὺς κώδωνας ἐνωρίτερα παρὰ ποτὲ καὶ μὲ περισσοτέραν παρὰ ποτὲ μανίαν, σὰν νὰ ἤθελε μὲ τοὺς ἤχους νὰ φοβίσῃ καὶ νὰ κτυπήσῃ τὰ νυκτερινὰ φαντάσματα.

Οἱ καλόγηροι ὅμως πρὶν μαζευθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καταβαίνοντες εἰς τὴν αὐλήν, δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὸν πειρασμόν. Καὶ ὅλοι μαζὺ ἐπῆγαν ἕως εἰς τὴν ἐλαίαν τῆς πλαγιασμένης γυναικός.

Τὰ πρῶτα φωτεινὰ κύματα ἁπλωνόμενα εἰς τὸν οὐρανὸν ἄρχισαν νὰ δίδουν εἰς τὰ πράγματα τ' ἀληθινὰ σχήματά των καὶ οἱ καλόγηροι πλησιάζοντες διέκριναν πεσμένο κοντὰ εἰς τὸν κορμὸν τῆς ἐλαίας ἕνα μακρὺ κλαδὶ φουντωμένο, ποὺ — ἄγνωστον πῶς — εἶχεν ἀποκοπῇ ἀπὸ τὸ δένδρον. Οἱ περισσότεροι τότε ἄρχισαν νὰ ἡσυχάζουν καὶ νὰ ἱλαρύνωνται — διότι καὶ ἡ ἀγρυπνία εἶχε καταπραΰνῃ τὰς ὁρμὰς—καὶ νὰ γελοῦν διὰ τὴν νυκτερινὴν ἀπάτην τῶν αἰσθήσεων.

Ἀλλ' ὁ ἡγούμενος ἑρμηνεύοντας τῆν σκέψιν τῶν φρονιμωτέρων τοὺς ἐπαράστησε τότε ὡς ἐνδεχομένην τὴν συνέργειαν τοῦ Διαβόλου.

— Διατί τάχα ὁ Πονηρὸς νὰ μὴν ἔδωκεν εἰς τὸ κλαρὶ τὴν πραγματικὴν ὑπόστασιν γυμνῆς γυναικὸς καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα; Διατί νὰ μὴν ἔλαβεν ὁ ἴδιος αὐτὸ τὸ σχῆμα διὰ νὰ σπρώξῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν;

Καὶ ἐξώρκισε τότε μὲ εἰλικρινῆ μετάνοιαν τὸ κλαρὶ καὶ τὸν πειρασμόν, κάμνοντας τὴν ἀκόλουθον παραίνεσιν, ποὺ παράξενα εἶχε τὴν ἀσυναρτησίαν καὶ μάλιστα τὴν ἐσωτερικὴν ἐπίδρασιν τοῦ λόγου τοῦ σοφοῦ:

— «Τὸ κλαδὶ ἔλαβε τὸ σχῆμα γυναικὸς διὰ νὰ σκανδαλίσῃ τὰς ψυχάς. Καὶ τοῦτο μὴ σᾶς φανῇ ἀλλόκοτον. Πρέπει νὰ πιστεύετε εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Διαβόλου. Ὁ μικρὸς καὶ ταλαιπωρημένος αὐτὸς κόσμος εἶναι γεμάτος μυστήριον. Καὶ εἰς κάθε μυστήριον φωλιάζει ὁ Πονηρός. Πιστεύσατέ το· μολονότι δὲν εἶναι ἰδέα νέα ὁ Διάβολος, εἶναι ὅμως ἡ καλητέρα ἐξήγησις πολλῶν πραγμάτων, ποὺ μᾶς ἐκπλήττουν ἤ μᾶς ἐναντιοῦνται. Ἀντὶ δὲ ν' ἀμφιβάλλετε εἰς τὴν ὕπαρξίν του, φροντίζετε μᾶλλον ν' ἀνεύρετε τὴν αἰτίαν τῆς ἐνεργείας του. Καὶ πρὸς τοῦτο γνωρίζετε ὅτι διὰ νὰ διακρίνετε τὰς ἀληθινὰς αἰτίας, ποὺ κινοῦν εἰς κάποιαν ἐνέργειαν τὰς μυστικὰς δυνάμεις καὶ κεντοῦν εἰς κάποια πάθη τὸν ἄνθρωπον, πρέπει νὰ τὰς ζητήσετε μέσα εἰς τὴν φύσιν. Γνωρίζετε ἀκόμη ὅτι τὸ πρῶτον καθῆκον, ποὺ ἔχομεν καὶ μάλιστα τὸ πρῶτο δικαίωμα εἶναι τὸ νὰ κάμνωμεν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας.

«Εἰς τὸν ἑαυτόν μας, εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας, εὑρίσκεται ἡ γοητεία τῶν γυναικῶν καὶ ὄχι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν τους.

«Σημειώσατε δὲ καὶ τοῦτο διὰ νὰ προφυλάττεσθε ἀπὸ τὸν πειρασμόν: Ὅτι ἐνῷ τὰ ἰνδάλματα τῆς φαντασίας κατ' ἀρχὰς φαίνονται παράλογα, ἔπειτα παρουσιάζονται βαθμηδὸν εἰς τὴν ψυχὴν ὡς πραγματικώτερα ἀπ' ὅλας τὰς πραγματικότητας τοῦ κόσμου».

Αὐτὰ εἶπεν ὁ ἡγούμενος εἰς τοὺς καλογήρους ἵνα μὴ σκανδαλισθοῦν πλέον.

Καὶ μολονότι ἡ σειρὰ τῶν σκέψεών του φαίνεται νὰ παραβαίνῃ τὴν τάξιν τῆς κανονικῆς λογικῆς,

Καὶ πρὸς τούτοις μολονότι ἡ παρένθεσις τοῦ λόγου του ἀντιβαίνει εἰς τοὺς κανόνας τῆς αἰσθητικῆς, διότι χαλαρώνει τὴν διήγησιν,

Ἔκρινα ὅμως ὀρθὸν να διηγηθῶ τὰ πράγματα μὲ ἀκρίβειαν, ὅπως ἔγιναν.

Οἱ δὲ θιασῶται τῆς τακτικῆς λογικῆς καὶ τῶν κανόνων τῆς αἰσθητικῆς ἃς παραβλέψουν καὶ ἃς ὑποθέσουν ὅτι καὶ τοῦ ἡγουμένου ὁ λόγος πιθανὸν νὰ φανερώνῃ τὸν κυκεῶνα τῶν ἀορίστων σκέψεων, ποὺ σηκώνονται σὰν ἀναθυμίασις καὶ σὰν ὁμίχλη ἀπὸ τὸν νοῦν νηστικῶν καὶ ἀγρυπνισμένων ἀνθρώπων.

***

Παρ' ὅλην τὴν ἐκδρομὴν τῶν καλογήρων ἕως εἰς τὸ δάσος τῶν ἐλαιῶν καὶ μ' ὅλον τὸ χρόνισμα ἐξ αἰτίας τοῦ λόγου τοῦ ἡγουμένου ὁ ὄρθρος ἐψάλη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐνωρίτερα παρὰ ποτέ.

Ι. ΖΕΡΒΟΣ - ΑΡΕΤΑΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΚ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ

Τὴν δείλην τῆς 18 Μαΐου 1905, ὁ Διάδοχος τοῦ Μαυροβουνίου Δανῆλος μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μιλίτσης, ἥτις, ὡς γνωστόν, τυγχάνει Μεγάλη Δούκισσα τοῦ Μεκλεμβούργου, εἰσῆλθεν ἐπισήμως εἰς Ποδγορίτσαν. Ἀποδημοῦντος τότε εἰς Ἑσπερίαν τοῦ Ἡγεμόνος Νικολάου, ὁ Διάδοχος, ὡς ἀντιβασιλεύων, ἔμελλε νὰ παραστῇ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καταστήματος τοῦ Μονοπωλείου τῶν καπνῶν, ἅτινα τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλον νὰ τελεσθῶσιν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι.

Εἶναι ἡ Ποδγορίτσα ἡ πολυανθρωποτέρα τῶν μαυροβουνιωτικῶν πόλεων, ἅτε περιλαμβάνουσα περὶ τοὺς ἐννεακισχιλίους κατοίκους, ἅπαντας σχεδὸν Ἀλβανούς, προσαρτηθεῖσα δὲ τῇ Ἡγεμονίᾳ διὰ τῆς Βερολινείου Συνθήκης. Διατηρεῖ εἰσέτι ἡ πόλις τὸν τουρκικὸν τύπον. Κειμένη παρὰ τὸν Moratcha, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης πεδιάδος, διασχίζεται ὑπὸ ἑτέρου μικροτέρου ποταμοῦ, τοῦ Goritza. Ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς Ποδγορίτσης καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Moratcha μετὰ τοῦ Zeta κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς Διοκλέας, πατρίδος τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶνε αἱ μόναι ἀρχαιότητες, αἵτινες σώζονται ἐν Μαυροβουνίῳ, κατέχοντι τὴν χώραν ἥτις, κατὰ τὸν *Θησαυρὸν* τοῦ Στεφάνου, ἐκαλεῖτο Λαβεάτις. Ἐπεσκέφθην τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἐκ Ραγούζης

Ο ΗΓΕΜΩΝ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α'

κ. Zore, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Κεττίγνῃ Γυμνασίου. Τὰ κυριώτερα αὐτῶν εἶνε ἡ εἴσοδος καὶ μέρος τοῦ λιθοστρώτου τοῦ forum, εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὁποίου σώζονται τὰ ἐρειπωμένα τειχία μικροῦ χριστιανικοῦ ναοῦ. Εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου κατάκεινται ἓν ἀνάγλυφον (haut-relief) γυναικός, ἧς ἐλλείπει τὸ κατωτέρω τῆς ὀσφύος μέρος, καὶ τρία ἢ τέσσαρα ἄλλα γλυπτικὰ ἔργα, ἐξ οἰκοδομήματος ἀπεσπασμένα. Ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ πρίγκηπος Μάρκου τῇ καλουμένῃ *Κρούσεβατς* καὶ κειμένῃ παρὰ τὴν πόλιν τῆς Ποδγορίτσης, ὑπάρχουσι, ὡς μοὶ εἶπον, γλυπτικά τινα ἔργα, ἐκ Διοκλέας ἐπίσης προερχόμενα.

Εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνέμενε τὰς Αὐτῶν Βασιλικὰς Ὑψηλότητας τιμητικὴ ἔφιππος στρατιωτικὴ συνοδεία. Κατὰ δὲ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως, ἀμφοτέρωθεν τῆς σημαιοστολίστου ὁδοῦ, ἦσαν παρατεταγμένοι πλεῖστοι πολῖται, ἰδίως Ἀλβανοί, φοροῦντες τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν περιβολήν. Αἱ φουστανέλλαι ὅμως αὐτῶν δὲν εἶνε βραχεῖαι ὡς αἱ παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ φθάνουσι κάτω τῶν γονάτων, ὅπερ καθιστᾷ ἥκιστα κομψὸν τὸ ἔνδυμα τοῦτο. Φοροῦσι, πρὸς τούτοις, οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ποδγορίτσης, ὡς καὶ οἱ τῆς Σκόδρας, τὸ ὀθωμανικὸν φέσιον, οὐχὶ δὲ τὸ ἐν Ἑλλάδι γνωστόν. Μετὰ τοὺς παρατεταγμένους πολίτας, ἦσαν παρατεταγμένα δύο πεζικὰ τάγματα, ἐξικνούμενα μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ καταστήματος τοῦ Μονοπωλίου, ἐν ᾧ κατέλυσε τὸ Διαδοχικὸν ζεῦγος.

Τὰ δύο ταῦτα τάγματα, ὧν ἑκάτερον περιλαμβάνει 500 στρατιώτας, καὶ δύο ἡμίσεις πυροβολαρχίαι, ὧν ἑκατέρα περιλαμβάνει 4 πυροβόλα συστήματος Κρούπ, ἀποτελοῦσι τὸν μόνιμον ἢ τακτικὸν στρατὸν τοῦ Μαυροβουνίου, διότι οὔτε ἱππικόν, οὔτε ἄλλα σώματα ἔχουσιν οἱ Μαυροβούνιοι. Ἕκαστος ὅμως ἀνεξαιρέτως κατὰ τὸ 20ὸν ἢ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὑπηρετεῖ εἰς τὰ ρηθέντα δύο τάγματα ἐπὶ τρεῖς μῆνας[1]. Πάντες ὅμως ἐγυμνάζονται τακτικῶς εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, οἵτινες μισθοδοτοῦνται διὰ 40 φράγκων ἐτησίως. Τὰ γυμνάσια δὲ ταῦτα ἐκτελοῦσιν ὄχι μόνον ἀφοῦ διανύσωσι τὴν ρηθεῖσαν θητείαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτῆς, ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται πῶς, παρὰ τὴν βραχυτάτην ταύτην θητείαν, εἶνε τέλειοι στρατιῶται.

Ἐν καιρῷ πολέμου πάντες οἱ Μαυροβούνιοι ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους καλοῦνται ὑπὸ τὰ ὅπλα. Ἐν ἄλλοις λόγοις οἱ Μαυροβούνιοι ἔχουσι στρατιωτικὸν σύστημα παρεμφερὲς τῷ ἐλβετικῷ. Ἀποτελοῦσι δὲ οὕτω, ἐν πολέμῳ, τοὐλάχιστον τεσσαρακοντακισχιλίων ὁπλιτῶν δύναμιν, καίτοι ὡς μ' ἐβεβαίωσεν ὁ γηραιὸς Διερμηνεὺς τῆς ἐν Κεττίγνῃ Ρωσικῆς Πρεσβείας, καθηγητὴς Ronbinsky, ὅστις, ἐπὶ πολλὰ ἔτη μελετήσας τὰ τοῦ Μαυροβουνίου ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις, ἔχει δημοσιεύσει περὶ τῆς Ἡγεμονίας ἐκείνης πεντάτομον σύγγραμμα, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἡγεμονίας δὲν ὑπερβαίνει τὰς 200 χιλιάδας ψυχῶν. Φυγόστρατοι ὅμως ἢ *ἀπαλλαγέντες* ἐν Μαυροβουνίῳ δὲν ὑπάρχουσι. Πλήν, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν, ἀφοῦ ἐν τῷ Κώδικι τοῦ Ἡγεμόνος Δανήλου, δημοσιευθέντι τὴν 23ην Ἀπριλίου 1855, κεῖται ἡ ἑξῆς διάταξις:

«Ἄρθρ. 18. Ἐν καιρῷ πολέμου, ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἤθελε δείξει τὴν πρόθεσιν νὰ προσβάλῃ μέρος τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, πᾶς Μαυροβούνιος ἢ Βερδιᾶνος ὑποχρεοῦται, εὐθὺς ὡς τὸ μάθῃ, νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν. Ἐὰν δέ τις, ἐξ οἱουδήποτε χωρίου ἢ ἐπαρχίας, δὲν ἤθελε βαδίσει κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὁ δειλὸς ἢ ἀδιάφορος οὗτος διὰ τὴν τῆς Πατρίδος τύχην θ' ἀφοπλίζεται, ἰσοβίως δὲ τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ δύναται νὰ φέρῃ ὅπλα. Δὲν θὰ ἔχῃ πλέον τιμὴν ἐν Μαυροβουνίῳ καὶ Βέρδᾳ. Πλὴν τούτου, θέλει ἐξαναγκασθῇ νὰ φορῇ γυναικείαν ποδιάν, ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι δὲν ἔχει ἀνδρὸς καρδίαν».

Ἰδοὺ ὁ λόγος δι' ὃν οἱ Μαυροβούνιοι, μόνοι ἐκ τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν, καθ' ὧν ἐπέδραμον οἱ Τοῦρκοι, διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ οἱ ἀπρόσιτοι βράχοι των, ἀναμφισβητήτως ὅμως συνετέλεσαν καὶ ἡ φιλοτιμία καὶ αἱ πολεμικαί των ἀρεταί. Κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐτῶν 1866 καὶ 1867, σῶμα ἐκ τριάκοντα Μαυροβουνίων ἐμάχετο ὑπὸ τὸν Σμολένσκην, ὡς δ' ἐσχάτως μοὶ ἔλεγεν ὁ διαπρεπὴς στρατηγός, διεκρίνοντο διά τε τὴν πολεμικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν.

Τὸ πολεμικὸν καὶ ἀρειμάνιον τοῦ ἔθνους ἀντιλαμβάνεται ὁ ξένος ἐξ ἁπλοῦ βλέμματος ἐπὶ τῆς πόλεως Κεττίγνης. Οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ Ἡγεμόνος, τῶν Ὑπουργῶν καὶ τῶν Δικαστῶν μέχρι τοῦ τελευταίου χωρικοῦ, φέρουσι τὴν γραφικὴν ἐθνικὴν περιβολὴν μετὰ τοῦ ἀναποσπάστου πιστολίου. Μέχρι πρό τινων ἐτῶν τὴν ἐθνικὴν περιβολὴν ἔφερον καὶ οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ὅμως τώρα, ὡς λείψανον αὐτῆς, φοροῦσι μόνον τὴν *κάπιτσαν*, ἀντὶ καμηλαυκίου. Εἶνε δέ πως ὀξύμωρον νὰ βλέπῃ τις τοὺς ξένους πρεσβευτὰς συζητοῦντας μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, λίαν μὲν ἁβροῦ τοὺς τρόπους καὶ ἀπταίστως ὁμιλοῦντος τὴν γαλλικήν, ἔχοντος ὅμως εἰς τὴν ζώνην τὸ πιστόλιον. Δὲν συμβολίζει τὸ πιστόλιον τοῦτο τὴν ultima ratio τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου;

Δύο λέξεις περὶ τοῦ Ἡγεμόνος. Μεγαλόσωμος μέν, ἀλλ' οὐχὶ εὔζωνος ἢ εὐειδής, ἀποτελεῖ ὡς πρὸς τοῦτο ἀντίθεσιν πρὸς πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, συμπεριλαμβανομένων τῶν συζύγων τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Δανήλου καὶ Μίρκου, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἀξιοπαρατηρήτου κάλλους. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῆς Βασιλίσσης Ἑλένης, τῆς ὁποίας ἡ φήμη εἶνε παγκόσμιος. Οὐχ ἧττον ἡ μετὰ τοῦ θαλεροῦ ἐκείνου πρεσβύτου ἀναστροφὴ εἶνε αὐτόχρημα θελκτική, ὄχι μόνον διὰ τὴν προσήνειαν τῶν τρόπων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐμβριθὲς συνάμα δὲ καὶ εὐφυολόγον τῶν λόγων. Ἀρέσκεται νὰ διηγῆται, πράττει δὲ τοῦτο μετὰ πλείστης χάριτος, διάφορα κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ ἀνέκδοτα. Ὁ Maton (Histoire du Monténégro) ἀναφέρει ὅτι, πρὶν ἢ τὰ ὅρια τοῦ Μαυροβουνίου ἐπεκταθῶσι διὰ τῆς Βερολινείου Συνθήκης μέχρι τῆς θαλάσσης, ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσὴφ ἐπεσκέφθη τὸ Κάτταρον, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δ' ἐκείνῃ ὁ Ἡγεμὼν Νικόλαος μετέβη αὐτόσε ὅπως τὸν χαιρετίσῃ. Πρὸς τιμὴν τοῦ Καισαροβασιλέως αἱ κορυφαὶ τῶν μαυροβουνιωτικῶν βράχων, οἵτινες ὑπέρκεινται τοῦ Καττάρου, ἐφωτίσθησαν διά τινων φανῶν. Ὁ Καισαροβασιλεύς, ὑπαινιττόμενος τὰ ὑπερύψηλα τοῦ Μαυροβουνίου ὄρη, τῷ λέγει: «*Ἀδελφέ μου, πολὺ ὑψηλὰ κατοικεῖτε!—Μεγαλειότατε*», ἀπήντησεν εὐθέως ὁ Ἡγεμών, «*Οἱ Τοῦρκοι μοῦ ἐπῆραν τὴν γῆν, οἱ Αὐστριακοὶ τὴν θάλασσαν, δὲν μοῦ μένει εἰμὴ ὁ Οὐρανός*».

Ὅτε δέ, συνεπείᾳ τῆς δολοφονίας τοῦ Δηληγιάννη, ἐξερράγη παρ' ἡμῖν ὑπουργικὴ κρίσις, μεταξὺ δὲ ἄλλων ὑποψηφίων Πρωθυπουργῶν ἐλέχθη καὶ ὁ κ. Α. Ρώμας, ἔτυχε νὰ παραστῶ μετὰ τῶν συναδέλφων μου πρὸ τοῦ Ἡγεμόνος, ὅπως τὸν συγχαρῶμεν ἐπί τινι ἑορτῇ. Ἐπὶ ἐρωτήσει αὐτοῦ περὶ τῆς ὑπουργικῆς κρίσεως, τῷ ἀνέφερα τὸν κ. Ρώμαν. Μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἐγίνωσκε τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας, διότι μία συγγενής του εἶχε λάβει σύζυγον Ρώμαν. Ὅτε δὲ προσέθηκα ὅτι, ἐὰν τὸ ἡμέτερον Σύνταγμα δὲν ἀπηγόρευε τοὺς τῆς εὐγενείας τίτλους, ὁ κ. Ρώμας θὰ ἦτο κόμης, ὑπέλαβε: «Je sais, les comtes ne comptent pas chez vous».

Εἰς τὸ λελογισμένον θάρρος καὶ τὴν διπλωματικὴν εὐστοχίαν τοῦ Ἡγεμόνος Νικολάου ὀφείλεται ὁ διὰ τῆς Βερολινείου Συνθήκης διπλασιασμὸς τῆς τε ἐδαφικῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡγεμονίας. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται, πλὴν ἄλλων διαρρυθμίσεων ἐν τῇ διοικήσει τοῦ

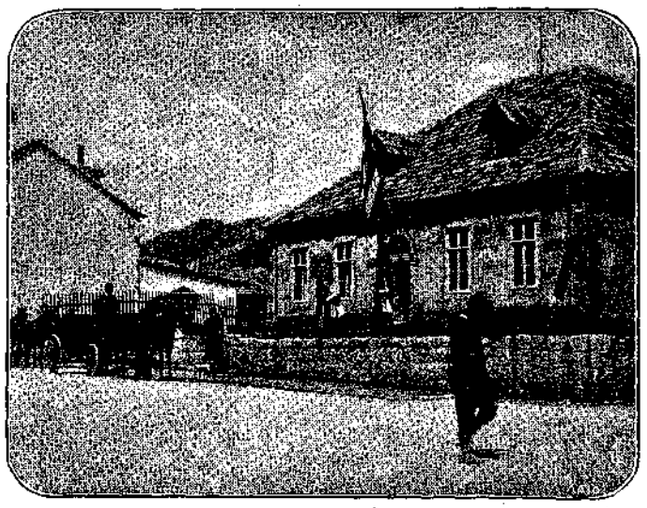

ΤΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝ ΚΕΤΤΙΓΝΗ

[1] Πρὸς ἐκγύμνασιν καὶ τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ μικροῦ τούτου μονίμου στρατοῦ, προσφέρει τὰ φῶτα του καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κεττίγνῃ Ρωσικῆς Πρεσβείας. Χορηγεῖ δὲ πρὸς συντήρησιν καὶ ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ ἡ Ρωσία 350,000 ρουβλίων ἐτησίως. Τῇ χρηματικῇ συνδρομῇ τοῦ Κράτους ἐκείνου ἀνηγέρθη ὁ ἐν Κεττίγνῃ ἀξιόλογος στρατών.

Κράτους του, ἔνθα ἡ δημοσία ἀσφάλεια εἶνε παραδειγματική, ὁ τὴν 25ην Μαρτίου 1885 δημοσιευθεὶς Μαυροβουνιωτικὸς Ἀστικὸς Κώδηξ, οὗτινος τὴν σύνταξιν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἐκ Δαλματίας Σλαῦβον κ. Boghisich, γνωστότατον ἐν Ρωσίᾳ νομομαθῆ. Παρέχει δ' ἐν τῇ συγκριτικῇ Νομοθεσίᾳ πλεῖστον ἐνδιαφέρον ὁ Κώδηξ οὗτος, καθόσον δὲν εἶνε ἀντιγραφὴ ξένου τινὸς Κώδηκος, ἀλλὰ συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυόντων ἐν Μαυροβουνίῳ ἐθίμων. Γνωστὸν εἶνε ὅτι ὅλως αὐθορμήτως καὶ ὑπὸ ἐλευθερίων ἀρχῶν ἀγόμενος, ἀφοῦ μάλιστα αἱ ἀρχαὶ αὗται εἶχον πρὸ μικροῦ καθιερωθῆ καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ ἀπομείναντι ἐν Εὐρώπῃ ἀπολυταρχικῷ Κράτει, ὁ Ἡγεμὼν Νικόλαος παρέσχε τῷ Μαυροβουνίῳ Βουλὴν (Σκουψίναν), διὰ καθολικῆς ἐκλεγομένην ψηφοφορίας, ἧς ἡ πρώτη συνεδρίασις συνεκροτήθη τῇ 6 Δεκεμβρίου 1905. Τὸ χορηγηθὲν ὅμως φιλελεύθερον πολίτευμα ἔγεινε ἔκτοτε ἀφορμὴ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες ἐπίκραναν τὸν ἀγαθὸν Ἡγεμόνα. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ καιρίως ἐτραυμάτισε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τε καὶ τῆς σεπτῆς αὐτοῦ συζύγου εἶνε ἡ πρόσφατος καὶ σχεδὸν σύγχρονος ἀπώλεια τῶν δύο ἐγγόνων των, υἱῶν τοῦ Πρίγκηπος Μίρκου, οὓς ὑπερηγάπων. Ὁ πρεσβύτερος, Στέφανος, πενταετὴς περίπου, ἐκέκλητο ὅπως ἀνέλθῃ ποτὲ ἐπὶ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ θρόνου, καθ' ὅσον ὁ Διάδοχος Δανῆλος στερεῖται τέκνων.

Δὲν πρέπει, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἡγεμόνος, νὰ παραλείψω δεῖγμα συμπαθείας καὶ ὑπολήψεως ὅπερ ἡ Αὐτοῦ Βασιλικὴ Ὑψηλότης παρέσχε πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν ἑορτὴν δηλονότι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἣν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ τελέσω ἐν Κεττίγνῃ, βλέπω ἀπροόπτως τὸν Ἡγεμόνα εἰσερχόμενον εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Διπλωματικοῦ Πρακτορείου. Ἐνῷ ἐδεξιούμην αὐτόν, μοὶ λέγει εἰς ἐπήκοον τῶν λοιπῶν ἐπισκεπτῶν, ἐν οἷς καὶ μέλη τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος: «*Ἐξαιρετικῶς ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, διότι δὲν ὑπάρχει συνήθεια νὰ ἐπισκέπτωμαι τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Κρατῶν ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς τῶν Ἡγεμόνων των*». Συμπίπτει δὲ ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἑορτὴ μετὰ τῆς *σλάβας* τοῦ Ἡγεμόνος Νικολάου καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Πλήν, τί ἐστὶ *σλάβα;* Παρὰ Μαυροβουνίοις δὲν ἑορτάζεται, ὡς παρ' ἡμῖν, ἡ ἐπέτειος τοῦ ἁγίου οὔτινος φέρει τις τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἡ ἐπέτειος τῆς ἡμέρας καθ' ἣν οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἠσπάσθησαν τὸν χριστιανισμόν. Ἡ ἡμέρα αὕτη συμπίπτει συνήθως μετὰ τῆς ἑορτῆς ἁγίου τινός. Οὕτως, ἡ οἰκογένεια Πέτροβιτς, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ Ἡγεμών, ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ ἑορτάζων τὴν *σλάβαν* του δέχεται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὰς ἐπισκέψεις τῶν συγγενῶν καὶ γνωρίμων του, χάριν δ' αὐτῶν παρατίθησι γλυκίσματα καὶ ποτά, ἅτινα ὀφείλει ἰδιοχείρως νὰ προσφέρῃ αὐτοῖς. Ἀλλ' οὐδὲ νὰ καθήσῃ τῷ ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἵσταται πάντοτε ὄρθιος, ὅπως ὑπηρετῇ τοὺς ἐπισκέπτας. Οὔτε δὲ εἰς τὸ γεῦμα, ὅπερ συνήθως παραθέτει τὸ ἑσπέρας, παρακάθηται, ἀλλὰ καὶ τότε ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τοὺς κεκλημένους. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τηροῦσιν οἱ Μαυροβούνιοι πάσης κοινωνικῆς τάξεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν βοεβόδας Voucovitch μοὶ ἔλεγε, ὅτε ἐπεσκέφθην αὐτὸν ἐπὶ τῇ *σλάβᾳ* του, ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἡ *σλάβα* δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀσφαλὲς γνώρισμα ἐθνότητος μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων διότι τὴν ἑορτὴν ταύτην ἔχουσι καὶ οἱ Σέρβοι, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι.

Καὶ τὴν μὲν *σλάβαν* ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ χρησιμοποιήσωσιν ἐκεῖνοι οἵτινες ἤθελόν ποτε ἐπιθυμήσει καὶ ἐπιχειρήσει ἀκριβῆ ἀπογραφὴν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ φύλων. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰς γραμμὰς ταύτας πρόκειται περὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἀναφέρω τὴν πρότυπον ἀπογραφὴν τῆς Κεττίγνης, ἣν ἐνήργησεν ὁ αὐτόθι πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας Στρατηγὸς Ἀχμὲτ Φεβζῆ Πασσᾶς. Παραλαβὼν δηλονότι ἡμέραν τινὰ τὸν γραμματέα τῆς Πρεσβείας, διέδραμεν, ἐντὸς 20 λεπτῶν τῆς ὥρας, τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτευούσης ἐκείνης καὶ αὐτὸς μὲν ἠρίθμει τὰς οἰκίας τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἑκάστης ὁδοῦ, ὁ δὲ γραμματεὺς τὰς τῆς ἑτέρας πλευρᾶς.

Οὕτω, μοὶ εἶπε, ἐπιστοποίησεν ὅτι ἡ Κεττίγνη περιελάμβανε 510 οἰκίας καὶ ὑπελόγιζε τοὺς κατοίκους αὐτῆς ὡς μὴ ὑπερβαίνοντας κατὰ πολὺ τὰς 2 ½ χιλιάδας, μὴ συμπεριλαμβανομένων ὅμως τῶν ἐν τῷ στρατῶνι οἰκούντων στρατιωτῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπογραφῆς ἐκείνης τοῦ φίλου μου στρατηγοῦ, ηὐξήθη βεβαίως ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκιῶν, δὲν πιστεύω ὅμως ὅτι μέχρι σήμερον ἡ αὔξησις αὕτη ὑπερέβη τὴν εἰκοσάδα.

Ἀπεχωρίσθην μετὰ λύπης τοῦ Μαυροβουνίου. Κατέλιπον λαὸν ἔντιμον καὶ εὐλαβῆ πρὸς τοὺς ξένους καὶ Κράτος, ὅπερ οὐδεμίαν τρέφει πολιτικὴν ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἧς οὐδὲν πολιτικὸν ζήτημα τὸ διαιρεῖ, ἐνῷ, ἀπ' ἐναντίας, τὸ Μαυροβούνιον ἔχει τὸ παράπονον ὅτι ἄλλα Βαλκανικὰ Κράτη ἐνεργοῦσι πολιτικὸν προσηλυτισμὸν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν συνόρων του.

[Ἀθῆναι, Μάρτιος 1908].

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

Εἶνσι φυσιολογικῶς δυνατὸν νὰ γείνωμεν κάτοχοι μιᾶς βοηθητικῆς κοινῆς γλώσσης; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιβάλωμεν τεχνητὴν γλῶσσαν; Ἡ Bleue τοῦ Bollach, ἡ Volapük τοῦ Schleyer, δὲν κατώρθωσαν νὰ γενικευθοῦν. Ἡ Esperando τοῦ Dr Zamanhof θέλει νὰ βαδίσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Ὁ ἀγὼν δὲν ὑπῆρξε θνησιγενής. Ἐνῷ πολλοὶ μεμυημένοι ἐγκωμιάζουν τὸ νέον ἰδίωμα, διὰ τοῦ κηρύγματος ἐπιδιώκεται ἡ ἐξάπλωσίς του. Ἀλλὰ ὁ ῥιφθεὶς σπόρος θὰ δώσῃ εὐχυμοτέρους καρπούς, ἡ δὲ ψυχὴ τῆς νέας γλώσσης θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ στενὰ ὅρια ἑνὸς συνεδρίου; Ἡ νέα γλῶσσα θὰ ἐπιτύχῃ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ πλήθη ἀρκούντως, ὥστε αὐτὰ νὰ δίδουν εἰς αὐτὴν ζωὴν καὶ δύναμιν; Νὰ ζήσῃ; Εἰς μίαν γνῶσσαν τὸ πᾶν εἶνε ἡ ζωή. Πῶς εἶναι δυνατὴ τοιαύτη ζωή;

Ἡ λαλουμένη γλῶσσα εἶναι ἐκδήλωσις τόσον φυσική, ὥστε κατώρθωσαν νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς αὐτὴν ἐγκεφαλικὰ κέντρα προσχηματισμένα (préformés), ἐνῷ ὁ γραπτὸς λόγος, ὅστις ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του βραδύτερον, ἀπορρέει μόνον ἀπὸ κέντρα προσηρμοσμένα (adaptés). Ἡ διάκρισις πιθανὸν νὰ φανῇ λεπτή. Μόναι προσχηματισμέναι εἶναι αἱ πρῶται γραμμαὶ ἢ ὑποτυπώσεις τῶν ὀργάνων, ἡ δὲ λειτουργία των συντελεῖ εἰς τὴν διάκρισίν των (différentiation) καὶ εἰς τὴν πρόοδον ἢ ἐξέλιξίν των. Ἀλλ' ὁ λόγος εἶναι τόσον ἀναγκαῖος καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας κοινωνικὰς σχέσεις, ὥστε τὸ ἔμφυτον τῆς γλώσσης φαίνεται δρος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ δημιουργῶν νέαν γλῶσσαν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς γενικοὺς κανόνας τοὺς διέποντας τὴν ἐξέλιξιν τῶν φυσικῶν γλωσσῶν. Τοιαύτη λεπτὴ ἐργασία εἶναι κατορθωτή, καὶ ἐνταυτῷ ἱκανή, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν δικαίωμα καὶ λόγον ζωῆς; Θὰ μοῦ ἀπαντήσουν ὅτι τὸ τάλαντον τοῦ ἐφευρέτου προσδιώρισεν εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν κανόνας συμφώνους μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, καὶ ὅτι συνέταξεν ἓν εἶδος γραμματικῆς φυσιολογικῆς. Ἀλλὰ οἱ φυσικοὶ νόμοι ἐνυπάρχουσιν ἐν ἡμῖν ἀσυνειδήτως, ἡ δὲ ἀνάλυσις, διὰ νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃ, μόλις ἔκαμεν εὐφυεῖς τινας ἀποπείρας.

Ὁ R. de la Grasseria κατέγεινε τελευταῖον εἰς ὅλως ἰδιάζον ζήτημα, τὸ τῆς ἐκφράσεως τῆς ἰδέας τοῦ γένους· δηλ. εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γενῶν, ἀρσενικοῦ, θηλυκοῦ καὶ οὐδετέρου. Κατ' αὐτὸν τὸ γένος παρουσιάζεται ὡς τετάρτη φάσις. Παρατηροῦμεν τρεῖς περιόδους ἀλλεπαλλήλους, προτοῦ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τῆς διαιρέσεως τῶν γενῶν. Τὴν φάσιν τὴν *ταξινομοῦσαν* (classifiante) (τὰ ἀντικείμενα διακρίνονται κατὰ τὴν χρησιμότητά των) τὴν φάσιν τὴν βιολογικὴν (biotique) (διάκρισις ἐμψύχων καὶ ἀψύχων) τὴν φάσιν τὴν λογικὴν (logistique) (διάκρισις μεταξὺ λογικῶν καὶ ἀλόγων).

Τέλος ὅταν ἐμφανίζεται ἡ φάσις τῆς διακρίσεως τῶν γενῶν, ἐκφράζει κατ' ἀρχὰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ γένους καὶ κατόπιν τὸν ἐπιθετικὸν τύπον.

Φανταζόμεθα πόσον λεπτὴ εἶναι ἡ τοιούτου εἴδους ἔρευνα, ἐξ ἄλλου οἱ γενικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὰς γλώσσας δὲν εἶναι ἀμετακίνητοι. Εἶναι ζωῆς νόμοι, ἐξελισσόμενοι ὡς ἡ ζωὴ ἥτις τοὺς τροποποιεῖ.

Πῶς εἶναι δυνατόν, οἱ κανόνες γλώσσης συνθηματικῆς νὰ προσδιορισθοῦν σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν, ὅταν αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς παρουσιάζει εἰς τὸ σκιόφως τῶν ἔργων της, σειρὰν νόμων, οἵτινες τροποποιοῦνται ὑπὸ τῆς συνηθείας καὶ ἀποβαίνουσιν δυσεξήγητοι;

Ἂς παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμήν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις δὲν εἶναι ὑπεράνθρωπος, καὶ ὅτι δυνάμεθα νὰ συνθέσωμεν τελείως γλῶσσαν φυσικήν. Ὅσον ἡ χρῆσις της θὰ γενικεύεται, τόσον θὰ προσκόπτῃ. Οἱ λαοὶ παραδεχόμενοι αὐτήν, θὰ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὴν ὅλας τὰς δονήσεις τῆς ζωῆς. Ἡ γλῶσσα, λογικὴ καὶ στερεὰ εἰς τὰς βάσεις της ἢ εἰς τὰς ῥίζας της, θὰ ἀποβῇ οὐχ ἧττον κυμαινομένη καὶ διάφορος.

Ἡ Esperando, γλῶσσα συνθηματική, βασίζεται ἐπὶ ἁπλῆς γραμματικῆς, τῆς ὁποίας οἱ κανόνες ἐτέθησαν ἀπὸ τὸν Dr Zamanhof τῆς Βαρσοβίας. Ἡ ρηθεῖσα γραμματικὴ εἶναι ἁπλῆ, διότι εἶναι τεχνητή, διότι τὸ τεχνητὸν ὑποκαθιστᾷ τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἑνὸς ἀτόμου δὲν ἀρκεῖ νὰ δημιουργήσῃ τὸ πνεῦμα μιᾶς γλώσσης. Αὕτη ὀφείλει νὰ πάλλῃ ἐλευθέρως, οἱ δὲ γραμματικοὶ κανόνες ἀντιπροσωπεύουν μόνον σημεῖα τοποθετημένα ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν. Ἡ γλῶσσα τροποποιεῖ τὴν γραμματικήν, ἥτις, ὡς ἐκ τούτου, καθίσταται πολύπλοκος καὶ πλουσία εἰς ἐξαιρέσεις. Ἡ ζῶσα ἐνεργητικότης τῆς γλώσσης παρέχει προσχεδίασμα γραμματικόν, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ μένῃ αἰωνίως παθητικόν. Κανὼν τιθέμενος προκαταβολικῶς εἶναι καταδικασμένος εἰς θάνατον, ὅπως ἕνας νόμος ἀντιβαίνων εἰς τὰ ἤθη. Πᾶσα συνθηματικὴ γλῶσσα εἶναι ἄγονος, ἐκτὸς ἂν γείνῃ φυσική. Αἱ διανοητικαὶ ἐπιδράσεις κατ' ἀνάγκην θὰ προσαρμόσουν ταχέως τὴν νέαν γλῶσσαν πρὸς τὰς ἐθνικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας. Ἕκαστος λαὸς θὰ τροποποιήσῃ ἀνεπαισθήτως καὶ ἀσφαλῶς τοὺς ἀρχικοὺς κανόνας τοὺς ὁρισθέντας ὑπὸ τῆς ἁπλῆς γραμματικῆς, αὕτη δὲ θὰ ἀποβῇ πολύπλοκος καὶ τόσον πλουσιωτέρα εἰς ἐξαιρέσεις, ὅσον ἤθελε ζήσει μακρότερον, καὶ συνεπῶς ἤθελεν ἀποβῇ πράγματι ζῶσα.

Δὲν πρόκειται, λέγουν οἱ εὐφυέστεροι, παρὰ περὶ γλώσσης ἐπιστημονικῆς καὶ ἐμπορικῆς. Οὐδεὶς σκέπτεται νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ τῶν πατρῴων, νὰ ἀπαρνηθῇ τὸ φιλολογικόν μας παρελθόν, νὰ στειρεύσῃ τὸ μέλλον. Διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸς τόσον ἀπότομος δυασμὸς εἰς τὸ εἶδος τῶν σχέσεών μας, καὶ ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συλλογιζώμεθα ἢ νὰ ὁμιλῶμεν κατὰ δύο τρόπους, μὲ τὸν ἕνα προκειμένου νὰ ἐκφράσωμεν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν καὶ μὲ τὸν ἄλλον προκειμένου νὰ ἐκθέσωμεν δόγμα περὶ τέχνης.

Ἡ φράσις κέκτηται τὴν βραχεῖαν κομψότητα ἢ τὴν εὔχυμον σαφήνειαν. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἔχει τὴν ἁρμονίαν της, διότι ὁ λόγος εἶναι μουσική. Κέκτηται ἔκτακτον δύναμιν ψυχαγωγίας. Ἡ αἰσθητικότης μας ὡς καὶ τὸ πνεῦμα μας παθαίνονται. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐννοήσωμεν, ἐπιθυμοῦμεν ὅμως καὶ νὰ αἰσθανθῶμεν. Ἡ δὲ αἴσθησις προέρχεται ἀπὸ τὴν δύναμιν λέξεων συγκρουομένων τραχέος ὕφους ἢ μελωδικῆς εὐκαμψίας. Φράσεις ψυχραὶ μᾶς ἀφήνουν ἀδιαφόρους. Ἑκάστη φράσις παρουσιάζεται μὲ τὸν ρυθμόν της, ὁ ὁποῖος κάμνει καταληπτοτέραν τὴν γενικὴν ἔννοιαν, διότι μία ἀκτὶς ὑποφαίνεται τρόπον τινὰ πέραν τῆς λέξεως, καὶ διότι αὕτη μᾶς θέλγει μὲ τὴν ὑλικήν της ἀναπαράστασιν καὶ τὴν λεπτήν της ποίησιν.

Ὁ Τυρταῖος ἐπέτυχε νὰ προσαρμόσῃ τὴν λύραν του εἰς τραχὺ ἰδίωμα πρόσφορον εἰς πολεμικὰ ᾄσματα. Αἱ μελωδίαι αἱ μέλλουσαι νὰ ὁδηγήσουν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὴν μάχην, ἦσαν συντεθειμέναι δωριστί. Αἱ Ἐλεγεῖαι, ᾀδόμεναι κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν μαχῶν, ἠρύοντο ἀπὸ τὸ ἰωνικὸν ἰδίωμα τὴν ἡδύτητα τὴν ἐπιδρῶσαν ἐπὶ τοῦ ἤθους. Ἦσαν ὁ προκαταρκτικὸς ὕμνος. Ἀνήρπαζε καὶ μετέφερε τὰς καρδίας ὑψηλὰ εἰς τὸν κόσμον τῶν ὀνείρων. Τέλος τὰ ἰσχυρὰ ἐμβατήρια ἔρριπτον κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὅλους ἐκείνους τοὺς πολεμιστάς, τοὺς ὁποίους ἡ φλόγα τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἔκαμνεν ἀηττήτους πρὸς δόξαν τῆς Σπάρτης.

Ἐὰν ἡ φυσικὴ γλῶσσα εἶναι πατρῴα οὐσία τῶν συγγραφέων, ἀνήκει ἐπίσης εἰς τοὺς ἐπιστήμονας. Τίς δὲν ἐθαύμασε τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Claude Bernard εἰς τὴν Introduction à l'étude de la médecine expérimentale; Ἦτο δυνατὸν τεχνητὴ γλῶσσα νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὸν τόσην λογικὴν εὔκαμψίαν τῆς φράσεως; Τὸ πολὺ πολὺ θὰ ἔγραφε μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τὸ διεθνὲς συνέδριον τῆς φυματιώσεως, ὁ Dr Behring ἔκαμε γερμανιστὶ ἀνακοίνωσιν περιβόητον. Τὴν ἐδιαβάσαμεν ἐν μεταφράσει. Ἀμφιβάλλομεν ἂν τεχνητὴ γλῶσσα εἶναι ἱκανὴ νὰ παρακολουθήσῃ μίαν διάνοιαν καὶ νὰ ἀνταποδώσῃ πλήρη τὴν ἀξίαν τοιούτων θεωριῶν. Ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ ἀσυνειδήτου, ἡ ἐνσυνείδητος διάνοια ἀνελκύει τὴν παθητικὴν ἐντύπωσιν ὑπὸ μορφὴν μιᾶς λέξεως ἢ μιᾶς φράσεως. Ἡ προσαρμογὴ τῆς λέξεως εἰς τὴν ἰδέαν εἶναι ἔργον τοῦ πνεύματος, ἄνευ κόπου καὶ διὰ φυσικῆς αὐτενεργείας. Δὲν ἔχομεν τὴν ἀνταπαράστασιν τῆς ἰδέας διὰ τῆς λέξεως, ἀλλὰ τὴν ἁρμονικὴν δόνησιν τῆς ἰδέας καὶ τῆς λέξεως.

Ὁ Michel Bréal ὁμιλῶν περὶ γλώσσης λέγει, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐκφράζῃ πᾶν ὅ,τι παρατηροῦμεν εἰς τὰ πράγματα. Δὲν μεταχειρίζεται ποσῶς κύβους ἐκ τῶν προτέρων κομμένους, σκληροὺς καὶ μὴ διασταλτικούς. Διὰ τοῦτο μάλιστα εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθῇ τὴν διάνοιαν εἰς τὰς πολλαπλᾶς της ἀσχολίας καὶ διὰ μέσου ὅλων τῶν ἀπροσδοκήτων τροποποιήσεων τὰς ὁποίας δέχεται ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐὰν ἡ λέξις δὲν εἶναι ἄκαμπτος, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ παρελθόν της, εἰς τὸ ὅτι τὰ κοινωνικὰ στρώματα τὴν ἐτροποποίησαν καὶ τὸ πολιτικὸν χάος τὴν ἐσφυρηλάτησε. Αἱ ἐπαρχιακαὶ διάλεκτοι ἠτιθεῖσαι συγχρόνως μὲ τὰς ἐπαρχίας, διεφύλαξαν τὰς παραδόσεις των, ὅπως ἡ ἐπαρχία κατώρθωσε νὰ διαφυλάξῃ τὰ λείψανα τῶν παλαιῶν ἐθίμων. Τὰ patois διατηροῦν εἰς τὸ μουσικὸν τοπικὸν ἰδίωμα τὴν ἠχὼ τῶν ἐπαρχιακῶν ποιήσεων καὶ διαφυλάττουν τὴν μικρὰν κληρονομίαν, τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνικὴ δίνη ἀδυνατεῖ νὰ σκορπίσῃ. Ἂν ἡ γλῶσσα κέκτηται τοιαύτην εὐκαμψίαν, ἂν εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὴν νὰ παρακολουθῇ τὴν διάνοιαν, σημαίνει ὅτι ἡ λέξις ἐγκλείει μίαν ψυχήν. Αὐτὴ ἡ πιστὴ ψυχὴ χρωματίζεται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνθηρότητος τῆς διανοίας, τὴν ὁποίαν ἐξωτερικεύει.

Τοιουτοτρόπως ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ τροποποιεῖ τοὺς τύπους, τοὺς κληροδοτηθέντας εἰς τὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἀσυνείδητος ἐργασία τῆς ζωῆς ἀποτυποῦται εἰς ἕκαστον σταθμὸν τῆς γλώσσης, ἥτις διατηρεῖ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἔκφρασιν μιᾶς ἐποχῆς. Ἡ φρασεολογία, τὸ ἔντεχνον τῆς φράσεως ἀποβαίνουν αἱ εἰκόνες τοῦ αἰῶνος, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ τὸ μνημεῖον. Ἀλλὰ τὸ μνημεῖον διατηρεῖ τὴν μορφὴν τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τοῦ καλλιτέχνου. Ἐὰν ὑπάρχουν ἀναλλοίωτοι ἀρχικοὶ γλωσσικοὶ τύποι, τούτους πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ ἱερὸν ἄσυλον τῶν ἀρχείων της· διότι ἡ γλῶσσα τροποποιεῖ τοὺς τύπους της καὶ τὸν ρυθμόν της καὶ προσαρμόζει τοὺς παλμούς της εἰς τοὺς παλμοὺς τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα ἀποτυπόνεται διαρκέστερον εἰς τὰ ἐγκεφαλικὰ ὄργανα τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν χρῆσιν της. Μαθημένη γλῶσσα δύναται νὰ γείνῃ ἴδιον κτῆμα· ἡ δὲ συχνὴ χρῆσις της δίδει εἰς τὸν λαλοῦντα αὐτὴν τὴν φυσικὴν ἕξιν, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὰς ἀσυνειδήτους φυσιολογικὰς ἐκδηλώσεις. Ἀλλ' ὅταν ἐπέλθῃ βλάβη τις καὶ καταστρέψῃ μερικῶς ἐγκεφαλικὸν κέντρον ἀντίστοιχον καὶ παραγωγόν, τότε ἡ μαθημένη γλῶσσα ἐκμηδενίζεται ὑπὸ μίαν ἢ ἄλλην νοσηρὰν μορφήν, ἥτις καλεῖται κωφότης ἢ τυφλότης τοῦ λόγου. Τὰ στοιχειώδη νευρικὰ λείψανα, τὰ δευτερεύοντα ἀντισταθμητικὰ κέντρα θὰ χορηγήσουν δυνάμεις, ἀσθενεῖς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως ἐξαρκέσουν εἰς τὸ ψέλλισμα τῆς μητρικῆς γλώσσης, ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ φθάσουν εἰς βαθμὸν ἐπαρκῶς ἀνάλογον ἐκείνου, ὅσον ἄλλοτε τὰ φυσιολογικὰ κύτταρα ἠδύναντο νὰ φθάσουν. Αἱ ξέναι γλῶσσαι ἀποβαίνουν πρᾶγμα ἀδύνατον εἰς τὸ βλαφθὲν καὶ ἑπομένως ἀνεπαρκὲς ἐγκεφαλικὸν ὄργανον. Ὁ κ. Bernard εἰς ἀξιοσημείωτον διατριβὴν ποιεῖται μνείαν παρατηρήσεως ἐπὶ ἀσθενοῦς, ὅστις διετήρησε μόνον τὴν ἀκουστικὴν μνήμην τοῦ ἐγχωρίου του ἰδιώματος (patois). Ἤδη ἀπεδείξαμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσωμεν τεχνικῶς ζωὴν εἰς μίαν γλῶσσαν καὶ νὰ τὴν παραδώσωμεν εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν. Εἰς τὴν παθολογίαν εὑρίσκομεν τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ κοινὴ χρῆσις τῆς δίδει ζωήν. Ἠξεύρει πῶς νὰ ριζωθῇ εἰς αὐτήν μας τὴν ὑπόστασιν.

Πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἰδέαν γλώσσης τεχνητῆς καὶ συνθηματικῆς. Δὲν δύναται νὰ εἶνε, οὔτε τῶν λογίων, οὔτε τῶν καλλιτεχνῶν, οὔτε τῶν ἐπιστημόνων. Προτιμότερον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐθέτομεν εἰς κυκλοφορίαν μίαν νεκρὰν γλῶσσαν, τὴν νεολατινικήν, τὴν Folkslatein τὴν προταθεῖσαν ἀπὸ τὸν κ. Hermam Diels. Τουλάχιστον θὰ ἐκαλλιεργούσαμεν πατρῴαν κληρονομίαν.

Μόνον τὸ ἐμπόριον ἤθελέ πως ὠφεληθῇ, ὄχι ἀπὸ τὴν νέαν γλῶσσαν, ἀλλὰ ἀπὸ πλαστὸν λεξικολόγιον. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν γλῶσσαν θὰ ἐπεσωρεύοντο νεολογισμοὶ ὡς εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ sport. Ἀρά γε αἱ συναλλαγαὶ θὰ κερδίσουν ὅ,τι θὰ χάσῃ ἡ αἰσθητική;

Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀκόμη, θὰ χρησιμοποιήσωμεν εἰς τὸν πρακτικὸν ὡς καὶ εἰς τὸν διανοητικὸν βίον τὰς φυσικὰς καὶ λογικὰς γλώσσας. Ἡ facultas, signatirx ὀφείλει νὰ ἦναι ὑπερήφανος διὰ τὸ παρελθόν της. Δὲν ὀφείλει νὰ ὁδηγήσῃ ἐκτὸς τῆς αὔλακος τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις διαμορφώνει καὶ λεπτύνει. Δι' αὐτοῦ ἐκδηλοῦται αὐτὴ ἡ φύσις, ἡ ὁποία παρασκευάζει γενναίως τὸ μέλλον.

[Μετάφρασις Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ] Dr CHAMPEAUX

Σ. Μ. Ἀρά γε ἡ *ἀστική μας γλῶσσα* ἥτις δὲν ἀπορίπτει καὶ λαϊκὰς ἐκφράσεις συναισθημάτων, ἡ καλουμένη ἁπλῆ καθαρεύουσα, τὴν ὁποίαν οἱ πλεῖστοι φυσικῶς καὶ ἀκόπως λαλοῦμεν καὶ γράφομεν, δὲν ἔγεινε κτῆμα μας, καὶ δὲν ἀπεκτήσαμεν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας τὴν φυσικὴν ἕξιν, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὰς ἀσυνειδήτους φυσιολογικὰς ἐκδηλώσεις, προκειμένου πρὸ πάντων περὶ ἀφῃρημένων ἰδεῶν; Τὰ patois, αἱ ἐπαρχιακαὶ διάλεκτοι, διαφέρουσαι κατά τινας τύπους ἀπὸ τὸ ἀστικὸν ἰδίωμα, λαλοῦνται φυσικῶς ἀπὸ τοὺς ἀγρότας, χωρὶς οὐδ' αὐταὶ νὰ μείνωσιν ἀναλλοίωτοι καὶ ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὸ ἀστικόν.

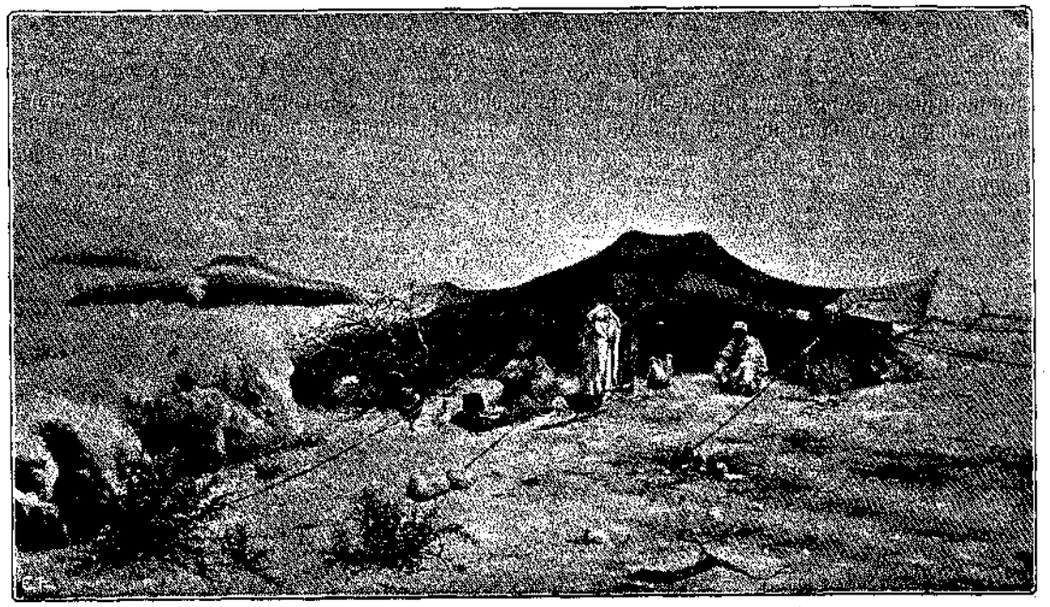

ΣΚΗΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΝ — Π. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗ

Ὅταν οἱ λόγιοι, οἱ συγγραφεῖς θελήσουν εἰς αὐτὰς νὰ ἐκφράσουν τὰ ποικίλα των διανοήματα, τὰς ἰδέας των, πρῶτον ἀναθρώσκουν ἀπὸ τὸ ἀσυνείδητον *φυσικῶς* αἱ λέξεις καὶ οἱ ὅροι ὑπὸ μορφὴν καὶ τύπον τῆς *ἀστικῆς*, ὕστερον δὲ καὶ κατόπιν ἐργασίας διανοητικῆς, ἄρα τεχνικῆς, ἄλλας μὲν ἀντικαθιστοῦν μὲ νεοπλασμένας ἀγροτικάς, καὶ ἄλλας μετατρέπουν εἰς τὸν τύπον τῆς ἀγροτικῆς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἐγγραμμάτους ἀστούς, ἀντιθέτως, ἀλλ' εἰς πολὺ μικροτέραν κλίμακα καὶ μόνον ὅταν πρόκειται περὶ τῶν ὅρων συγκεκριμένων τινῶν πραγμάτων. Μὲ ἄλλους λόγους μέχρις ἑνὸς σημείου καὶ ἀστοὶ καὶ ἀγρόται συναντώμεθα φυσιολογικῶς καὶ εἰς τὰς λέξεις καὶ εἰς τοὺς τύπους τῆς γραμματικῆς, πέραν τούτου ὅμως ὅταν ἀρχίζει ἡ διανοητικὴ ἐργασία, τῶν ἀφῃρημένων ἰδεῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς καλλιτεχνίας, τῆς φιλοσοφίας, ἀποχαιρετῶμεν ἀλλήλους λεκτικῶς καὶ γραμματικῶς, καὶ διὰ τοῦτο παθαίνομεν ὅ,τι εἶπον ἀνωτέρω, ἐὰν θελήσωμεν νὰ προσαρμόσωμεν ὁμοιομόρφως τὸν λόγον εἰς τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο ἰδίωμα.

Προτιμῶ διὰ τὴν καλουμένην ἁπλῆν καθαρεύουσαν τὸ ὄνομα *ἀστικὴ* ὡς προσφορώτερον, καὶ διὰ τὴν λεγομένην δημοτικὴν τὸ ὄνομα *ἀγροτική*. Οἱ ὅροι αὐτοὶ θὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ πολλὰς παρανοήσεις καὶ ἔριδας. Ὁ συγγραφεὺς ὁ ἀποτεινόμενος εἰς τὸ νοητικὸν τῶν ἀστῶν θὰ γράφῃ εἰς τὸ πλούσιον ἰδίωμά των, καὶ ἀποτεινόμενος εἰς τὸ νοητικὸν τῶν ἀγροτῶν εἰς τὸ ἁπλούστερον ἰδικόν των. Ὁ ἀστὸς ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεώς του καὶ τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἔχει ἀσυγκρίτως περισσοτέρας γνώσεις καὶ ἰδέας ἀπὸ τὸν ἀγρότην, συνεπῶς εἶναι κάτοχος πλουσιωτέρου λεξιλογίου καὶ φράσεων. Ἂς τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκφράζεται ὅπως ἕως τώρα φυσικῶς πράττει, διότι προκειμένου περὶ ἀφῃρημένων ἰδεῶν, ὁ ἀγρότης ἀγρὸν ἠγόρασε.

Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι τὸ ἀγροτικὸν ἰδίωμα ἢ ἰδιώματα, δὲν εἶναι γεμάτον ἀπὸ ζωὴν καὶ εἰκόνας. Χαρὰ σ' ἐκεῖνον ὅπου τὸ γνωρίζει καὶ τὸ αἰσθάνεται βαθειά, πολὺ βαθειά, καὶ ἐπιδεξεύεται νὰ γράφῃ εἰς αὐτὰ διηγήματα διὰ τὸν λαόν. Ὅποιος δὲν αἰσθάνεται βαθειά, τοῦ κάκου καταπιάνεται. Γράφει θέματα. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐννοήσωμεν, ἐπιθυμοῦμεν ὅμως καὶ νὰ αἰσθανθῶμεν. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο τὸ ὁμοιόμορφον τῶν γραμματικῶν τύπων. Ἀλλὰ εἶναι τοῦτο δυνατὸν ὡς ἰσχυρίζονται οἱ δημοτικισταί; Ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ ἔχωμεν ποικιλίαν τύπων, ἐν μέρει εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὸν προφορικόν· θὰ λέγωμεν καρδιά, ἐκκλησιά, κοιλιὰ καὶ συγχρόνως φιλολογία, φιλοσοφία, καλλιτεχνία, κακία, φιλία· γρηᾶ, ἐλῃὰ καὶ νεολαία, σημαία, προκυμαία κλπ. Μαγειρειό, σχολειό, καὶ πολυτεχνεῖον, καφενεῖον, ἐφετεῖον, πρωτοδικεῖον, ᾠδεῖον κτλ. Παιδί, ἀρνὶ καὶ πεδίον, βιβλίον· βρύση, πλύση καὶ νόησις, πόλις, αἴσθησις κλπ. Ἔφερα ὀλίγα ἐκ πολλῶν παραδείγματα· ἐξ ἀνάγκης ἡ νέα μας γραμματικὴ θὰ εἶναι πολύπλοκος καὶ πλουσία εἰς ἐξαιρέσεις· τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν καλαισθησίαν τοῦ γράφοντος ἢ λαλοῦντος. Δὲν πρέπει [νὰ λησμονῶμεν τὸν κανόνα τοῦ Θεοφράστου τὸν ἀναφερόμενον ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως· «Κάλλος ὀνόματός ἐστι τὸ πρὸς τὴν ἀκοὴν ἢ πρὸς τὴν ὄψιν ἡδύ, ἢ τὸ τῇ διανοίᾳ ἔντιμον».

Οὔτε ἡ δημοτικὴ γραμματικὴ εἶναι ἄκαμπτος καὶ ἀφιλόξενος ὡς ἰσχυρίζονται οἱ δημοτικισταί, οὔτε ἡ τῆς καθαρευούσης. Οἱ αἱρεσιάρχαι τῶν ἄκρων πταίουν διότι δὲν εἶναι πρακτικοί, οὔτε συμβιβαστικοί. Παθαίνομεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὰς δύο ἀδιαλλάκτους γραμματικάς, ὅ,τι ἔπαθεν ἕνας φελλάχος καμηλιέρης. Διότι καὶ οἱ φελλάχοι ἔχουν γλωσσικὸν ζήτημα. Τὸ ἐγέννησαν οἱ Ἄγγλοι. Διηγοῦνται λοιπὸν ὅτι ὁ πατὴρ ἦτο γραμματισμένος, ὁ δὲ υἱὸς ὅστις ἐκράτει τὴν καμήλαν ἀγράμματος. Ἔφθασαν εἰς ἕνα μικρὸν χανδάκι· ὁ υἱὸς λέγει εἰς τὴν καμῆλαν *χάτ*, σὰν νὰ ποῦμε δρασκέλα. Ἡ καμήλα ἐπέρασε. Ὁ πατὴρ ὠργισμένος λέγει εἰς τὸν υἱὸν *χάτουμ*=διασκέλισον. Ὀπίσω τὴν γκαμήλαν. Χάτουμ =διασκέλισον, τῆς λέγει ὁ υἱός. Ἡ καμήλα ὅπου δὲν ἐχαμπάριζεν ἀπὸ γραμματικήν, ἔπεσεν εἰς τὸ χαντάκι καὶ ἔσπασε τὰ πόδια της. Μπαμπᾶ, πάει ἡ καμήλα, τσακίσθηκε. Καλλίτερα, παιδί μου, νὰ τσακισθοῦν ἑκατὸ καμῆλες παρὰ νὰ τσακισθῇ ἡ γραμματική». Αὐτὰ παθαίνομεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὰς δύο ἀδιαλλάκτους γραμματικάς. Ὁ κοινὸς νοῦς ἐχάθηκε; Δὲν εἶναι πρακτικώτερον νὰ συγχωνευθοῦν εἰς μίαν ἕως ὅτου ἡ ζῶσα γλῶσσα μὲ τὸν καιρὸν τὰς ἁπλοποιήσῃ;

Λοιπὸν ὁ ἐγγράμματος καὶ λόγιος ἀστός, ὁ ἐπιστήμων, ὁ καλλιτέχνης, ὁ φιλόσοφος, διανοοῦνται εἰς τὴν ἀστικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς αὐτὴν λαλοῦντες καὶ γράφοντες διατυπώνουν φυσικῶς τὰ διανοήματά των. Τὸ δὲ ἰδίωμα αὐτὸ τὸ ἁπλοῦν, εἶναι ἐπίσης ζωντανόν, καὶ δονεῖται ὅπως ἡ ζωή μας. Ἔχομεν παράδειγμα τὸν κ. Γαβριηλίδην, ὅστις τὴν ἀστικὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται εἰς τὰ καυτερά του κύρια ἄρθρα τῆς «Ἀκροπόλεως», οὐδεὶς δὲ θὰ ἀρνηθῇ εἰς τὰ ἄρθρα αὐτά, δύναμιν καὶ τὸ σφρῖγος τῆς ζωῆς. Εἶπα τὴν «Ἀκρόπολιν» καὶ δὲν ἐξαιρῶ τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν τύπον. Τὴν γλῶσσαν ζωογονεῖ τὸ δαιμόνιον τοῦ συγγραφέως καὶ οὐχὶ οἱ τοιοῦτοι ἢ τοιοῦτοι τύποι, τῶν Μουσῶν ἡ πνοή, ἥτις φιλοτεχνεῖ τὴν πλοκὴν τῶν λέξεων ἐναρμόνιον καὶ μᾶς παρουσιάζει τὸν λόγον γεμάτον ἀπὸ χυμόν, χάριν καὶ ἀνθηρότητα.

Τί κρῖμα νὰ κατατρωγώμεθα μὲ γλωσσικὰ ζητήματα, ἐνῷ ὁ καθεὶς εἰμπορεῖ νὰ γράφῃ εἰς τὸ οἰκεῖον μὲ τὸ θέμα γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἀρκεῖ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ψυχολογικὴν διάθεσιν τοῦ κοινοῦ. Τὰ ζητήματα αὐτὰ ἐγέννησαν μερικοὺς φανατικοὺς αἱρεσιάρχας ἀδιαλλάκτους καὶ τῶν ἄκρων, οἵτινες χάνονται εἰς τύπους καὶ λεξίδια, καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε οἱ συγγραφεῖς νὰ μὴν εὑρίσκουν ἀναγνώστας καὶ οἱ φιλαναγνῶσται συγγράμματα. Ἢ τὸ μυαλὸ τῶν ὀλίγων φανατικῶν πρέπει νὰ διορθωθῇ, ἢ τὸ μυαλὸ τοῦ ἀναγινώσκοντος ἀνεπτυγμένου μεγάλου κοινοῦ. Ἂς περιμένωμεν νὰ ἴδωμεν εἰς τὴν Ἑλκυστίνδα αὐτήν, ποῖος θὰ τραβήξῃ τὸν ἄλλον. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ εἶναι ὁ ὀρθὸς λόγος, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ πρὸ πάντων ἡ καλαισθησία.

[Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ]. Δ. Σ.

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ—ALBIN PUTZKER

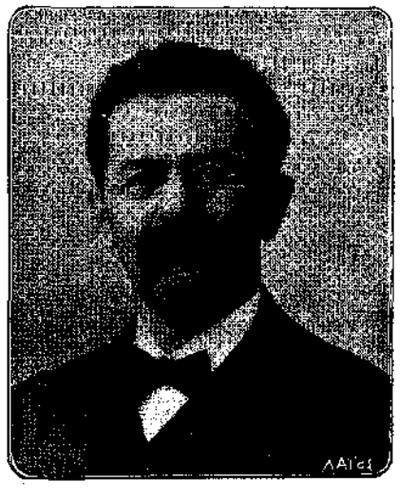

Ἐὰν ἔβλεπέ τις τὸν γηραιόν μας φίλον κ. Albin Putzker ὁμιλοῦντα περὶ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ὡμολόγει ὅτι πράγματι ὁ φιλελληνισμὸς εἶναι θρησκεία, τῆς ὁποίας οἱ ἱεροφάνται εἶναι ὅλοι οἱ θερμῶς ἀγαπῶντες τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ὡραῖον. Ἐπὶ 25 ἔτη ἐδίδασκεν ὡς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Καλλιφορνίας καὶ ὅτε τῷ ἐχορηγήθη ἡ συνήθως μετὰ πολυχρόνιον ὑπηρεσίαν διδομένη ἄδεια, ὁ κ. Α. Ρ. χρησιμοποιεῖ αὐτὴν διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀπὸ μακροῦ ἀγαπωμένην Ἑλλάδα.

Ἀφελής, πλήρης ἀμερικανισμοῦ καὶ ἀγάπης, μίαν πρωΐαν, πρὸ ὀκταετίας ἐνεφανίσθη εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ πανεπιστημίου μας ἐπιθυμῶν ν' ἀκούσῃ τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ γλῶσσαν.

Μετὰ χαρᾶς του ἔβλεπε τὴν νέαν μας γλῶσσαν συνέχειαν οὖσαν τῆς ἀρχαίας ἣν ἐκ τῶν κλασσικῶν του σπουδῶν ἐγνώριζεν. Μετὰ ἓξ μῆνας ὁ πολύγλωσσος σοφὸς ὡμίλει τοσοῦτον ἐπιτυχῶς τὴν γλῶσσαν μας, ὥστε καὶ διάλεξιν *νεοελληνιστὶ* ἔκαμεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Παρνασσοῦ.

Καθηγητὴς τῆς γερμανικῆς φιλολογίας εἰς τὸ γραφικὸν καὶ κατάσκιον Berkeley τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἑρμηνεύει τὸν Γκαῖτε καὶ τὸν Λέσιγγ εἰς πολυπληθὲς ἀκροατήριον φοιτητῶν.

Συχνάκις γράφει καὶ ὁμιλεῖ εἰς συλλόγους καὶ συναθροίσεις ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

«*Ἑλληνικὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Σίλλερ*» ἐπιγράφεται ἓν ἔργον του φιλολογικόν.

Γερμανὸς τὴν καταγωγὴν καὶ πολίτης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὑπὲρ ὧν ἐθυσιάσθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς Φιλιππίνας ἐκστρατείαν, θεωρεῖ ὡς μακρυνὴν πατρίδα τῶν ὀνείρων του τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν, ὡς μοῦ γράφει συχνὰ μετὰ λύπης του ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ νέου κόσμου, δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ ἴδῃ πλέον.

ΚΩΝΣ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

Ο ΠΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΟΣ *

Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος ἔζη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕνας δυστυχισμένος λόγιος, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος. Ὁ ἴδιος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτόν του *Πτωχοπρόδρομον*. Πραγματικῶς, σπανίως ἔζησε φιλόλογος περισσότερον ἐνδεής, περισσότερον πεινασμένος, περισσότερον κακομοίρης ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν ἐπαιτοῦσε διαρκῶς τὴν προστασίαν τῶν ἰσχυρῶν, τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν πριγκίπων, τῶν μεγιστάνων, προσπαθοῦσε νὰ κινήσῃ τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὴν πτωχείαν του, πρὸς τὰ ἀτυχήματά του καὶ τὰ γηρατεῖα του. Ὡς ἀμοιβὴν τῶν πρὸς αὐτοὺς στίχων του διὰ κάθε ἐπίσημον γεγονὸς ἐζήτει χρήματα, καμίαν θέσιν ἢ τουλάχιστον κατάλυμα εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἐπαίτης καὶ ματαιόδοξος, ὑπερήφανος διὰ τὴν οἰκογένειάν του, διὰ τὴν παιδείαν του, διὰ τὸ τάλαντόν του, καὶ ὅμως ἱκανὸς ὅλα νὰ τὰ παραβλέψῃ, παρουσιάζει περίεργον τύπον τοῦ βυζαντινοῦ λογίου κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Κομνηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαυχῶντο ὅτι ἀγαποῦσαν καὶ ἐπροστάτευαν τὰ γράμματα.

***

Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου διεσώθησαν διάφορα ἔργα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι ὅλα ἰδικά του. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπεχείρησαν νὰ ξεκαθαρίσουν καὶ νὰ κατατάξουν προσεκτικὰ τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν χειρογράφων, ὁποῦ πολλὰ εἶναι ἀκόμη ἀνέκδοτα. Δὲν θὰ θίξω ἐδῶ ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν ἐλύθη ἀκόμη. Θὰ ἀναφέρω μόνον

* Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ βυζαντινολόγου κ. Charles Diehl, «Figures Byzantines».

ὅτι αἱ τελευταῖαι σχετικαὶ ἐργασίαι ἀποδεικνύουν, ὡς φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξαν τουλάχιστον δύο Πρόδρομοι· ὁ ἕνας θὰ ἔζησε μεταξὺ 1096 καὶ 1152. Ὁ ἄλλος, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα εὑρίσκονται πρὸ πάντων εἰς ἕνα περίφημον χειρόγραφον τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας, ἔζησε πιθανῶς μέχρι τοῦ 1166 τουλάχιστον. Ἔχουν ὅμως πολλὰς ὁμοιότητας, σὰν δύο ἀδέλφια. Πρόκειται λοιπὸν μόνον νὰ δώσωμεν ἐδῶ τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητοῦ τῆς αὐλῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀντλήσωμεν στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τοὺς δύο Προδρόμους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σχεδὸν σύγχρονοι.

***

Μὲ ὅλην τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, μόλις ἠμποροῦσε νὰ ζήσῃ ὁ λόγιος. Ἡ φιλολογία ἐξετιμᾶτο παραπολύ· ἀλλ' οἱ λόγιοι ἐπένοντο. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάποτε ὁ Πτωχοπρόδρομος λησμονοῦσε τὴν κοκομοιριά του καὶ ἦτο εὐχαριστημένος διότι «ἡ πτωχεία εἶναι παντοτεινὴ σύντροφος τῆς τέχνης». Καὶ ἦτο εὐτυχὴς διότι ἡ Πρόνοια δὲν τοῦ ἔδωκε *πλούτη τὰ ὁποῖα διαφθείρουν τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου* καὶ διεκήρυττε, παραβλέπων τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου, ὅτι *ἂν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς συγχρόνως φιλόσοφος καὶ πλούσιος, ἐπροτιμοῦσε νὰ ζήσῃ πτωχὸς μὲ τὰ βιβλία του.* Γρήγορα ὅμως λησμονοῦσε τὰ ὡραῖα αὐτὰ λόγια καὶ συχνὰ ὁ ποιητὴς ἔλεγε μελαγχολικώτατα ὅτι πάντοτε ἡ πτωχεία καὶ τὰ γράμματα βαδίζουν μαζί. Τότε τοῦ ἤρχετο ὄρεξις νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὸ παράθυρον τὰ βιβλία του, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πλάτωνα, τὸν Δημόκριτον καὶ τὸν Ὅμηρον, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, πράγματα μάταια διὰ τὰ ὁποῖα εἶχε κοπιάσει τόσον ὅταν ἦτον νέος καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὴν κακομοιριὰ μόνον ἐγνώρισε. Τότε, ἐνθυμούμενος τοὺς παιδικοὺς χρόνους καὶ τὴν λαμπρὰν μόρφωσιν ποὺ ἀνωφελῶς τοῦ εἶχαν δώσει οἱ γονεῖς του, ἔγραφε πρὸς ἕναν ἀπὸ τοὺς προστάτας του τοὺς στίχους αὐτοὺς μὲ χάριν καὶ μελαγχολίαν·

Ἀπὸ μικρόθεν μ' ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ πατήρ μου,
Τέκνον μου, μάθε γράμματα, ἂν θέλῃς νὰ φελέσῃς·
Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου; πεζὸς ἐπεριπάτει·
Καὶ τώρα—βλέπεις—γέγονεν χρυσοφιερνιστηράτος,
Ἀλογοτριπλοντέλινος καὶ παχυμουλαράτος.
Αὐτός, ὅνταν ἐμάθανεν, ὑπόδησιν οὐκ εἶχεν·
Καὶ τώρα—βλέπεις τον—φορεῖ τὰ μακρημίτηκά του.
Αὐτὸς μικρὸς οὐδὲν ἴδεν τοῦ λουτροῦ τὸ κατώφλιν
Καὶ τώρα λουτρικίζεται τρίτον τὴν ἑβδομάδα.
Αὐτός, ὅνταν ἐμάθανεν, ποτὲ δὲν ἐκτενίσθην,
Καὶ τώρα καλοχτένιστος καὶ μαυροτριχαράτος·
Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις
Καὶ μάθε τὰ Γραμματικά, ἂν θέλῃς νὰ φελέσῃς.
. . . . . .
Ἔμαθα τὰ Γραμματικά, πλὴν μετὰ κόπου πόσου
Ἀφοῦ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
Ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ κύταλον καὶ ψύχαν.
Καὶ διὰ τὴν πεῖναν τὴν πολλὴν καὶ τὴν στενοχωρίαν·
Υβρίζω τὴν Γραμματικὴν καὶ κλαίγω· κὰι φωνάζω·
Ἀνάθεμα τὰ γράμματα! Χριστέ, καὶ ποῦ τὰ θέλει!
Ἀνάθεμα καὶ τὸν καιρόν, κ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν
Ὁποῦ με παρεδώκασιν εἰς τὸ σκολεῖον ἐμέναν!

Ἂν μ' ἔκαμναν τότε τεχνίτην, ἀπ' ἐκείνους ποὺ βγάνουν τὸ ψωμί των κεντῶντες φορέματα,

Νὰ ἄνοιγα τὸ ἁρμάριν μου, νὰ τόβρισκα γεμάτον
Ψωμὶν κραοὶν πληθυντικὸν καὶ θυνομαγερίαν
Καὶ παλαμιδοκόμματα καὶ τζίρους καὶ σκουμπρία
Παροῦ ὅτι τόρ' ἀνοίγω το, βλέπω τοὺς πάτους ὅλους,
Καὶ βλέπω χαρτοσάκουλα γεμάτα τὰ χαρτία.
Ἀνοίγω καὶ τὴν ἄρκλαν μου νάβρω ψωμὶν κομμάτιν,
Καὶ βρίσκω χαρτοσάκουλον ἄλλο μικροτερίτζιν.
Γυρέβω τοῦ κελίου μου τὲς τέσσαρες γωνίαις,
Καὶ βρίσκω σαρακιάρικα πολλὰ πολλὰ χαρτία.
. . . . . .
Ἴσταμαι τότε κατηφὴς καὶ ἀπομεριμνημένος·
Λιγοθυμῶ, λιγοψυχῶ ἀπὸ πολλῆς μου πείνας·
Καὶ διὰ τὴν πεῖναν τὴν πολλὴν καὶ τὴν στενοχωρίαν
Ἀρνοῦμαι τὰ Γραμματικά, τὰ κλαπστὰ προκρίνω.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτσι ἐπὶ πολύ, καὶ ὁ ποιητὴς θλίβεται διότι δὲν ἔγεινε μπαλωματῆς ἢ ράφτης, βαφηᾶς ἢ ψωμᾶς, γαλατᾶς ἢ βαστάζος, ὁποὺ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν πεινᾷ, ἐνῷ εἰς αὐτὸν ὅλοι λέγουν εἰρωνικῶς:

Γραμματικὸν σὲ βλέπομεν τετρακαλαμαράτον,
Καὶ φάγε, μυριοεμπύρετε, 'κ τὰ γραμματικά σου.

Κάποτε τοῦ ἦλθε σοβαρώτερα ἡ σκέψις—περὶ τὸ 1140—νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ὅπου ἱερωμένοι καὶ πολῖται ἐπεριφρόνουν ὅ,τι πνευματικὸν καὶ ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπλήρωνε ὅσον ἤξιζαν τὰ ποιήματα ποὺ τοῦ παρήγγελλε. Ἐσκέπτετο νὰ συνοδεύσῃ μακράν, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, τὸν μητροπολίτην Στέφανον Σκυλίτσην, ὁ ὁποῖος ἐξετίμα καὶ ἐπροστάτευε τὸν ἄπορον ποιητὴν καὶ τὸν περιέβαλλε μὲ τὴν φιλίαν του. Ὅμως, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τόσα βάσανα, δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου πάντα ἤλπιζε νὰ ἀνταμειφθῇ ἐπιτέλους. Ἐν τῷ μεταξύ, διὰ νὰ ζήσῃ, ἐπινοεῖ καθετί, καταφεύγων εἰς τὰ μέγαρα τῶν μεγιστάνων, ὅπου ὑπηρέται αὐθάδεις τὸν κυττάζουν ποριφρονητικὰ καὶ τὸν περιγελοῦν, πηγαίνων εἰς τελετάς, γάμους, κηδείας, ὑποδοχάς, διὰ νὰ ἀντλήσῃ θέμα διὰ κανὲν ποίημα, τὸ ὁποῖον κάτι θὰ ἀποφέρῃ, κολακεύων τέλος ἀλύπητα. Καὶ ἔτσι προσπαθῶν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν ἄλλων, κινεῖ ὁ ἴδιος τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν οἶκτον.

Ἔζη λοιπὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁλόκληρος τάξις λογίων, ἀνθρώπων εὐφυῶν, μορφωμένων, ἐξεχόντων κάποτε, τοὺς ὁποίους ὅμως

εἶχε ταπεινώσει ἡ δυστυχία καὶ ἀποπλανήσει ἡ κακία. «Περεξέκλινα κάποτε, λέγει ἕνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς αὐτούς, ἀπὸ τὸν εὐθὺν δρόμον». Ἕνας ἄλλος, τὸν ὁποῖον ἡ γυναῖκα του, δύστροπος καὶ φιλόνεικος, ὕβριζε, ἐχλεύαζε, ἔδιωχνε ἀπὸ τὸ σπίτι ὅταν αὐτὸς ἤρχετο λίγο στὸ κέφι, εὕρισκε εἰς τὴν οἰκογενειακὴν αὐτὴν δυστυχίαν του ὕλην διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἕναν ἀπὸ τοὺς προστάτας του. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους μία σκέψις ὑπῆρχε τὸ πῶς θὰ ζήσουν. Διὰ τὰ ἐπίλοιπα ἦσαν ἀδιάφοροι. «Τόσον μὲ μέλει διὰ τὰ δημόσια πράγματα, γράφει ὁ Τζέτζης, ὅσον τὸν κολοιὸν διὰ τὴν βασιλείαν ἢ τὸν ἀετὸν διὰ τοὺς νόμους τοὺς Πλάτωνος». Ἕνας ἄλλος συνοψίζει ὅλην του τὴν πολιτικὴν εἰς τὰ ἑξῆς: «Ὁ αὐτοκράτωρ ὀφείλει νὰ εὐεργετῇ ὅσους τὸν ἱκετεύουν, νὰ παρηγορῇ τοὺς τεθλιμμένους, νὰ εἶναι οἰκτίρμων πρὸς τοὺς δυστυχεῖς» καὶ μὲ ἀναίδειαν ἁπλοϊκὴν προσθέτει: «Διατί νὰ βασανίζεται κανεὶς στὰ χαμένα καὶ ἡ ἐργασία του νὰ ἀπομένῃ ἐργασία μόνον; Ἂν δὲν σοῦ δίδουν ὅταν ζητῇς, τότε ποῖος ὁ λόγος νὰ ζητῇς; Πρὸς τί νὰ γράφῃς ἂν μένῃς ἄγνωστος, ἂν τὸ ἔργον σου δὲν φθάνῃ μέχρις ἐκείνου διὰ τὸν ὁποῖον, μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους, εἰργάσθης καὶ ἐκοπίασες;»

Ἔτσι ἐσκέπτετο καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος. Ὅπως ἔκαμνε κάθε ἄλλην ἐργασίαν διὰ νὰ εὐαρεστήσῃ, διὰ νὰ κερδίσῃ, διὰ νὰ ζήσῃ, ἔτσι ἔκαμνε καὶ κάθε ἐργασίαν φιλολογικήν. Ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν ἔμμετρα μυθιστορήματα καὶ συνθέσεις κωμικαί, σάτυραι καὶ ποιήματα ἀστρολογικά, στίχοι θρησκευτικοὶ καὶ φιλοσοφικὰ δοκίμια, ἐπιστολαὶ καὶ λόγοι ἐπικήδειοι, πλῆθος πραγμάτων ἐπικαίρων διὰ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς αὐλῆς καὶ τῆς πόλεως, νίκας καὶ γάμους, γεννήσεις καὶ θανάτους, εἰς τὰ ὁποῖα πάντοτε διαφαίνεται, μὲ χιλίας εὐφυεῖς περιστροφάς, τὸ χέρι ποὺ ἁπλόνει διὰ νὰ ζητήσῃ. Δὲν γράφει μόνον διὰ νὰ γράψῃ ἡ πένα καὶ ὁ οἶστρος του ἐξυπηρετοῦν ἐκεῖνον ποὺ πληρώνει καὶ γράφει αἰτήσεις, ἐπιθαλάμια, μυρολόγια. Πάντα ἕτοιμος νὰ δράξῃ τὴν εὐκαιρίαν, ὁ ποιητὴς αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς αὐλικὸς θεράπων· τὸ ἴδιο καὶ οἱ συνάδελφοί του, ἄξιοι οἴκτου μᾶλλον ἢ καταδίκης, εὐτυχισμένοι ἄν, ἔπειτα ἀπὸ παρακλήσεις, ἐμπόδια, δυσμενείας, εὕρουν εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των καταφύγιον εἰς κάποιον φιλανθρωπικὸν ἵδρυμα. Ὁ Πτωχοπρόδρομος τὸ ἐπέτυχε κατὰ τὸ 1144 εἰς τὸ γηροκομεῖον τοῦ Ἁγίου Παύλου, ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ χειρογράφου τῆς Βενετίας κατὰ τὸ 1156 εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων ἔπειτα ἀπὸ περιπετειώδη ζωὴν τὴν ὁποίαν ἀξίζει νὰ διηγηθῶμεν, ὡς χαρακτηριστικὴν τῆς κοινωνίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν.

***

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν πριγκίπισσα βυζαντινὴ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος, τὴν ὁποίαν νὰ μὴν ἐφόρτωσε μὲ ποιήματα ὁ Πτωχοπρόδρομος ἢ ὁ ὁμώνυμός του τοῦ χειρογράφου τῆς Βενετίας. Ὁ πρῶτος ἔκλαυσε, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Εἰρήνης Δούκα, χήρας τοῦ μεγάλου Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, εἰς στίχους καὶ εἰς πεζὸν τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της Ἀνδρονίκου· κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ἄννας Κομνηνῆς ἔγραψε πομπώδη ἐπιθαλάμιον διὰ τοὺς γάμους τῶν δύο υἱῶν της. Ὕμνησε τὴν Εἰρήνην σύζυγον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, καὶ τὴν Εἰρήνην ἐξ Ἀλαμανῶν πρώτην σύζυγον τοῦ Μανουήλ. Ὁ ἄλλος ὕμνησε ὅλας τὰς ὡραίας τὰς περὶ τὸν θρόνον, ἀνεψιάς, ἐξαδέλφας τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ μιᾶς ἐξ αὐτῶν τὸ ὄνομα καὶ ἡ οἰκογένεια ἀναφαίνονται διαρκῶς εἰς τὸ χειρόγραφον τῆς Βενετίας, καὶ αὐτῆς ὁ δεύτερος Πρόδρομος φαίνεται νὰ ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τῆς σεβαστοκρατόρισσας Εἰρήνης.

Σύζυγος τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου, δευτέρου υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἦτο, ὅπως αἱ πλεῖσται ἐπιφανεῖς γυναῖκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολὺ μορφωμένη καὶ φίλη τῶν γραμμάτων. Ἐγνωρίζετο μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς της. Κατ' αἴτησίν της καὶ χάριν αὐτῆς ἔγραψε ὁ Μανασσῆς τὸ ἔμμετρον χρονικόν του, εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ὁποίου ἐξύμνησε τὴν πριγκίπισσαν ἀποκαλῶν αὐτὴν *φιλολογωτάτην*, πάντοτε διψῶσαν νὰ εὐρύνῃ τὰς γνώσεις της, φιλόβιβλον, θαυμάζουσαν τὴν εὐγλωττίαν καὶ ἀφιερόνουσαν τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς της εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ἐξῆρε ἐπίσης τὴν ἐλευθεριότητά της καὶ τὰ πολλαπλᾶ δῶρα τὰ ὁποῖα, σὰν δρόσος, ἤρχοντο ἀκαταπαύστως νὰ δόσουν τὴν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς συγγραφεῖς ποὺ εἰργάζοντο δι' αὐτήν. Καὶ πρέπει νὰ προσθέσωμεν — πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν — ὅτι εἰς τοὺς ἐπαίνους του πρὸς αὐτὴν ἦτο μετριοπαθής. Ὁ ἴδιος λέγει: «Σταματῶ διὰ νὰ μὴν ἐκληφθοῦν οἱ λόγοι μου ὡς κολακεῖαι». Ὑπαινιγμὸς προφανὴς διὰ τὸν Πτωχοπρόδρομον καὶ τοὺς ὁμοίους του, ὅπου βλέπομεν καὶ τὴν περιφρονητικὴν κάπως ἰδέαν ἡ ὁποία ὑπῆρχε διὰ τοὺς αὐλοκόλακας αὐτοὺς ποιητάς.

Πεπαιδευμένη καὶ γενναιόδωρος, ἡ Εἰρήνη εἶχε γύρω της ἕνα μικρὸν κύκλον λογίων. Ὅπως ὁ Μανασσῆς τῆς ἐδίδασκε τὴν ἱστορίαν, ἔτσι καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης ἐσχολίαζε δι' αὐτὴν τὴν θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου καὶ τὸν Ὅμηρον. Κατ' αἴτησίν της, ὅπως ἄλλοτε διὰ τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, ὁ πολυμαθὴς γραμματικὸς συνέθετε, ἔλεγε, νέαν *γυναικείαν βίβλον*, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁποίας ἀνέφερε τὰς πρὸς αὐτὸν εὐεργεσίας της καὶ τὴν εὐχαρίστησιν μὲ τὴν ὁποίαν εἰργάζετο δι' αὐτήν. Καὶ αὐτὸς ἄλλως τε, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι λόγιοι, πρόθυμος ἐζήτει τὴν εὔνοιαν καὶ τὰ δῶρα τῆς προστάτιδός του καὶ παρεπονεῖτο κάποτε ὅτι οἱ γραμματεῖς τῆς πριγκιπίσσης δὲν

ἐξετέλουν γενναίως τὰς διαταγάς της καὶ ὅτι ἡ κακία των τοῦ ἀφῆρει τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας του.

Ἡ Εἰρήνη εἶχε πολλὴ παράδοξον ἀλληλογραφίαν μὲ ἕνα μοναχὸν Ἰάκωβον, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἐκ τῶν περὶ αὐτήν. Καὶ εἰς τὰς ἐπιστολὰς αὐτὰς ἀκόμη, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα γεγονότα, ὁμιλεῖ ὁ μοναχὸς διὰ τὰς φιλολογικάς της τάσεις, διὰ τὴν *ἀττικὴν γλῶσσαν της* καὶ τὴν ἀγάπην της πρὸς τὸν Ὅμηρον, *τὸν σὸν Ὅμηρον*, ὅπως γράφει πρὸς τὴν πριγκίπισσαν.

Ὁ Πρόδρομος, φαίνεται, ἐσύχναζε νέος τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον. «Σᾶς ἀνήκω, λέγει κάπου εἰς τὴν προστάτιδά του, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ μὲ συνέλαβε ἡ μητέρα μου». Συχνὰ ἐξεμυστηρεύετο τὰς δυστυχίας του εἰς τὸν πρίγκιπα, ζωγραφίζων τὴν ἀθλίαν ζωὴν τῶν δυστυχισμένων «οἱ ὁποῖοι μόνην κληρονομίαν εἶχαν τὴν πτωχείαν, ἐξοδεύοντες πολλὰ καὶ κερδίζοντες ὀλίγα»· καὶ προσπαθοῦσε μὲ τὴν ἀστείαν ἀφήγησιν τῆς πενίας του, νὰ τὸν συγκινήσῃ καὶ τοῦ αὐξήσῃ τὴν σύνταξιν. Συγχρόνως ἔγραψε στίχους διὰ τὴν σύζυγον τοῦ Ἀνδρονίκου, μὲ τοὺς ὁποίους συνώδευε ἡ πριγκίπισσα τὰ εἰς τοὺς ναοὺς δῶρα της, καὶ τῆς ἀφιέρωνε ἀστρολογικὸν ποίημα. Ἔκτοτε ἀνήκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των. Καὶ ὅταν τὸ 1143, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Κιλικίας, ἀπέθανε ὁ πρίγκιψ εἰς τὴν Ἀττάλειαν ἐκ πυρετοῦ, ἀφίνων τὴν σύζυγόν του χήραν μὲ πέντε τέκνα, εἰς αὐτὸν ἀνέθεσε ἡ σεβαστοκρατόρισσα νὰ γράψῃ τὸ μακρὸν μυρολόγι, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Εἰρήνη ἐξέφραζε τὴν θλῖψιν της καὶ τὸ ὁποῖον μαζὶ μὲ μακρολογίαν ἐπιδεικτικήν, ἐνεῖχε ἐδῶ κ' ἐκεῖ τόνους ἀληθινοῦ πόνου. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔμεινε ἐπὶ πολλὰ ἔτη πιστὰ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν προστάτιδά του.

***

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἡ θέσις τῆς Εἰρήνης εἰς τὴν αὐλὴν ἤλλαξε. Διὰ μίαν στιγμήν, κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου, ἐπιδόξου διαδόχου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἤλπισε, νομίμως, ὅτι θὰ ἀνέβαινε ὁ σύζυγός της τὸν θρόνον, καὶ οἱ φίλοι της φαίνεται νὰ τὴν ἐχαιρέτισαν προθύμως ὡς μέλλουσαν αὐτοκρατόρισσαν. Τὸ πρόωρον τέλος τοῦ Ἀνδρονίκου ἔσβυσε τὴν ἐλπίδα αὐτήν, καὶ ἀμέσως ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ ἡ σεβαστοκρατόρισσα εὑρέθη ὑπὸ τὴν δυσμένειάν του.

Τὸ 1144, συκοφαντηθεῖσα, ἐκλείσθη εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον καὶ κατόπιν ἐξωρίσθη εἰς τὰς Πριγκιπονήσους· κατέσχον τὴν περιουσίαν της, ἀπεμάκρυναν τὰ τέκνα της, καὶ ἐπιπλέον, ὅπως διεμαρτυρήθη, οἱ φύλακές της τὴν μετεχειρίσθησαν βαναύσως. Κατώρθωσε ἐν τούτοις νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά της καὶ ν' ἀφεθῇ ἐλευθέρα. Ὁ ποιητὴς ἑόρτασε τὸ γεγονὸς μὲ στίχους συγκινητικούς. Τὸ 1148 καὶ πάλιν κατηγορήθη ὡς συνωμοτοῦσα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ χωρὶς νὰ δικασθῇ, καθείρχθη εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν. Μετὰ δέκα μῆνας τὴν μετέφεραν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος καὶ κατὰ τὸ 1151 μὲ πολλὰς παρακλήσεις τῆς ἐδόθη χάρις. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ συνοδεύσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸν υἱόν της Ἰωάννην εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἡ διοίκησις τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς.

Κατὰ τὰ θλιβερὰ αὐτὰ ἔτη ὁ ποιητής μας ἔγεινε ὁ διερμηνεὺς τῆς δυστυχίας της. Εἰς σειρὰν ἔργων, ὅπου αὐτὴ ἡ ἰδία φαίνεται ὁμιλοῦσα, ἀφηγεῖται ἀτελείωτα τὰς θλιβερὰς περιπετείας της· πῶς, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπητοῦ της συζύγου, ἐχάθη δι' αὐτὴν κάθε ἐλπὶς καὶ ἔσβυσε κάθε εὐτυχία, προφανὴς ὑπαινιγμὸς διὰ τὸν ἀπολεσθέντα θρόνον· πῶς, ἡ αὐστηρότης τοῦ αὐτοκράτορος ἐπανειλημμένως ἐξεδηλώθη ἐναντίον της καὶ πῶς «σὰν κερὶ στὴ φωτιὰ» ἔλυωσε ἡ Εἰρήνη ὑπὸ τὴν ὀργήν του· πῶς, εἰς τὸ βάθος τῆς ἀβύσσου ὅπου ἔπεσε, εἰς τὸν τάφον ὅπου ζωντανὴ ἐκλείσθη, μόνον τὸν θάνατον περιμένει καὶ ἐπικαλεῖται. «Ὑπέφερα, λέγει κάπου, δεινὰ ποικίλα καὶ ἀφόρητα. Συκοφάνται μὲ κατήγγειλαν· ἡ γλῶσσα των, ὡς ξίφος, μ' ἐπλήγωσε, μὲ ὕβρισε, μὲ κατέβαλε. Μὲ ἐξώρισαν, μὲ ἔδιωξαν· ἔφθασα εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ Ἅδου». Καὶ ἀλλοῦ: «Ἐγνώρισα κάθε δυστυχίαν, κάθε τυραννίαν. Ὑπέστην τὴν φυλακήν, τὴν ἐξορίαν, τὰς ὕβρεις, τὴν στέρησιν τῶν τέκνων μου, τὴν περιφρόνησιν τῶν ἰδικῶν μου, τὰς κατηγορίας τῶν θεραπόντων μου, ὅλας τὰς δυστυχίας, ὅλας τὰς ταπεινώσεις, εἶδα τὴν χαρὰν τῶν ἐχθρῶν μου. Καὶ ὅμως ζῶ».

Βεβαίως ὑπάρχει κάποια ὑπερβολὴ εἰς ὅλα αὐτά. Φαίνεται ὅμως ἀναμφισβητήτως ἡ πρὸς αὐτὴν βαναυσότης τῶν φυλάκων της. Εἰς τὴν ἀναφοράν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνεν ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ ἐν ὀνόματί της, παραπονεῖται ἐντόνως καὶ μὲ ὡρισμένα γεγονότα, διὰ τὰς ταπεινώσεις καὶ τὰς ποινὰς τὰς ὁποίας τῆς ἐπέβαλλον.

«Διατί, γράφει, μὲ καταδικάζεις μὲ ἁπλῆν ὑπόνοιαν; διατί μὲ ἁπλῆν καταγγελίαν μὲ τιμωρεῖς ἀνυπεράσπιστον; διατί δὲν ἀναζητεῖς τὸν κατήγορόν μου; Μὴν ἀρκῆσαι μόνον εἰς λόγους, ζήτει καὶ ἀποδείξεις. Διὰ τοὺς ἄλλους δὲν ἀπαιτεῖς μαρτυρίας μόνον, ἀλλὰ γεγονότα. Δι' ἐμὲ τίποτε· μὲ τιμωρεῖς χωρὶ νὰ μὲ δικάσῃς καὶ μὲ καταδικάζεις ἀνεξετάστως».

Ἐχρειάζετο κάποιο θράσος διὰ νὰ γράψῃ μὲ τὸν τόνον αὐτὸν ἕνας ἁπλοῦς λόγιος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἐπέδειξε πίστιν καὶ θάρρος πρὸς τὴν ὑπὸ δυσμένειαν προστάτιδά του. Καὶ ὅταν τέλος τῆς ἐδόθη χάρις, δὲν ἐδίστασε, μολονότι λυπούμενος, νὰ καταλίπῃ τὴν

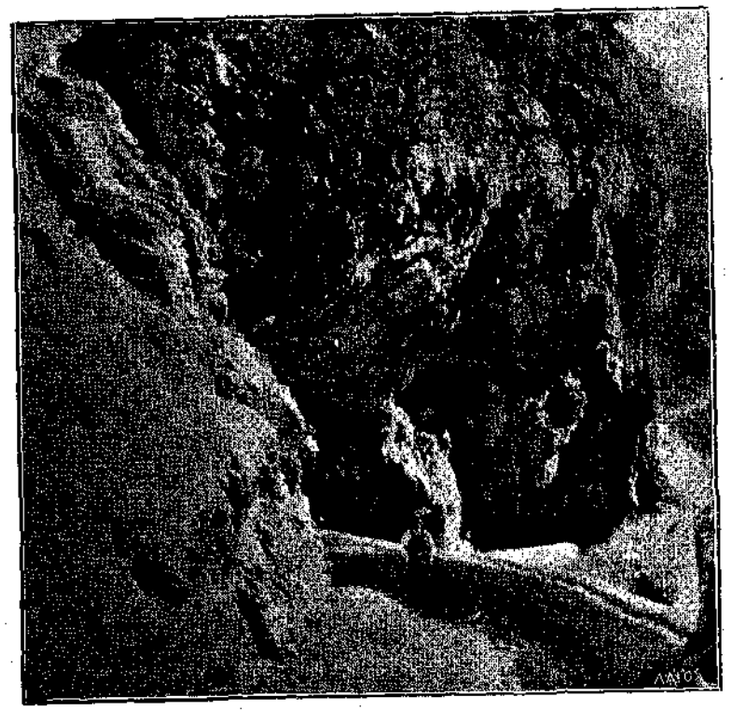

ΒΛΑ. ΤΑΞΙΔΙΑ — Ο ΠΥΛΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟΝ — Η ΒΑΤΗ ΟΔΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΒΡΑΧΩΝ ΤΗΣ ΛΑΓΚΑΔΑΣ — ΦΩΤΟΓΡ. Γ. Σ.

πρωτεύουσαν καὶ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Καὶ δὲν εἶναι τυχαία ἡ πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσίς του. Βεβαίως ὁ ποιητὴς τὴν ἠκολούθει πάντοτε πιστός, διότι ἅπαξ ἐκιεθείς, δὲν ἤλπιζε τίποτε πλέον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, μολονότι συχνὰ τοῦ εἶχεν ἀφιερώσει στίχους. Ἀπέβλεπε μάλιστα εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τῆς σεβαστοκρατόρισσας καὶ τοῦ υἱοῦ της, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐσκέπτετο ὅτι εἶχε δικαιώματα. Καὶ τῆς τὸ ἔλεγε καθαρά: «Μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικήν σας χριστιανικὴν καὶ εὐσπλαχνικὴν ψυχὴν ἐλπίζω πλέον. Σᾶς ἱκετεύω, μὴ μοῦ ἀφαιρέσετε τὴν μόνην ἐλπίδα ἡ ὁποία μοῦ ἀπομένει. Μὴ διαψεύσετε τὰς προσδοκίας μου». Ἀναμφιβόλως ἤλπιζε καὶ ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἐπανήρχετο ἡ σεβαστοκρατόρισσα εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ τόσον σύνηθες εἰς ἐπαναστάσεις. Καὶ πραγματικῶς ἀργότερα ἐπανῆλθε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁπωσδήποτε ἡ ἀφοσίωσις αὐτὴ τὸν τιμᾷ καὶ μᾶς δείχνει ὅτι ἤξιζε περισσότερον—ἐνίοτε τοὐλάχιστον—ἀπ' ὅ,τι μαρτυρεῖ ὁ συνήθης τόνος τοῦ ἔργου του.

Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅμως ὅτι γρήγορα ἐβαρύνθη τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ διαμονήν. Ἐνοστάλγησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤθελε νὰ ἐπανίδῃ ἀναθρώσκοντα τὸν καπνὸν τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος· ἔπληττε εἰς τὴν ὑγρὰν καὶ μελαγχολικὴν χώραν ὅπου ἡ τύχη του τὸν ἔφερε. Καὶ ᾐσθάνετο γέρων, ἀσθενής· ἤθελε νὰ ζήσῃ εἰς τόπον ὅπου νὰ *εὑρίσκῃ φάρμακα καὶ νοσοκομεῖα*. Ἐνθυμεῖτο ὅτι πρὸ ἐτῶν πολλῶν τοῦ εἶχαν ὑποσχεθῇ ἡ πριγκίπισσα καὶ ὁ υἱός της νὰ τὸν εἰσάξουν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων. Διστάζων, ἐζήτησε τὴν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας των ἀποχώρησίν του καὶ παρεκάλεσε, ἐν ὀνόματι τῆς μακρᾶς καὶ πιστῆς του ὑπηρεσίας, νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Βυζάντιον ὅπου θὰ ἐξηκολούθει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀκολουθίαν της, εἰς τὸ ἀνάκτορον τὸ ὁποῖον ἡ Εἰρήνη εἶχε ἀκόμη εἰς τὴν πρωτεύουσαν. «Δὲν θέλω ν' ἀλλάξω ζωὴν οὔτε ν' ἀπομακρυνθῶ· δὲν ἐπιθυμῶ τὸν χωρισμόν, τὴν ἐξορίαν». Ἀλλ' εἶχε ἀνάγκην ἀναπαύσεως, καὶ ἡ πριγκίπισσα ἐχρειάζετο θεράποντας νέους καὶ ἰσχυρούς. Ἐζήτει λοιπὸν ν' ἀποχωρήσῃ ἐντίμως. «Δὲν ζητῶ πλούτη, ἁπλῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα».

Ἡ ἐπιθυμία του ἐξεπληρώθη. Τὸ 1152 ἐπέστρεψε εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τότε, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ διὰ νὰ γείνῃ δεκτὸς εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων, τὸ ὁποῖον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἐστράφη πάλιν πρὸς αὐτόν. Ὁ Μανουὴλ ἔκαμε τὸν κουφὸν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ δυστυχοῦς ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος παρεπονεῖτο πικρὰ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὔτε ἐκύτταζε κἂν τοὺς στίχους του. Ἐπιτέλους, χάρις ἴσως εἰς τὴν Εἰρήνην ἡ ὁποία ἐπανέκτησε τὴν εὔνοιαν τοῦ Μανουήλ, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ ἐπέτυχε τὸ ποθούμενον, καὶ τὸ 1156 εἰσῆλθε εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων. Ἔζησε τοῦ λοιποῦ γράφων στίχους διὰ τοὺς ἰσχυροὺς προστάτας του καὶ ἀφωσιωμένος ὅλος εἰς τὴν σεβαστοκράτορισσαν. Τῆς ἔγραφε διὰ τὴν ὑγείαν του, διὰ τὴν ἐγχείρησιν τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ὑποστῇ· καὶ ἀναμφιβόλως ἤλπιζε οὕτω νέα δείγματα τῆς συνήθους γενναιοδωρίας της. Ἀπέθανε εἰς τὴν μονὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1166 —τὸ τελευταῖον του ποίημα φέρει αὐτὴν τὴν ἡμερομηνίαν.—

Ἡ ζωή του ὁπωσδήποτε εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα, καὶ διότι μᾶς γνωρίζει τὴν θέσιν τῶν λογίων εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ διότι μᾶς περιγράφει μέρος τῆς ζωῆς τῆς δυστυχοῦς πριγκιπίσσης, λογίας καὶ προστάτιδος τῶν λογίων, τὴν ὁποίαν ἕνας ἀπὸ τοὺς προστατευομένους της ὠνόμαζε «εὔγλωττον σειρῆνα».

***

Οἱ ποιηταὶ ὅμως αὐτοὶ τῆς αὐλῆς δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν μόνον διὰ τῆς ἀστασίας τῆς ζωῆς των, ἀλλὰ περισσότερον ἀκόμη διὰ τῆς ἰδιοφυΐας των.

Εἰς τοὺς σατυρικοὺς διαλόγους καὶ τὰ ἐπιγράμματά του ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὅταν δὲν ἀποβλέπῃ εἰς τὴν κολακείαν, ἔχει πνεῦμα καὶ οἶστρον, καὶ ἐνθυμίζει κάποτε τὸν Λουκιανόν. Παρὰ τὸ τεχνητὸν τῆς φράσεώς του τὸ ὁποῖον πολὺ συχνὰ παρατηροῦμεν, ἔχει ὕφος ἀτομικόν. Καὶ ἔχει χάριν παρὰ τὰς ἀπεραντολογίας ποὺ ἀσχημίζουν ὅλα του σχεδὸν τὰ ἔργα. Ἔχει τέλος πρωτοτυπίαν, ἡ ὁποία τὸν διακρίνει ἀπὸ τὸ πομπῶδες καὶ ἐπίσημον ὕφος τῆς ἐποχῆς. Συναναστρέφεται τοὺς μεγάλους, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Δὲν ἀποβλέπει καθόλου εἰς τὴν αὐλικὴν κομψότητα, οὔτε ὑποβάλλεται ἡ γλῶσσα του εἰς τὴν συνήθη ἀκαμψίαν καὶ ἐπιτήδευσιν. Ἐσατύρισε μὲ πνεῦμα λαϊκὸν καὶ βάναυσον τὰ γελοῖα ἤθη τῆς ἐποχῆς του.

Εἰς τὸν διάλογον *Δήμιος ἢ Ἰατρὸς* ἐκαυτηρίασε σκληρῶς τοὺς πρακτικοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς ἀγύρτας, οἱ ὁποῖοι κατέκλυζαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς ἄλλο ἔργον *Ἀμάραντος ἢ γέροντος ἔρωτες* ἀφηγεῖται νόστιμα τὴν ἱστορίαν δυστυχοῦς νέας ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ ὑπανδρευθῇ πλούσιον γέροντα. Ἀλλοῦ εἰρωνεύθη τοὺς ἀγραμμάτους οἱ ὁποῖοι περνοῦν ὡς λόγιοι, τοὺς ἀνοήτους οἱ ὁποῖοι διαρκῶς κρατοῦν εἰς τὸ χέρι ἕνα τόμον τοῦ Πλάτωνος, δῆθεν φιλόσοφοι, τοὺς βλᾶκας οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ ν' ἀφίνουν μακρὰν γενειάδα φαντάζονται ὅτι φαίνονται σοφοί. Εἰρωνεύθη ἐπίσης τοὺς κάπως ὡρίμους ἄνδρας ποὺ ὑπανδρεύονται νεωτάτας γυναῖκας, τὰς γραίας ἑταίρας, τὰς ὁποίας μὲ ὅλην του τὴν καρδιὰ στέλλει εἰς τὸν Κέρβερον, ἀμφιβάλλων ἂν καὶ αὐτὸς ἀκόμη θὰ θελήσῃ νὰ δαγκάσῃ τὴν ξηρὰν ἐπιδερμίδα των. Καὶ παντοῦ φαίνεται ὀξὺς καὶ εὐχάριστος παρατηρητής, δίδων οὕτω εἰς τὰ ποιήματά του ἀναμφισβήτητον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς κοινωνίας, καὶ ἰδίως τῆς φιλολογικῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς.

Ἀλλ' ὁ Πτωχοπρόδρομος δὲν ἐζωγράφισε μόνον τὰ ἤθη τῶν συγχρόνων του ἢ τὰ γελοῖα τῶν συναδέλφων του λογίων. Ὑπάρχουν καὶ ἔργα του δημοτικώτερα, εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ὅπου ἀκόμα πλέον ἀχαλίνωτος ὁ στίχος, περισσότερον ἁπλῆ ἡ γλῶσσα, λαϊκώτερος ὁ τόνος δείχνουν πόσον εἶναι δημοτικὸς ὁ δηκτικὸς καὶ εὔθυμος αὐτὸς συγγραφεύς. Εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ ὑπάρχουν εἰκόνες παρμέναι ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τὰ μικροεπαγγέλματα ποὺ πλημμυροῦν οἱ δρόμοι τῆς πρωτευούσης, γεμᾶται ἀλήθειαν καὶ εἰλικρίνειαν, διδακτικώταται καὶ ἀπολαυστικαί. Εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις ζωντανὴ καὶ θορυβώδης, πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς αὐλῆς. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ διπλοῦν ἐνδιαφέρον τοῦ Πτωχοπροδρόμου καὶ τῶν ὁμοίων του, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἔργων των, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ διάφορα πολιτικὰ γεγονότα καὶ τὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, ἔχομεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν ὅλως διαφορετικὴν εἰκόνα κοινωνικήν, ὄχι ὀλιγώτερον περίεργον, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ φαντασθῶμεν.

Ἀλλ' εἶναι καὶ κάτι ἄλλο. Ἐνωρίς, εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, μαζὶ μὲ τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων, ἐμορφόνετο καὶ ἡ δημώδης, ὀλιγώτερον ἐπιτηδευμένη, ἁπλουστέρα, μὲ λεξιλόγιον ἰδιαιτέρως πλούσιον καὶ ἐκφραστικόν. Οἱ καθαρεύοντες συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος τῶν Κομνηνῶν, οἱ ἐπιζητοῦντες εἰς τὰ ἔργα των τὴν ἀττικὴν ἐγκράτειαν, περιφρονοῦν φυσικὰ τὴν λαϊκὴν αὐτήν, ὄχι εὐγενῆ, γλῶσσαν. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ Πτωχοπροδρόμου, ὅτι μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν αὐτὴν εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἔτσι τὴν ἀπεδέχθησαν καὶ οἱ ἰσχυροὶ προστάται του. Βεβαίως περισσότερον ἔγραφε εἰς τὴν καθαρεύουσαν τὴν ὁποίαν ἄλλως τε ἐχειρίζετο πολὺ καλά. Ἐνίοτε ὅμως, διὰ νὰ κάμῃ τὸν στίχον του τερπνόν, διὰ νὰ δώσῃ περισσότερον πραγματισμὸν καὶ χιοῦμορ εἰς τὰς ἀφηγήσεις καὶ τὰς περιγραφάς του, δὲν ἐδίστασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι δημιουργός.

Ὑπερηφανευόμενος ὁ Πτωχοπρόδρομος ὅτι ἦτο σοφός, πεπαιδευμένος, λόγιος, ἐξαίρων ἑαυτὸν μὲ κάποιαν ματαιοφροσύνην, δὲν εἶχε τελείως ἄδικον. Καὶ ἡ ἀφελὴς αὐτὴ ἔπαρσις συμπληρώνει τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ συγγραφέως. Κάπου ὁμιλεῖ διὰ τοὺς μεγάλους ἱεροκήρυκας «τοὺς Μωϋσέας, τοὺς Ἀαρών, τοὺς μετὰ Ἰωάννου βροντῶντας καὶ μετὰ Παύλου σαλπίζοντας», ἀναφέρει κατόπιν τοὺς πτωχοὺς λογίους «τῆς ὕλης ὑποχειρίους, τὸ πλέον μὲν τοῦ βίου ταῖς εἰς τὰ ἀνάκτορα παρεισφθαρείσαις ψυχραῖς συνηθείαις δουλεύοντας . . . τὸ δ' ὅσον ἐκ τούτων ὑποκλέψομεν τοῦ καιροῦ, τῇ θήραθεν φιλοσοφίᾳ προσαναλοῦντες». Εἶναι ὑπερήφανος ὅτι καταλέγεται μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὅτι χάρις εἰς τὴν τέχνην του εἶναι ὅ,τι εἶναι. Καὶ πραγματικῶς φαίνεται ὅτι οἱ σύγχρονοί του ἐξετίμησαν πολὺ τὴν τέχνην του. Εἴδαμεν πόσον κολακευτικὰ ὁμιλεῖ δι' αὐτὸν ὁ συνάδελφός του ποιητὴς τοῦ χειρογράφου τῆς Βενετίας. Ἀλλοῦ ἀποκαλεῖται φιλόσοφος ὁ περιφανὴς μεταξὺ τῶν σοφῶν. Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀθλιότης τῆς ζωῆς του, ἡ μοῖρα ἔδωκε ὡραῖον ἀντιστάθμισμα εἰς τὸν ἐγωϊσμὸν τοῦ φιλολόγου. Καὶ τὸ ἤξιζε.

Ἂν τὸν πιστεύσωμεν, αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον του ἀγαθόν. Ἐκτὸς τῆς πτωχείας, τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ἀπογοητεύσεων, ἦτο δυστυχὴς καὶ εἰς τὸν γάμον του. Εἶχε ὑπανδρευθῇ νέαν εὐγενῆ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τέσσερα παιδιά. Ἀλλ' ἦτο χαρακτῆρος στρυφνοῦ ὁ ὁποῖος ὠξύνετο ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τὴν διαφορὰν τῆς κοινωνικῆς των θέσεως. Συχνὰ τοῦ ἔκαμνε σκηνάς· καὶ δὲν ἠρκεῖτο μόνον εἰς λόγια ἀλλὰ κατέφευγε καὶ εἰς ραπίσματα. Ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὁ ὁποῖος πολὺ τὴν ἐφοβεῖτο, ἔφευγε καὶ ἐπήγαινε εἰς τὰ κρασοπωλεῖα. Ἀλλ' ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σπίτι ἦτο δυσάρεστος καὶ ὁ ποιητὴς τὴν ᾐσθάνετο βαρειά· ὅμως αἱ οἰκογενειακαὶ αὐταὶ δυσαρέσκειαι τοῦ ἔδιδαν ὕλην δι' ἓν κωμικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον θὰ διεσκέδαζε τὸν αὐτοκράτορα. Τὸ ποίημα αὐτὸ διεσώθη. Εἶναι γραμμένον εἰς γλῶσσαν λαϊκήν, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του εἰς ὅλην τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἀναμφιβόλως ὁ ποιητής, γράφων ἐπὶ θέματος τὸ ὁποῖον παρέσχε τόσην ὕλην εἰς τὴν σκηνήν, ἀφῆκε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τοὺς στίχους του, καὶ θὰ ἦτο παράλογον νὰ πιστεύσωμεν κατὰ γράμμα ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς ἀφηγήσεώς του. Τὸ ποίημα ὅμως δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον περίεργον μὲ τὴν εἰκόνα τῆς οἰκιακῆς ζωῆς τῶν ἀστῶν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα.

Ἰδοὺ μερικὰ ἀποσπάσματα. Ἡ σύζυγος τοῦ ποιητοῦ ἀφίνει πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν γλῶσσαν της:

Ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς καὶ ἀσβολωμένους,
Οὐκ ἔβαλα ἀπὸ κόπου σου ταττίκιν καὶ ποδάριν,
Οὐκ ἔβαλα εἰς τὴν ράχιν μου μεταξωτὸν ἱμάτιν,
Οὐκ εἶδα εἰς τὸ δακτύλιν μου κρικέλιν δακτυλίδιν
Οὐδὲ βραχιόλιν μ' ἔφερες ποτὲ νὰ τὸ φορέσω.
Οἱ ξένοι μου κατακόπτουσι τὰ γονικά μου ροῦχα
Κ' ἐγὼ καθέζομαι γυμνὴ καὶ παραπονεμένη.
Στενάζω πάντοτε θρηνῶ καὶ κόπτομαι καὶ κλαίω.

Καὶ παρακάτω:

Ἐγὼ ἤμην ὑποληπτικὴ καὶ σὺ ἤσουν ματζουμάτος·
Ἐγὼ ἤμην εὐγενικὴ καὶ οὐ πτωχὸς πολίτης,
Σὺ εἶσαι Πτωχοπρόδρομος κ' ἐγὼ ἤμην Ματζουκίνη,
Σὺ ἐκοιμῶ εἰς τὸ ψιαθὶν κ' ἐγὼ εἰς τὸ κλινάριν.

Καθέζεσαι εἰς τὸ σπίτιν μου κ' ἐνοίκιον οὐ φροντίζεις
Ἔχεις με ψιλονήτριαν καὶ κάμνω τὸ λινάριν,
Κάμνω ὑποκαμισόβρακα, στοιβάζω τὸ βαμβάκιν,
Καὶ σὺ καθέζεσαι ὡς πωλὶν χωσμένον εἰς τὸ βρῶμα
Καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκᾷς τί νὰ σὲ παραβάλλω
Τὸ τί σὲ θέλω ἐξαπορῶ, τὸ τί σὲ χρῆζ' οὐκ οἶδα.

Καὶ ἐξακολουθῶν διηγούμενος διαφόρους παραφορὰς τῆς συζύγου του καταλήγει:

Τοιαῦτα πέπονθα δεινὰ κρατάρχα στεφηφόρε
Παρὰ μαχίμου γυναικὸς καὶ τρισαλιτηρίας,
Ὡς εἶδε με κενώτατα ἐλθόντα πρὸς τὸν οἶκον.
Ἂν οὖν μὴ φθάσῃ με τὸ σὸν φιλεύσπλαγχνον, αὐτάναξ,
Καὶ δώροις καὶ χαρίσμασι τὴν ἄπληστον ἐμπλήσῃς,
Τρέμω, πτοοῦμαι, δέδοικα μὴ φονευθῶ πρὸ ὥρας,
Καὶ χάσῃς σου τὸν Πρόδρομον, τὸν κάλλιστον εὐχέτην.

Βεβαίως εἰς τὸ ποίημα αὐτὸ ὑπάρχει κωμικὴ ὑπερβολή, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς θέλει νὰ διασκεδάσῃ τὸν αὐτοκράτορα καὶ δὲν νομίζω ὅτι ἡ περιγραφὴ αὐτὴ μᾶς δίδει ἀκριβῶς εἰκόνα τῆς οἰκιακῆς ζωῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως ἔγκειται ἀλλοῦ. Ἔπειτα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ἐπισήμων, μᾶς δίδει κάποιαν ἰδέαν τῆς ζωῆς τῶν ἀστῶν, καὶ μᾶς ἀφίνει νὰ μαντεύσωμεν τὸ γραφικὸν καὶ τὸ ἐλεύθερον τῆς ζωῆς αὐτῆς τοῦ Βυζαντίου, τὴν ὁποίαν φανταζόμεθα πιστὴν εἰς τοὺς τύπους καὶ σεβομένην τὰς συνηθείας καὶ τοὺς καλοὺς τρόπους.

Οὕτω, εἰς τὴν ζωὴν ἑνὸς ποιητοῦ τῆς αὐλῆς τῶν Κομνηνῶν, ἔχομεν δύο εἰκόνας ἀντιθέτους· τὴν μελαγχολικὴν σεβαστοκρατόρισσαν, εὐφυᾶ, εὐγενῆ, πεπαιδευμένην, καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ ποιητοῦ μὲ τὰ μεγάλα λόγια, ἀπότομον, βάναυσον, φροντίζουσαν πῶς νὰ διευθύνῃ τὸ νοικοκυρειό της καὶ νὰ διοικῇ τὸ σπίτι της, ὁμοιάζουσαν πολὺ τὰς μεγάλας γυναῖκας τοῦ 8ου καὶ 11ου αἰῶνος, τὰς ὁποίας περιέγραψα ἀλλοῦ, καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας προέκυψε ἡ ρωμαλέα γενεὰ ἡ ἀποτελέσασα ἐπὶ πολὺ τὴν ἰσχὺν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

[Μετάφρασις Κ. Μ.] CHARLES DIEHL

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ*

Μετὰ διαμονὴν τριῶν ἑβδομάδων ἐν Λονδίνῳ, συνελάβομεν τὴν ἰδέαν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἠρχίσαμεν ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέρος αὐτῆς, ὅπου τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Οὐαλλίας. Τροχάδην ἐπεσκέφθημεν τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὡραῖα τὴν φύσιν καὶ σπουδαῖα διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς μηχανικὰ ἔργα, οἷον γέφυραν μοναδικὴν εἰς τὸ εἶδος της κλπ. Κατόπιν διηυθύνθημεν εἰς Γλασκώβην τῆς Σκωτίας, ὅπως ἐκεῖθεν διασχίσωμεν τὰς λίμνας καὶ τὰ ὄρη αὐτῆς καὶ ἀπολήξωμεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὸ Ἐδιμβοῦργον.

Ἠθικῶς οὐδὲν ὠφελήθην ἐκ τοῦ ταξιδίου ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ εἰς διασκέδασίν μου ἀληθῆ δὲν συνέτεινε καὶ πιστεύω ὅτι μόνον ἄνθρωποι τῶν βορείων κλιμάτων δύνανται νὰ ἀρέσκωνται εἰς τοιούτου εἴδους ἐκδρομὰς καὶ ἰδίως Ἄγγλοι, ὧν τίς ποτε μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ταξιδεύει ὅπου δύναται νὰ ταλαιπωρηθῇ καὶ νὰ κακοπεράσῃ ἐπίτηδες, ὅπως κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὰ ἴδια αἰσθανθῇ τὴν ἀξίαν τῆς κατ' οἶκον ἀνέσεως. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς Γλασκώβην, ἔβρεχε ῥαγδαίως, σημειωτέον δὲ ὅτι εὑρισκόμεθα ἐν πλήρει μηνὶ Ἰουλίῳ. Ἡ βροχὴ ἐκείνη μοὶ ἐφάνη ὅλως διάφορος τῆς τῶν μερῶν μας καὶ τοῦτο διότι ἔβρεχεν ἐπὶ ὁδῶν μαυρισμένων, ἐπὶ τοίχων μαυρισμένων, ἐν ἀτμοσφαίρᾳ πλήρει καπνοῦ ἐξερχομένου ἀπὸ τὰς ἀπειραρίθμους καμίνους τῶν ἐκεῖ ἐργοστασίων. Εἶπον εἰς τὸν Μαρασλῆν:

—Ἐδῶ εἶναι κόλασις.

Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔχων θέλησιν ἀνωτέραν τῆς ἰδικῆς μου, ἐφαίνετο μὴ ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῆς θέας ἐκείνης.

Μετέβημεν εἰς ξενοδοχεῖον, ὅθεν ἐπιβάντες κλειστῆς ἁμάξης περιήλθομεν τὴν πόλιν καί τινα ἐργοστάσια ὑφαντουργίας μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ ἐπεστρέψαμεν διὰ τὸ γεῦμα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Ἐγὼ δὲν ἤμην εὔθυμος καὶ ὁ Μαρασλῆς ἐπίσης, καίτοι προσεπάθει νὰ προσποιηθῇ τὸ ἐναντίον, ἀπεσύρθημεν ὅθεν ἐνωρὶς εἰς τὰ δωμάτιά μας σκοποῦντες τῇ ἐπιούσῃ ἀπὸ τῆς πρωΐας νὰ ἀναχωρήσωμεν διευθυνόμενοι, ὥς εἶπον, εἰς τὰς λίμνας καὶ τὰ βουνὰ τῆς Σκωτίας. Τὸ ταξίδιον αὐτὸ γίνεται ἀλληλοδιαδόχως διὰ σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοίων καὶ ἁμαξῶν. Βεβαίως καὶ αἱ λίμναι καὶ τὰ παραλίμνια καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν δάση εἶναι ἐπιβλητικὰ καὶ ἔτι ἐπιβλητικώτερα εἶναι τὰ βουνά. Ἐκεῖ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δένδρα ἔχουσι κάτι τὸ ἄγριον, καὶ τὰ πανταχοῦ ῥέοντα ὕδατα ὁτὲ μὲν ἐν σχήματι ῥυακίου, ὁτὲ δὲ χειμάρρου ἢ μικροῦ καταρράκτου, ἕνεκα τοῦ μελανόχρου τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ῥέουσι, φαίνονται μελανὰ καὶ ἄγρια.

Ἐκεῖ ἐνεπνεύσθη ὁ Ὀσσιανός, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἄμουσος δὲν ἔβλεπον τὴν ὥραν νὰ φθάσωμεν εἰς Ἐδιμβοῦργον, διότι κατὰ τὸ ταξίδιον ὑπέφερον «τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον» ἐκ τῆς καθ' ὥραν μεταβολῆς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως.

Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ὑπερβολῆς ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἴχομεν δέκα μεταβολὰς καιροῦ καὶ θερμοκρασίας, καθ' ὃν καιρὸν εὑρισκόμεθα ἢ ἐντὸς ἀτμοπλοίου ἢ ἐφ' ἁμάξης. Ἔβλεπέ τις τὸν οὐρανὸν καθαρὸν καὶ τὸν ἥλιον λάμποντα καὶ συνεπῶς ᾐσθάνετο καύσωνα, μετὰ δὲ ἡμίσειαν ἢ τὸ πολὺ μίαν ὥραν, διὰ μιᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐσωρεύοντο σύννεφα καὶ ἐπήρχετο βροχὴ ῥαγδαία καὶ ἄνεμος ψυχρός, εἰς τρόπον ὥστε εἴχομεν ἀνάγκην ἐπενδύτου· μετὰ μίαν ὥραν ἥλιος, πάλιν καύσων καὶ οὕτω καθεξῆς.

Πῶς ἐγὼ ὁ λεπτοφυὴς Ἀνατολίτης νὰ ἀνθέξω εἰς τοιαύτας ἀποτόμους ἀτμοσφαιρικὰς μεταπτώσεις καὶ νὰ μείνω εὔθυμος;

Ἐν τούτοις ἑκὼν ἄκων παρετήρουν τοὺς συνταξιδιώτας ὅλους Ἄγγλους (εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγγλίας μὴ Ἄγγλοι ταξιδιῶται εἶναι λίαν σπάνιοι) καὶ ἐμελέτων ἐπ' αὐτῶν. Ὅλοι καὶ ὅλαι ἐφόρουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἱματισμὸν ἰδιότροπον, ἔφερον δὲ μεθ' ἑαυτῶν κομψὸν κιβώτιον ἐκ ξύλου, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι δὲν περιέχει ἐνδύματα ἢ ἄλλα εἴδη *τουαλέττας*, καὶ πολλοὶ ἐκράτουν ἀνὰ χεῖρας εἶδος χονδρῆς ῥάβδου, ἥτις προδήλως ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐχρησίμευεν ἀποκλειστικῶς ὡς ῥάβδος.

Ἐρωτήσας ἔμαθον, ὅτι ἤρχισεν ἡ ἐποχὴ τοῦ ψαρεύματος εἰς τὰς λίμνας καὶ ὅτι ὅλος ἐκεῖνος ὁ ἀριθμὸς ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐτρέπετο ἐκεῖ πρὸς ἁλιείαν, τὰ δὲ κιβώτια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀνέφερα ἀνωτέρω, περιεῖχον συλλογὰς ἁλιευτικῶν ἐργαλείων. Πρέπει τις, ἐσκέφθην, νὰ εἶναι Ἄγγλος καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ ἐν τῇ ταλαιπωρίᾳ τὴν εὐχαρίστησιν διὰ νὰ ταξιδεύῃ πρὸς ἁλιείαν ὀλιγίστων ἰχθύων, μένων ἐκτεθειμένος ἐπὶ ὥρας μακρὰς ἀσκεπὴς ὑπὸ τὰς προαναφερθείσας συνεχεστάτας ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολὰς τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς.

Ἀφ' οὗ διήλθομεν τὰ βουνὰ ἐφ' ἁμάξης ἐπέβημεν τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ διευθυνομένου εἰς Ἐδιμβοῦργον. Ἐκεῖ ἐνθυμοῦμαι ἄλλο συμβὰν εἰς ἡμᾶς. Εἴς τινα σταθμὸν πλησίον τῆς πόλεως προσεδέθη ἡ φέρουσα ἡμᾶς ἁμαξοστοιχία εἰς ἄλλην μακροτάτην πλήρη ἐπιβατῶν ἀριθμουμένων κατὰ χιλιάδας· ἠρώτησα καὶ πάλιν τί συμβαίνει καὶ ἔμαθον, ὅτι τὴν μεταμεσημβρίαν τοῦ Σαββάτου οἱ Σκῶτοι ἀργοῦσι καὶ ἐξέρχονται εἰς τὰς ἐξοχάς, ὅπου διασκεδάζουσι μέχρι προκεχωρημένης ὥρας (λέγω *ὥρας* καὶ ὄχι *νυκτός*, διότι ἐκεῖ κατὰ Ἰούλιον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας διαρκεῖ σχεδὸν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης μ. μ. Ἐνθυμοῦμαι πολὺ καλῶς ὅτι τῇ δεκάτῃ μ. μ. ἐντὸς τῆς σιδηροδρομικῆς ἁμάξης ἐλευθέρως ἀνεγίνωσκον ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἡμέρας) καὶ ἡ κυρία αὐτῶν διασκέδασις εἶναι τὸ μεθύειν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς δὲν ἐπιτρέπεται τοῖς Διαμαρτυρομένοις τὸ διασκεδάζειν, οὗτοι ἀφ' ἑσπέρας μεθύουσι καὶ ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου τοῦ Σαββάτου καὶ πέραν . . . κομῶνται.

Τοῦτο ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος ἑνὸς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου!, ὅστις ἐπέβη τῆς αὐτῆς ἧς καὶ ἡμεῖς σιδηροδρομικῆς ἁμάξης ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν *διασκέδασιν* εἰς Ἐδιμβοῦργον καὶ ἅμα τῇ εἰσόδῳ του ᾐσθάνθημεν τὴν ὀσμὴν τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ εἴδομεν τὴν ὄψιν του φλογερὰν ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τούτου. Αὐθορμήτως μᾶς εἶπεν, ὅτι εἶναι καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ μετ' ὀλίγον ἐξήγαγε τοῦ κόλπου του φιάλην σχήματος χαρτοφυλακίου κομψὴν περιέχουσαν πνευματῶδες ποτόν, whisky, ἀπὸ τῆς ὁποίας, ἀφ' οὗ κατέπιε ὀσσιν ἄφθονον, προσέφερε καὶ εἰς ἡμᾶς ἀρνηθέντας βεβαίως, μᾶς εἶπε δὲ μετὰ πάσης ἀφελείας, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν θὰ κοιμᾶται δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μὴ ἔχων τι καλλίτερον νὰ κάμῃ.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαξοστοιχίαν συνηντήθημεν καὶ μὲ δύο Γάλλους ἀξιωματικούς, τοὺς μόνους μὴ Ἄγγλους, οὓς ἀπηντήσαμεν καθ' ὅλον τὸ ταξίδιον. Ἀμφότεροι ἦσαν εὐπατρίδαι τιτλοῦχοι καὶ ἡ καθόλου συμπεριφορὰ αὐτῶν ἐδήλου τοῦτο. Διηυθύνοντο καὶ αὐτοὶ εἰς Ἐδιμβοῦργον καὶ συνεδέσαμεν γνωριμίαν εὐχάριστον, κατῳκήσαμεν τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον καὶ συνεγευόμεθα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκεῖ τριημέρου διαμονῆς ἡμῶν.

Κάτι ἀστεῖον συνέβη μὲ τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος Γάλλους. Μᾶς εἶχον εἰπῇ ὅτι γνωρίζουσι τὴν Ἀγγλικὴν σπουδάσαντες αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἡμεῖς, μάλιστα ἐγώ, ὅστις *«ἔκαμνα τὴν δουλειά μου»* εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν, μετὰ συστολῆς ἐπεδείκνυον τὰς γνώσεις μου εἰς αὐτὴν παρόντων ἄλλων εὐμαθεστέρων· τοὺς ἐπίστευσα σπουδαίως Ἀγγλομαθεῖς, μεγάλην δὲ διάθεσιν ᾐσθάνθην νὰ γελάσω, ὅταν, μόλις ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον παρετήρησα ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ ἁρμοδίου ὑπαλλήλου, εἰς δὲ τῶν Γάλλων προσῆλθε ζητῶν τὴν βοήθειάν μου.

Τῷ εἶπον, ὅτι ὁ ὑπάλληλος ὁμιλεῖ Ἀγγλικὰ *διεφθαρμένα*, ὁποῖα ἐκ τῆς μελέτης μόνον δὲν δύναταί τις νὰ ἐννοῇ καὶ ὅτι χρειάζεται ποιά τις τριβὴ πρὸς τοῦτο διὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονήν. Οὕτως ἀπέφυγον τοῦ νὰ τοῖς εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ἥτις εἶναι ὅτι εἶχον μάθῃ τὴν γραπτὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ νὰ κάμνωσι χρῆσιν πρακτικὴν δὲν ἠδύναντο.

Παράδοξον πῶς ὁ φύσει εὐφυέστατος Γάλλος ἀδυνατεῖ σχεδὸν νὰ ἐκμάθῃ ξένην γλῶσσαν καὶ δὴ τὴν συγγενεστέραν καὶ εὐκολωτέραν, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ. Γαλλίς τις μορφω-

* Ἀπὸ τὸ τελευταίως ἐκδοθὲν βιβλίον ὑπὸ τοῦ «Συλλύγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων».

μένη καὶ νέα μοὶ ἔλεγεν, ὅτι σπουδάζει *ἀπὸ ἑνὸς ἔτους!* τὴν Ἰταλικήν, ἐπέτυχε δὲ νὰ τραγῳδῇ Ἰταλικὰ τραγούδια καὶ νὰ ἐννοῇ *περίπου* καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν! Ἠθέλησα νὰ δοκιμάσω κατὰ πόσον δύναται νὰ ἐκφρασθῇ Ἰταλιστὶ ἢ νὰ μ' ἐννοήσῃ ὁμιλοῦντα καὶ εὗρον, ὅτι ἦτο πολὺ ὀπίσω, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἅπαντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες, ἅμα γνωρίζωσι τὴν Γαλλικήν, μετὰ σπουδὴν τῆς Ἰταλικῆς, ὄχι μηνῶν ἀλλ' ἑβδομάδων, καὶ τὴν ἐνοοῦσι καὶ ὁμιλοῦσιν, ἂν ὄχι ἀπταίστως ἀλλ' εὐκόλως. Ἄλλος καὶ οὗτος λόγος συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἰδέας περὶ προδιαθέσεως τοῦ ἀτόμου, ἢ καὶ ὁλοκλήρου γένους, εἰς τοιάνδε ἢ τοιάνδε ἐργασίαν.

Τὸ Ἐδιμβοῦργον εἶναι τὸ σέμνωμα τῶν Σκώτων. Τὸ ἀποκαλοῦσιν «Modern Athens» (νεωτέρας Ἀθήνας). Εἰς ἓν ἄκρον τῆς πόλεως, ὅθεν ἡ θέα εἶναι κάπως ἐπιβάλλουσα, ἔχουσιν οἰκοδομήσῃ *κάτι τι* εἰς ἀπομίμησιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐν συνόλῳ μοὶ ἐφάνη ἀνάξιον τοῦ ὀνόματός του.

Ἐκ τῆς τριημέρου ἐκεῖ διαμονῆς μου μοὶ ἔμεινεν ἡ ἀνάμνησις, ὅτι ἡ ἐπιοῦσα τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μου ἦτο Κυριακή, ἡμέρα δηλαδὴ ἀνίας διὰ τὸν ξένον καὶ ἐδέησε μέχρι τῆς μεταμεσημβρινῆς ὥρας τοῦ περιπάτου νὰ περιορισθῶμεν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Ἐν τῷ συνεντευκτηρίῳ δωματίῳ ἡμῶν ὑπῆρχε τὸ *ἀναπόφευκτον* κλειδοκύμβαλον. Ἐγὼ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχον νομίσῃ ὅτι καὶ μουσικὴν δύναμαι νὰ μάθω, ἀρκεῖ νὰ ἐπιδοθῶ εἰς αὐτήν, καὶ ἐλάμβανον μαθήματα ἐπὶ πέντε ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον κατορθώσῃ νὰ μάθω μεγάλα πράγματα, εἶχον ὅμως μάθῃ κάπως νὰ *κακοτσουγκρανίζω* τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ ὅπως δήποτε *ἐγὼ μόνος* νὰ διασκεδάζω. Ἠθέλησα λοιπὸν κάτι νὰ παίξω ἐπ' αὐτοῦ, ὁπότε αἴφνης ὁ ἀρχιυπηρέτης (Maître d'Hôtel) εἰσελθὼν μοὶ εἶπεν, ὅτι τὴν Κυριακὴν ἡ μουσικὴ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ δὲν ἐπιτρέπεται καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠγέρθη μεταξὺ ὅλων ἡμῶν καὶ αὐτοῦ συζήτησις.

Ἡμεῖς ὑπεστηρίζομεν, ὅτι ἡ θρησκεία μας ἐπιτρέπει τοῦτο καὶ τὸ ξενοδοχεῖον εἶναι κατοικία ἐνοικιαζομένη κατὰ δωμάτια καὶ εἰς τὴν κατοικίαν του εἶναι ἐλεύθερος καθεὶς νὰ πράττῃ πᾶν μὴ ἀντικείμενον εἰς τοὺς νόμους. Ὁ ξενοδόχος μᾶς ἀπήντησεν, ὅτι ἂν δὲν συμμορφωθῶμεν μὲ τὸ σύστημα τοῦ ξενοδοχείου *λύει τὴν ἡμερησίαν ἐνοικίασιν ἀμέσως*, ἠναγκάσθην ὅθεν νὰ ὑποχωρήσω.

Προσθετέον, ὅτι καὶ πλησίον πάσης κλίνης ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἐκείνῳ ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης εὑρίσκετο ἀνὰ μία Παλαιὰ Διαθήκη πρὸς χρῆσιν τῶν μενόντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ.

Ἀπὸ Ἐδιμβούργου διηυθύνθημεν διὰ τοῦ Λίβερπουλ εἰς Μαγχεστρίαν. Ἄλλη κόλασις ἐκεῖ. Ἐπὶ δύο ἡμέρας καθ' ἃς ἐμείναμεν, ἡ βροχὴ ἦτο ἀκατάπαυστος, ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα μολυβδόχρους καὶ ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ πεπυκνωμένος ἐξ ὑγρασίας καὶ «καπνιᾶς» καὶ ἡ διάθεσίς μας κατὰ συνέπειαν βαρύθυμος. Ἐπεσκέφθημεν πλεῖστα ἐργοστάσια, ἐθαυμάσαμεν τὴν Ἀγγλικὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐκεῖ βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ *δὲν ἐβλέπομεν τὴν ὥραν* νὰ φύγωμεν ἐκεῖθεν.

Ἐπεστρέψαμεν εἰς Λονδῖνον καὶ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσαντες ἐσπευσμένως μετέβημεν εἰς Παρισίους.

Ἐσκόπουν νὰ μείνω ἐκεῖ ἀκόμη 3 ἢ 4 ἑβδομάδας, ἀλλ' ἠναγκάσθην ν' ἀνατρέψω πᾶν σχέδιον καὶ ταχέως ν' ἀναχωρήσω ἐπιστρέφων κατ' εὐθεῖαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίου Βλαστοῦ ἐκεῖθεν ἔλεγε: «Νομίζω, ὅτι ἀρκετὰ διεσκέδασας ταξιδεύων καὶ θὰ ἔκαμνες καλὰ νὰ ἐπέστρεφες πλέον ἐδῶ».

Τίποτε περισσότερον δὲν μοὶ ἔγραφεν, ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζων τὸν χαρακτῆρά του συνεπέρανα, ὅτι κάτι σπουδαῖον τρέχει καὶ δὴ ὄχι εὐχάριστον, δυστυχῶς δὲ δὲν ἠπατώμην.

***

Εἰσήλθομεν εἰς τὸ ἔτος 1868 καὶ μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐτελείωνε καὶ τὸ πένθος μου. Ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους μέχρι τῆς καθαρᾶς Δευτέρας ἢ μᾶλλον Τρίτης (ἐπειδὴ καὶ τὴν καθαρὰν Δευτέραν ἐξακολουθεῖ τὸ «γλέντι» μὲ τὰ «κούλουμα») διαρκεῖ ἐν Ἀθήναις ἡ περίοδος τῶν διασκεδάσεων, τῶν συναναστροφῶν, τῶν χοροεσπερίδων καὶ τοῦ *ντυσίματος*· τοῦ τελευταίου ἐγίνετο κατάχρησις τότε, ἐννοεῖται πάντοτε συμφώνως μὲ τὰς περὶ δαπάνης, ὄχι μεγάλης ἀλλ' οὔτε ἐλαχίστης ἐπικρατούσας ἰδέας.

Οἱονδήποτε συνήντα τις εἰς τὸν περίπατον τῆς ὁδοῦ Πατησίων κατὰ τὸ ἀπόγευμα ἢ μεταβαίνων εἰς ἐπίσκεψιν ἤκουε τὴν ἐρώτησιν «θὰ ντυθοῦμε ἀπόψε μασκαράδες» καὶ «ποῦ θὰ πᾶμε»;

Ὁπουδήποτε ὑπῆρχε συναναστροφὴ ἢ χοροεσπερὶς εἴς τι τῶν ὁμογενικῶν ἢ ἐγχωρίων «σαλονίων» ἡ εἴσοδος τῶν προσωπιδοφόρων ἦτο ἐλευθέρα, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἦσαν σχετικοὶ μὲ τοὺς οἰκοδεσπότας, ἤρκει εἷς ἐκ τῆς ὁμάδος νὰ ἦτο σχετικὸς τῆς οἰκίας καὶ ν' ἀπεκαλύπτετο· πολλάκις δὲ οὔτε ὁ τύπος αὐτὸς ἐτηρεῖτο, δὲν παρέμενον δέ, ὡς σήμερον συμβαίνει ἐπὶ ὀλίγην ὥραν, ἀλλ' ἐνεθρονίζοντο ὡς προσκεκλημένοι δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας.

Ἐκτὸς τοῦ νυκτερινοῦ «ντυσίματος» ἐγίνετο τοῦτο καὶ ἐν πλήρει ἡμέρᾳ καὶ μάλιστα κατὰ τὰς τελευταίας τρεῖς Κυριακὰς τῶν Ἀπόκρεων, καθ' ἃς μετὰ μεσημβρίαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας λεγομένης κοινωνίας προσωπιδοφοροῦντες ἐπέβαινον ἁμαξῶν καὶ διέτρεχον τὴν πόλιν πετροβολοῦντες καὶ πετροβολούμενοι μὲ... φασόλια διὰ τὸ εὐθηνότερον.

Ὡς προεῖπον, ὅτε εἶχον φθάσῃ εἰς Ἀθήνας, ἀντιβασιλεὺς ἦτο ὁ Δανὸς Πρίγκηψ Ἰωάννης καὶ εἰς αὐτόν, συστάσει τοῦ Τιμολέοντος Φιλήμονος, εὑρισκομένου εἰς στενὰς σχέσεις μετ' αὐτοῦ, εἶχον παρουσιασθῇ.

Κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως, ἐπειδὴ ἐμελέτων ταχέως ν' ἀναχωρήσω, εἶχον θεωρήσῃ περιττὸν νὰ παρουσιασθῶ καὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὅτε *ἀπεφάσισα* νὰ παρατείνω τὴν διανομήν μου, μοὶ ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὅτι τρόπῳ τινὶ εἶναι καθῆκον μου νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα (ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἦτο ἐκ τῶν εὐνοουμένων τοῦ Βασιλέως) καὶ προέβην εἰς τὰ πρὸς παρουσίαν τυπικὰ διαβήματα, συστάσει δὲ φαίνεται τοῦ ποιητοῦ, ἐκλήθην τάχιστα εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ.

Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ἔως τότε ζωήν μου, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ εὑρεθῶ ἐνώπιον ἐστεμμένης κεφαλῆς καὶ κάπως κατειχόμενην ὑπὸ αἰσθήματός τινος, ἃς εἴπω δειλίας. Ὁ Βαλαωρίτης μὲ ἐνεθάρρυνε προσθέσας μοι ὅτι μετὰ τοῦ Βασιλέως συνήθως διαλέγεται Γαλλιστὶ καὶ μὲ προέτρεψε νὰ πράξω καὶ ἐγὼ τὸ αὐτό, συνεπῶς Γαλλιστὶ ἤρχισα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀκροάσεως εὐχαριστῶν τὸν Βασιλέα, δι' ἣν μοὶ περιεποίει τιμὴν νὰ μὲ δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν.

Ὁ Βασιλεὺς ξηρὰ ξηρὰ μὲ ἠρώτησε:

— Εἶσθε ξένος, Κύριε;

Ἕκαστος ὑποθέτει τὴν σύγχυσίν μου καὶ τὴν ἀμηχανίαν μου, μὴ τολμῶντος νὰ καταγγείλω τὸν Βαλαωρίτην ὡς οὕτως ὁδηγήσαντά με.

Ἐζήτησα συγγνώμην, ψελλίσας τινὰς ἀσυναρτήτους δικαιολογίας καὶ ἐπερίμενα....

Ὁ Βασιλεὺς *μ' ἐλυπήθη*, φαίνεται, καὶ ἤρχισεν ἐρωτῶν με περὶ Κωνσταντινουπόλεως ὡς πόλεως, ἴσως διὰ νὰ μὲ εἰσαγάγῃ *εἰς τὸ εἶδός μου* καὶ οὕτω διαλύσῃ τὴν προφανῆ στενοχωρίαν μου, μετ' ὀλίγα δὲ λεπτὰ τῆς ὥρας μοὶ ἔδωσε τὸ σημεῖον τῆς... ἀπαλλαγῆς μου ἀπὸ τὴν βάσανον ἐκείνην.

Ἔδραμον πρὸς τὸν Βαλαωρίτην καὶ τῷ εἶπον:

— Τί μοῦ ἔκαμες!

Ἐκεῖνος ἤρχισε νὰ καγχάζῃ ἐπὶ τῇ διηγήσει τοῦ συμβεβηκότος μου, καὶ ὡς γνώστης βαθὺς τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Βασιλέως μοὶ εἶπε:

— Σ' ἐμυρίσθηκε, ψοφορραγιᾶ, καὶ σοῦ ῥίχθηκε γιὰ νὰ γοδάρῃ μὲ τὴν φοβαμάρα σου. Νὰ δῇς ἅμα τύχῃ νὰ τὸν ξανασυναντήσῃς πόσον ἀλλοιώτικος θὰ εἶναι.

Ἐκ τῶν ὑστέρων ἐφάνη, ὅτι τοῦ Βαλαωρίτου αἱ προρρήσεις ἦσαν ἀκριβεῖς, ἡ ἐξήγησίς του δὲ περὶ τοῦ λόγου τῆς πρὸς ἐμὲ συμπεριφορᾶς ἐκείνης τοῦ Βασιλέως μοὶ ἔδωσε βάσιν ἔκτοτε τοῦ σχηματισμοῦ τῆς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου γνώμης μου. Ἐν ὀλίγοις λέξεσιν ἔκτοτε τὸν ἐθεώρησα ἀγχινούστατον, γόητα, εἴρωνα, ἀγαθώτατον, ὄχι ὅμως πολὺ σταθερὸν εἰς τὰς εὐνοίας του καὶ τἀνάπαλιν, καιροσκόπον δὲ πλήρη καὶ ἐν ἔργοις καὶ ἐν προσώποις.

Αἱ Ἀπόκρεω παρῆλθον, ἀλλὰ τὰ Ἀθηναϊκὰ πολιτικοκοινωνικὰ «σαλόνια» δὲν ἔκλειον εἰμὴ μόνον τὴν ἑσπέραν τῆς καθαρᾶς Δευτέρας μετὰ τὸ «γλέντι» τῶν κουλούμων, διαρκοῦν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, οὕτως ὥστε, ἐκτὸς τοῦ χοροῦ καὶ «μασκαρέματος», ὅλη ἡ λοιπὴ διασκέδασις ἐξηκολούθει. Ἐγὼ δὲ εὕρισκον τὸν μῆνα τοῦ Μαρτίου ἀκατάλληλον δι' ἐπιστροφὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ψυχρὸν καὶ ὑγρόν, μοὶ ἐξεθειάζοντο δὲ ὑπὸ τῶν φίλων μου αἱ ἑορταὶ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καὶ κυρίως τοῦ Πάσχα, ὡς μοναδικαὶ ἐν Ἀθήναις καὶ μοὶ ὑπεστηρίζετο, ὅτι πρέπει ἀφεύκτως νὰ παραμείνω νὰ τὰς ἴδω ὥς καὶ νὰ κάμωμεν μερικὰ προγεύματα εἰς τὰς ἐξοχάς, ἤτοι εἰς τὸ Δαφνίον καὶ τὴν Καισαριανὴν ἐν ὑπαίθρῳ, τὰ ὁποῖα κατὰ Μάρτιον, ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς, ὄχι μόνον ἐπιτρέπονται ἀλλ' εἶναι καὶ θελκτικώτατα.

Ἐδοκίμασα καὶ αὐτὰ ἐπανειλημμένως, ἐθεώρησα μάλιστα καθῆκόν μου νὰ προσφέρω δύο ἢ τρία τοιαῦτα προγεύματα εἰς τὰς οἰκογενείας ἐκείνας, αἵτινες μὲ ἐφιλοξένησαν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ἀλλ' ἀτυχῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὅλα τἀγαθὰ δι' ἕνα ἢ δι' ἄλλον λόγον ὑπόκεινται εἰς τὸ τέλος των.

Μετὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα ἔπρεπε πλέον νὰ ἀναχωρήσω διὰ Κωνσταντινούπολιν. Ο σιδηρόδρομος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς δὲν εἶχε τελειώσῃ ἀκόμη καί, μεταβαίνων εἰς Πειραιᾶ δι' ἁμάξης, εἶχον ἕως ἐκεῖ μόνον τὸν Τιμολέοντα Φιλήμονα συνοδοιπόρον καὶ τὸ *στόμα μου δὲν ἄνοιγε μαχαῖρι*, ὑπὸ τοιαύτης κατειχόμην λύπης.

Ἡ ὀκτάμηνος ἐκείνη ἐν Ἀθήναις διαμονὴ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θελκτικωτέρων περιόδων τοῦ ἕως τότε βίου μου. Οὐδ' ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ ἐξηγήσω πῶς, ἀφ' οὗ εἶχον γευθῇ ἀφθόνως καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου τῆς Ἑσπερίας, ἠδυνάμην νὰ εὕρω τοσοῦτον γόητρον εἰς τὰς ὀπωσοῦν μετρίας Ἀθηναϊκάς.

Ὁπωσδήποτε ἀνεχώρησα μετὰ τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως νὰ ἐκκαθαρίσω ὅσῳ ταχύτερον δυνηθῶ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφέροντά μου καὶ νὰ ἐγκατασταθῶ ἐν Ἀθήναις διαρκῶς.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ

ΟΝΕΙΡΟ ΗΤΑΝ

Εἶχα προσηλώσει τὸ βλέμμα μου ἐπάνω της.... Ἐκείνη ἐκάρφωνε ἀτσαλένια καρφιὰ σουβλερὰ στὸ μυαλό μου καὶ μὲ μιὰ δόνησι δυνατὴ μοῦλυνε ὅλα τὰ νεῦρα.

Πρέπει νὰ ἤμουν ἐρωτευμένος!

Ἄπλωσα τὰ χέρια μου πρὸς αὐτὴν καὶ στὴν ἀθόρυβη νύχτα ἄκουσα πῶς μιλοῦσε ἡ Σιωπή.... Κάτι φωνὲς — σὰν μεγάλα βελόνια χάλκινα — μοῦ τρυποῦσαν τὸ κορμὶ καὶ μὲ πάθος εἰσχωροῦσαν στὰ κόκκαλά μου. Τῶσχιζε τὸ μέτωπό μου ἡ σκέψις καὶ σκορπιοῦνταν στὸ κολασμένο σκότος, σὰν μικρὰ μικρὰ μολυβένια κομματάκια, σὰν σφαῖρες, σφυρίζοντας. Ἔσφιγγα τὴν καρδιά μου μὲ τὰ χέρια, ἀλλὰ τὸ αἷμα μου ἔτρεχε καὶ σχηματίζονταν μικρὰ μικρὰ φειδάκια, πλεγμένα σὲ στεφάνι, ποὺ τὸ φοροῦσε ἐκείνη στὸ μέτωπό της... Τὸ πρόσωπό της βαφόταν ἀπὸ κηλῖδες αἱματωμένες καὶ τὸ βλέμμα της ὥστε γινόταν πειὸ κόκκινο, πειὸ θολό....

Ἄχ! Τί βλέμμα!, τί βλέμμα!... Μὲ πυρωμένες καὶ καταπόρφυρες καρφίτσες μοῦ διαπερνοῦσε, γοργὰ σὰν ἀστραπή, τὰ μάτια καὶ τὰ τρυποῦσε, τὰ τρυποῦσε μ' ἀταραξία νεκροῦ. Ἀλλ' ἐγὼ ἔβλεπα τὸ πρόσωπό της — τὸ πρόσωπο τῆς Σελήνης, τῆς πρώτης μου ἀγάπης. — Ἔβλεπα πῶς προσπαθοῦσε νὰ μοῦ βγάλῃ τὰ μάτια καὶ νὰ τὰ καταπιῇ καὶ αἰσθανόμουν πῶς ξεχώριζαν ἀπ' τὸ κρανίο μου καὶ πῶς ἔβγαιναν πρὸς τὰ ἔξω μ' ἕνα τρίξιμο ἄγριο. Κραυγὲς λυσσασμένων δαιμόνων μὲ ξεκούφαναν καὶ κατάλαβα ὅτι... τίποτε δὲν καταλάβαινα.... Ὄνειρο ἦταν!...

Προσπάθησα ν' ἀκούσω τὴν συνομιλία τῆς ἠχοῦς καὶ ἄκουσα ἤχους παράξενης φωνῆς, ποὺ ἐρχόνταν ἀπὸ τὸ σκότος τῆς βουβῆς ἐκτάσεως. Ἀμέτρητα μαῦρα χέρια καὶ ὀρθάνοικτα σκοτεινὰ μάτια μοῦκοβαν τὴν ἀναπνοή.

Ποιὸς τραγουδοῦσε ἐκεῖ βαθειά;... Ποιὸς ἤθελε τὸν ὕπνο μου τὸν κοιμισμένο νὰ ξυπνήσῃ;.. Ποιὸς νυκτερινὸς φονιᾶς μὲ καλοῦσε πρὸς τὸν Θάνατο;... Τί ἦταν οἱ νεκρώσιμοι αὐτοὶ ἦχοι; Μήπως κανένα πνεῦμα ἄγρυπνο τελείωνε τ' ἀτέλειωτο τραγοῦδι τοῦ πεθαμένου ἀνθρώπου;... Ἴσως κόρη λυπημένη, στὴν σεληνοφώτιστη νύχτα, ἀναθεμάτιζε τὸν ἀγαπητηκό της τὸν προδότη!... Ἄρα γε νὰ ἦταν ἄνθρωπος ἐξωρισμένος ἀπ' τὴν ἀγαπημένην του πατρίδα, ποὺ ἔκλαιε ἐκεῖ κάτω τὴ Μοῖρα του, καὶ ἀκουόνταν τὰ πικρά του παράπονα;... ἢ μήπως ἐρημίτης, καταδιωγμένος στὴ ζωή, προσευχὴ ἐδιάβαζε στῆς Νύχτας τὴ σιγαλιά;... Μά!... ποιὸς ἦταν ἐπὶ τέλους ἐκεῖ; ἡ Νύχτα;... ἡ Λύπη, τὰ Βάσανα τ' ἀνθρώπινα;...

***

Ἡ Σιωπὴ ἦταν ἐκεῖ, ἡ ἀπέραντη σιωπὴ τῆς ζωῆς. Αὐτὴ τραγουδοῦσε τὸ τραγοῦδι τῆς αἰωνίας Σιγῆς καὶ ξυπνοῦσε ἀπὸ τὸν κοιμισμένον ὕπνον τὸν κοιμισμένον ἄνθρωπον. Αὐτὴ θύμιζε τὴν Σιωπὴ τὴν Μεγαλοπρεπῆ, τὸν Θάνατο, τὸν ὕπνο. Αὐτὴ μιλοῦσε σιωπηλὰ μὲ τὴ Νύχτα, μὲ τὴ Σελήνη, μὲ τὴν καρδιά μου καὶ μ' ὁλόκληρη τὴν Οἰκουμένη. — Αὐτὴ ἐκύτταζε χωρὶς μάτια στὴν καρδιά μου, ἄκουε χωρὶς αὐτιὰ τοὺς στεναγμοὺς τῆς ψυχῆς μου, κ' ἐπήγαινε χωρὶς πόδια κι' ἕως τὸν Τάφο ἀκόμα, — καὶ ἔπνιγε, χωρὶς χέρια, καὶ τὸν πειὸ δυνατὸν ἄνθρωπο!...

Ὄνειρο ἦταν.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΑΝΔΡΕΪΕΦ

[Ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ ΟΥΡ. ΜΑΚΡΗ]

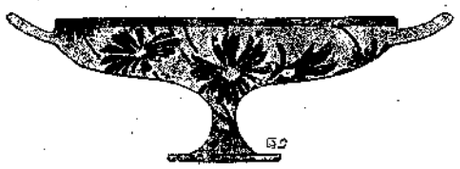

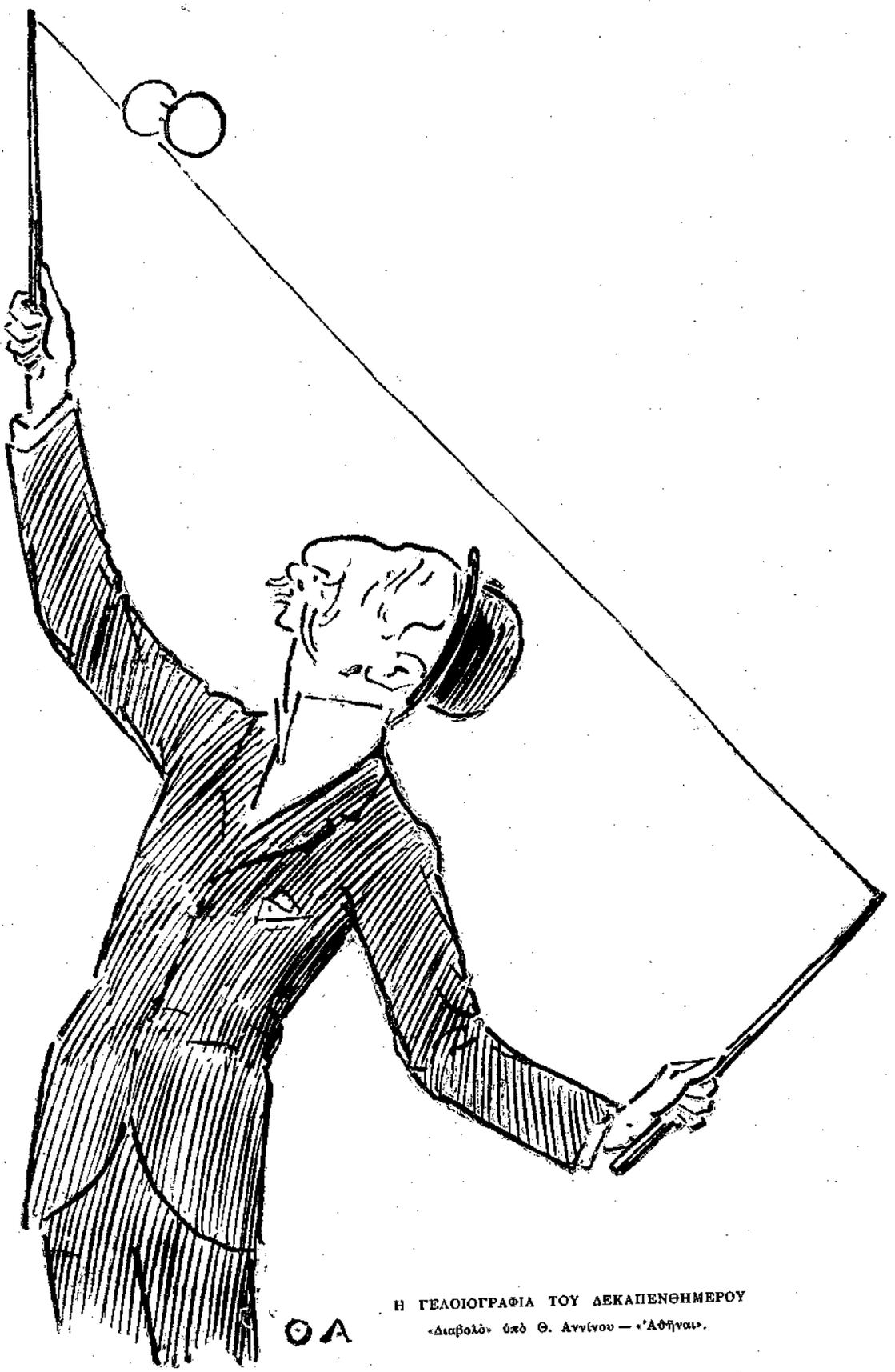

Η ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

«Διαβολὸ» ὑπὸ Θ. Αννίνου — «Ἀθῆναι».

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Οἱ τρελλοὶ ὡς παιδαγωγοί...

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ.—Τώρα ποὺ ἐρχόμουν, συνήντησα εἰς τὸν δρόμον ἕνα τρελλόν...

Ὁ ΜΑΘΗΤΗΣ.—Φαίνεται ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ γεμίσουν οἱ δρόμοι. Ὁ Δῆμος Ἀθηναίων πρόκειται νὰ κόψῃ τὴν ἐπιχορήγησίν του πρὸς τὸ Δρομοκαΐτειον καὶ ἐπειδὴ τὸ μοναδικὸν φρενοκομεῖον τῆς πρωτευούσης εἶναι τὸ πτωχότερον φιλανθρωπικὸν ἵδρυμα, οἱ τρελλοὶ θὰ πλημμυρήσουν τοὺς δρόμους.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Εἶδα εἰς τὸν δρόμον ἕνα τρελλόν. Ἐπάνω εἰς τὰ κουρέλια του ἐφοροῦσε μεταξωτὲς κορδέλες ὅλων τῶν χρωμάτων, εἶχε στολισμένον τὸ στῆθος του μὲ διάφορα στίλβοντα ἀντικείμενα καὶ εἰς τὸ καταξεσχισμένο καπέλο του ὁ ἄνεμος ἔσειε μεγαλοπρεπῶς διάφορα πτερά, ὡς λοφία.

Ὁ ΜΑΘ.—Παράστασις τραγική...

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Ὄχι τόσον τραγική, ὅσον εἰρωνική. Φιλοσοφικῶς εἰρωνική. Αὐτὴ ἡ ἀνάμιξις τῆς λάμψεως μὲ τὴν πενιχρότητα καὶ τῶν ὡραίων συμβόλων μὲ τὴν ἄσχημην πραγματικότητα, μία ἀνάμιξις καμωμένη μὲ τόσην αὐθάδειαν καὶ αὐθαιρεσίαν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ τόσην περιφρόνησιν πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὰς καθιερωμένας σχέσεις τῶν πραγμάτων, μοῦ ἐνθύμησαν ὀλίγον τὰς πράξεις τῆς μεγαλοφυΐας.

Ὁ ΜΑΘ.—*Θέλετε νὰ εἰπῆτε διὰ τὴν σχέσιν τῆς μεγαλοφυΐας μὲ τὴν παραφροσύνην;*

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Δὲν θέλω νὰ εἰπῶ τίποτε. Λέγω τὴν ἐντύπωσίν μου. Ὁ τρελλὸς αὐτὸς μοῦ ἔδωκε μίαν ἐντύπωσιν ὑψηλὴν καὶ φρικιαστικήν.

Ὁ ΜΑΘ.—Πρὶν ἀνοίξῃ τὸ στόμα του βέβαια.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Καὶ ἀφοῦ τὸ ἄνοιξε. Πρῶτον ἡ στάσις του, τὸ βλέμμα του τὸ βαθὺ καὶ λάμπον, αἱ κινήσεις του αἱ ρυθμικαὶ καὶ ἑορταστικαί, δὲν εἶχαν τίποτε κοινὸν μὲ τὸ πεζὸν περιβάλλον, τὴν βρωμερότητα τοῦ τοπίου, τὴν ἀκαταλληλότητα τῆς ὥρας καὶ τὴν ἀκαταλληλότητα τῆς περιστάσεως. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐφαίνετο ὅτι ἔζουσε εἰς ἕνα ἰδικόν του περιβάλλον καὶ ἡ ἡρωϊκή του αὐθάδεια ἐξεμηδένιζε τριγύρω του πρόσωπα καὶ πράγματα. Καὶ ἀφοῦ ἄνοιξε τὸ στόμα του, τὰ λόγια του εἶχαν τὴν ἰδίαν περιφρονητικὴν ἀναλογίαν πρὸς τὸ περιβάλλον, ποὺ εἶχαν αἱ κινήσεις του. Ἔπειτα ἡ φωνή του ἦτο ρυθμικὴ καὶ ὡραία.

Ὁ ΜΑΘ.—Καὶ τὰ λόγια του τρελλά.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Ὡμιλοῦσε διὰ πράγματα ποὺ δὲν ἐνοῦσαν οἱ ἄλλοι. Ἀκολουθοῦσε τὴν ἰδίαν του σκέψιν καὶ εὕρισκε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μεθᾷ ὁ ἴδιος μὲ τὰ λόγια του, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται, οὔτε νὰ φροντίζῃ διὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν ἐτριγύριζαν. Ἔπειτα ὡμιλοῦσε διὰ πράγματα ἐντελῶς ξένα πρὸς τὴν περίστασιν καὶ ὡμιλοῦσε μὲ ὕφος. Ὅλοι οἱ τρελλοὶ ἔχουν ὕφος.

Ὁ ΜΑΘ.—Μοῦ κεντᾶτε τὴν ὄρεξιν νὰ τρέξω πρὸς συνάντησίν του. Ποτὲ δὲν ἐσταμάτησα νὰ κούσω ἕνα τρελλόν.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Ἐγὼ ἐσταμάτησα μίαν ὥραν καὶ ἂν εἰμποροῦσα θὰ ἔμενα ἀκόμη μαζί του καὶ μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ ποὺ τὸν ἐτριγύριζαν κ' ἐπερνοῦσαν τόσον καλὰ τὴν ὥραν τους.

Ὁ ΜΑΘ.—Ἀλήθεια. Οἱ τρελλοὶ εἶναι ἡ χαρὰ τῶν παιδιῶν. Δὲν ὑπάρχει χωρίον ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ τὸν τρελλόν του, τὸν ὁποῖον συνήθως ἀνακαλύπτουν πρῶτοι οἱ μικροὶ αὐτοὶ διάβολοι, διὰ νὰ περνοῦν κατόπιν μαζί του τὰς ὥρας τῆς σοφῆς των ἀργίας. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ποὺ νὰ μὴν ἐνθυμῆται μὲ συμπάθειαν τὸν τρελλὸν τῆς παιδικῆς του ἡλικίας.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Διότι τὰ παιδιὰ προσέχουν ὅλα τὰ ἄξια προσοχῆς. Ἐμπρὸς εἰς τ' ἀσυνήθη φαινόμενα τὰ μάτια τους ἀνοίγουν εἰς μίαν ἐνατένισιν καταπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ. Μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα πράγματα, ποὺ δὲν φανταζόμεθα, οἱ τρελλοὶ διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἶναι παιδαγωγοί. Καὶ διὰ κάθε ἡλικίαν.

Ὁ ΜΑΘ.—Παιδαγωγοί; Αὐτὸ εἶναι παραπολύ...

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Δὲν εἶναι καθόλου. Ἡ ἐπίδρασις ἑνὸς τρελλοῦ συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐλευθέρων πνευμάτων. Κ' ἐκεῖνο ποὺ λείπει εἰς τὴν ἐποχήν μας εἶναι τὰ ἐλεύθερα πνεύματα. Τὰ σχολεῖα, αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ διδασκαλία, τὰ δόγματα, μὲ τὰ ὁποῖα περιβαλλόμεθα ἀπὸ τὴν παιδικήν μας ἡλικίαν, κάμνουν τὸ πνεῦμα μας δουλικόν. Μᾶς συνειθίζουν νὰ πιστεύωμεν εἰς ὡρισμένα πράγματα καὶ νὰ σκεπτώμεθα μὲ μίαν μέθοδον, ποὺ δὲν εἶναι πάντοτε ἡ καλυτέρα. Ὁ τρελλός, ἐνῷ σπάζει ἀδιακρίτως τὰς παλαιὰς ἀξίας καὶ ἀνατρέπει τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων καὶ δημιουργεῖ σχέσεις αὐθαιρέτους, μᾶς γεννᾷ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς λοξοδρομίας ἀπὸ τὴν πεπατημένην καὶ μᾶς φέρει ἀσυνειδήτως κάποτε πρὸς νέας ἀληθείας. Ἐκτὸς τούτου...

Ὁ ΜΑΘ. —Ἐκτὸς τούτου; Περιμένω νὰ ἰδῶ τί θὰ εἰπῆτε ἀκόμη.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.— Ἐκτὸς τούτου μᾶς ἐλαττόνει καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ἐμπιστοσύνην ποὺ ἔχομεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον, ἐμπιστοσύνην ποὺ ἔχει πολὺ κακὰς συνεπείας. Μᾶς δείχνει ὅτι καὶ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία μηχανή, ποὺ χαλᾷ ἐπίσης εὔκολα ὅπως κάθε ἄλλη μηχανή. Μᾶς κάμνει νὰ δυσπιστοῦμεν πρὸς τὸν ἑαυτόν μας καὶ πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. Καὶ ἀρχὴ σοφίας εἶναι ἡ δυσπιστία πρὸς τὴν σοφίαν.

Ὁ ΜΑΘ.—Ὥστε ἡ ἔξοδος τῶν τρελλῶν ἀπὸ τὸ φρενοκομεῖον δὲν σᾶς ἀνησυχεῖ;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἀρκεῖ νὰ γίνῃ μεθοδικὴ ἡ ἐκλογὴ τῶν τρελλῶν ποὺ θὰ χρησιμεύσουν ὡς παιδαγωγοί, ἀπὸ τοὺς τρελλοὺς ποὺ κακοποιοῦν, σκοτώνουν καὶ προπάντων ἐνοχλοῦν.

Ὁ ΜΑΘ.—Καὶ πῶς θὰ κατορθωθῇ αὐτό;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Αὐτὸ εἶναι ἔργον τῶν φρενολόγων. Ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ περιφέρονται ἐλεύθεροι εἰς τοὺς δρόμους θὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ φρενοκομεῖα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐγκλείστους ἐκεῖ μέσα θὰποδοθοῦν εἰς τὴν κοινωνίαν, διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν τρέλλαν τους.

Ὁ ΜΑΘ.—Θὰ εἶναι οἱ νέοι παιδαγωγοί;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Οἱ μεγάλοι παιδαγωγοί.

Π. Νβ.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Θέατρον Συντάγματος: «Σαλώμη», δρᾶμα εἰς μίαν πρᾶξιν τοῦ Ὀσκὰρ Οὐάϊλδ, μετάφρασις Ν. Πορριώτη. — Νέα Σκηνή: «Μπρισαντώ», δρᾶμα εἰς πράξεις τρεῖς ὑπὸ Φερωδύ, κατὰ τὸν Κλαρετή.

Η «Σαλώμη» εἰς τὸ θέατρον τοῦ Συντάγματος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη φιλολογικὴ κ' ἐνδιαφέρουσα παράστασις τῆς θερινῆς περιόδου. Καὶ τὴν ὀφείλομεν εἰς τὸν κ. Θ. Οἰκονόμου, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὸν θίασον ἐν ᾧ πρωταγωνιστοῦν ἡ ὡραία Κα Ροζαλία Νίκα καὶ ὁ δυνατὸς Ε. Φύρστ.

Οἱ ἀναγνῶσται τῶν «Παναθηναίων» γνωρίζουν τὴν μονόπρακτον τραγῳδίαν τοῦ Οὐάϊλδ ἐκ τῆς δημοσιευθείσης μεταφράσεως τοῦ κ. Πορριώτου, ἡ ὁποία διατηρεῖ ὅλας τὰς ποιητικὰς καλλονὰς καὶ τὰς παραδοξότητας τοῦ πρωτοτύπου. Εἶνε τὸ ἔργον τῆς ὑπερτραγικῆς φρίκης, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ μία ἔκφυλος καὶ οὕτως εἰπεῖν αἱμοχαρὴς λαγνεία. Ὁ Ἡρῴδης εἶνε μεθυσμένος ἀπὸ πόθον διὰ τὸ σῶμα τῆς «θραψερῆς» Σαλώμης, ὅπως τὴν εἶπεν ὁ Ἕλλην ποιητής, ἡ δὲ Σαλώμη διὰ τὸ σῶμα τοῦ Γιοχανάν, τὸ λευκὸν ὡς ὁ ἐλέφας. Ἡ μανία της νὰ φιλήσῃ τὰ χείλη του, ποὺ δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον τίποτε πλέον κόκκινον ἀπὸ αὐτά, εἶνε τόσον μεγάλη, ὥστε μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ τὴν κορέσῃ, χορεύει γυμνὴ ἐμπρὸς εἰς τὸν Ἡρῴδην καὶ ὡς ἀμοιβὴν τοῦ ζητεῖ ἔπειτα τὴν κεφαλὴν τοῦ Γιοχανὰν μέσα εἰς ἀργυροῦν δίσκον. Ἡ ἐρωτικὴ αὐτὴ *παραφορὰ* ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τὴν «νεκροφιλίαν» εἰδικῆς τινος φρενοβλαβείας· καὶ ὁ μὴ αἰσθανόμενος μέσα του, εἰς τὸ βαθύτατα βάθη τοῦ γεννετησίου ἐγώ του, τὰ πρῶτα τοῦλάχιστον σπέρματα τοιούτου ἐκφυλισμοῦ, εἰς μάτην θὰνεζήτει εἰς τὸ σύνολον τῆς τραγῳδίας τοῦ Οὐάϊλδ τὸ «ἀνθρώπινον» τὸ ὁποῖον θὰ τὸν συνεκίνει. Ὁ Οὐάϊλδ ὅμως ἦτο ἱκανὸς νὰγαπήσῃ μέχρι νεκροφιλίας καὶ νὰσπασθῇ ἐν ἀνάγκῃ μ' ἐρωτικὴν διέκυσιν τὰ νεκρὰ χείλη ἑνὸς ἀγαπημένου προσώπου... Μόνον οἱ ἔχοντες αὐτὴν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εἴπουν «ἡ Σαλώμη εἶνε ἡ τραγῳδία μου!» καὶ νὰ τὴν αἰσθανθοῦν ὅσον τὴν ἠσθάνθη ὁ ποιητής της. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, οἱ ὑγιεῖς καὶ οἱ ἁπλοῖ, δὲν βλέπουν—καὶ πολλοὶ μάλιστα δὲν ἀντέχουν κἂν εἰς τὸ θέαμα,—παρὰ μίαν ἐκνευριστικὴν καὶ φρικιαστικὴν παραδοξότητα, ἡ ὁποία τοῖς δίδει βέβαια συγκίνησιν, ἀλλὰ ξένην πρὸς τὴν λεγομένην «αἰσθηματικὴν». Καὶ δι' αὐτοὺς ὅμως ἡ τραγῳδία ἔχει τὰ «ἀνθρώπινα» μέρη της. Π. χ. τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ νεαροῦ ἑκατοντάρχου, τρελλοῦ διὰ τὴν Σαλώμην, ὅταν τὴν ἀκούῃ νὰ ἐκφράζῃ τὸν φλογερώτερον ἔρωτα πρὸς τὸν προφήτην Γιοχανάν· τὸν χορὸν τῆς ὡραίας βασιλοπούλας ἐπάνω εἰς τὸ αἷμα ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐσκοτώθη δι' αὐτήν, χορόν, ὁ ὁποῖος θὰ τὴν ἔκαμνε νὰποκτήσῃ, ζωντανὸν ἢ πεθαμένον, τὸν ἄλλον ποὺ ἀγαπᾷ αὐτή· καὶ τέλος τὴν θαυμασίαν δραματικὴν καὶ κατ'ἐξοχὴν ἀνθρωπίνην σκηνὴν μεταξὺ Σαλώμης καὶ Ἡρῴδου, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποὺ τοῦ ζητεῖ ἐκείνη πρὸς τόσῳ μεγάλον του τρόμον, τὴν κεφαλὴν τοῦ Γιοχανάν, μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ μὲ τόσην σταθερότητα κ' ἐπιμονήν, κωφὴ καὶ ἀναίσθητος πρὸς ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Ἡρώδου, τὴν ἐπιτυγχάνει.

Τόσον ἡ κ. Νίκα ὡς Σαλώμη, ὅσον καὶ ὁ κ. Φύρστ ὡς Ἡρῴδης, εἰς αὐτὴν τὴν σκηνὴν διέπρεψαν περισσότερον. Ἀλλ' ἐν γένει ἡ ὑπόκρισις μοῦ ἐφάνη εὐσυνείδητος, καὶ ἡ σκηνοθεσία τοῦ κ. Οἰκονόμου εἰς ἄκρον ἐπιμελής. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς θερινὸν θέατρον τοιοῦτον ἔργον δὲν εἰμπορεῖ νὰ παρασταθῇ εἰμὴ «ἐκ τῶν ἐνόντων». Καὶ ἀκριβῶς ὡς παράστασιν ἐκ τῶν ἐνόντων κρίνομεν τὴν «Σαλώμην» καὶ τὴν εὑρίσκομεν μόνον ἀξίαν ἐπαίνων.

***

Ὁ «Μπρισαντὼ» εἶνε ἕνα δρᾶμα ἀπὸ ἠθοποιὸν διεσκευασμένον κ' ἐπίτηδες καμωμένον ὥστε νὰναδεικνύῃ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ πρωταγωνιστοῦ. Καὶ ὁ ἥρως τοῦ δράματος ἠθοποιὸς εἶνε. Ἠθοποιὸς τῆς παλαιᾶς σχολῆς, τὴν ὁποίαν ἐδῶ ἀντιπροσωπεύουν ἀκόμη οἱ κ. κ. Ταβουλάρης καὶ Κοτοπούλης. Ἀλλ' ἔρχεται ὁ Ἀντουάν—ἂς εἰποῦμεν ἡ «Νέα Σκηνή» — καὶ ἡ σχολὴ τῶν Μπρισαντὼ ἐκθρονίζεται ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν καὶ μόλις εὑρίσκει ἄσυλον εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οὕτω καὶ ὁ Μπρισαντὼ περιπλανᾶται ὁ δυστυχὴς ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν μ' ἕνα βαθὺν καὶ ἀτυχῆ ἔρωτα διὰ μίαν νεαρὰν μαθήτριάν του, ἡ ὁποία γίνεται κατόπιν μεγάλη ἠθοποιός, καὶ μὲ μίαν δυσπιστίαν πρὸς τὴν τέχνην του καὶ πρὸς τὸν ἑαυτόν του, ἡ ὁποία ὁλονὲν κορυφοῦται. Εἰς τὴν γ' πρᾶξιν βλέπομεν τὸν Μπρισαντὼ γερασμένον ἀπὸ τὰ βάσανα, ἄρρωστον, ἀπογοητευμένον. Ἀναγνωρίζει ὅτι διὰ νὰ κάμῃ κάτι, θὰ ἔπρεπε νἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' εἶνε πλέον ἀργά. Καὶ πεθαίνει εἰς τὸν κλονισμὸν τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπροξένησεν ἡ ἐπίσκεψις τῆς παλαιᾶς του φίλης, ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, ποὺ ἐνθυμούμενος τά πρῶτα του μαθήματα, τῆς δείχνει πῶς πρέπει νὰ λιποθυμήσῃ εἰς μίαν σκηνήν. Κ' ἐκπνέων εἰς τὰς ἀγκάλας της ψιθυρίζει: «Νὰ μιὰ φορὰ ποὺ ἔπαιξα κ' ἐγὼ *φυσικά*...».

Τὸ δρᾶμα στερεῖται πνοῆς καὶ εἶνε ψυχολογικῶς αὐθαίρετον. Συνήθως, εἰς τὴν ζωήν, οἱ Μπρισαντὼ μένουν Μπριοαντὼ μέχρι τέλους, πιστοὶ εἰς τὰς ἰδέας των καὶ εἰς τὴν σχολήν των, καὶ ἔχοντες πλήρῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐξεθρονίσθησαν ἀδίκως ἀπὸ μίαν εἰσβολὴν βαρβάρων καὶ κακοτέχνων. Καὶ ἀποθνήσκουν καταρώμενοι τὴν ἐποχήν. Μ' ὅλα αὐτά, τὸ δρᾶμα εἶνε εὔμορφον, περίτεχνον καὶ διασκεδαστικόν, εἰμπορεῖ δὲ νὰ δώσῃ ἀληθινὴν ἀπόλαυσιν, ὅταν ὑποκρίνεται τὸν ἥρωά του ἕνας ἔξοχος ἠθοποιός.

Τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν «Νέαν Σκηνὴν» ποὺ ὑπεκρίθη τὸν Μπρισαντὼ ὁ πολύτροπος καὶ ἀμίμητος Σαγιώρ. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἔπαιξεν ὡραῖα. Καὶ εἰς τὴν πρώτην πρᾶξιν μὲ τὰς δοκιμὰς τοῦ θιάσου του, τὰς κωμικοτραγικάς, καὶ εἰς τὴν δευτέραν μὲ τὴν ἐπίσης κωμικοτραγικήν του ἐρωτικὴν περιπέτειαν. Ἀλλὰ θαῦμα ἀληθείας καὶ λεπτότητος ἦτο ἡ ὑπόκρισίς του εἰς τὴν τρίτην πρᾶξιν. Ἡ μεταμόρφωσις πλήρης καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ θανάτου τελεία. Ἔφυγα ἀπὸ τὸ θέατρον καταγοητευμένος ἐκεῖνο τὸ βράδυ, καὶ τὴν ἐπαύριον, γεμάτος ἀκόμη ἐντυπώσεις, ἠσθάνθην τὴν ἀνάγκην νὰ γράψω ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν καλλιτέχνην καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσω εὐγνωμοσύνην καὶ συγχαρητήρια. Εὐγνωμοσύνην, διότι μᾶς ἔχαρισε τὴν φρικίασιν τοῦ τραγικοῦ, τὴν ἀπόλαυσιν τῆς Μεγάλης Τέχνης. Συγχαρητήρια, διότι τοῦτο κατορθώσας ὁ κωμικός, ὁ συνήθως χαρίζων — καὶ μὲ ποίαν δαψίλειαν! — τὴν ἀναψυχὴν τοῦ γέλωτος, ἀπέδειξεν ὅτι ὁ καλλιτέχνης ὁ ἔχων μέγα καὶ γνήσιον τὸ τάλαντον, εἶνε καλλιτέχνης εἰς ὅλα!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Υ. Γ.—Ἡ Δὶς Κοτοπούλη, εἰς τὴν «Νέαν Σκηνὴν» ἀπέδειξε τὴν συνήθη της τέχνην ὑποδυθεῖσα τὴν χαριτωμένην «Μαμᾶ-Κολιβρί». Ἡ Κα Κυβέλη, εἰς τὸ «Πανελλήνιον» δὲν ἔπαιξε μέχρις ὥρας ἔργον ἐκτάκτου ἐνδιαφέροντος. Ἑτοιμάζει ὅμως πολλά, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὴν «Τζιοκόντα» τοῦ Δανούνσιο. Ἐν γένει ἡ ἐφετεινὴ περίοδος προμηνύεται ζωηρὰ καὶ γόνιμος.

Γρ. Ξ.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ Ὀπερέττα εἰς τὸ Ὠδεῖον

Οἱ Μότσαρτ, Μπετόβεν, Σούμαν, Σοπέν, Λίστ, Μέντελσον πνευματικοὶ τροφοδόται τοῦ Ὠδείου παρεχώρησαν προσωρινῶς τὴν θέσιν των μὲ μίαν ἐλαφροτάτην ὑπόκλισιν εἰς τὸν Ὄφφεμπαχ. Δὲν γνωρίζω ἂν οἱ πρῶτοι ὑπεδέχθησαν τὴν εἴσοδον τοῦ τελευταίου μὲ εἰρωνικὰ μειδιάματα, οὔτε ἂν οὗτος εἰσῆλθε ὀπωσδήποτε συνεσταλμένος. Πάντως ὅμως εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὅλοι των ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκον των ὅπως ἔπρεπε, ὅλοι των ἐσερβίρισαν τροφὴν ὑγιὰ καὶ ἐκλεκτήν. Ἴσως τώρα εἴπουν τινὲς ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ τροφὴ τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὴν τῶν πρώτων. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις δὲν σημαίνει καὶ πολύ. Ὅταν ἕνα στομάχι εἶναι δυνατό, εἰμπορεῖ ὅλα νὰ τὰ χωνεύσῃ καθ' οἱανδήποτε τάξιν καὶ ἂν τὰ φάγῃ.

Μετὰ τὰς κλασικὰς λοιπὸν συναυλίας του τὸ Ὠδεῖον μᾶς ἐπεφύλαττε κάτι τὸ ὁποῖον ἀνεμένετο γενικῶς. Καὶ φυσικὰ ἀνεμένετο, διότι καὶ κατ' ἐκείνας ἀκόμη τὰς κλασικὰς ἐκτελέσεις ἐξαπέστελλε κρυφὰ - κρυφὰ ἄριστα εἰδοποιητήρια περὶ τῆς τοιαύτης ἐκβάσεως. Εἰς ὅλα τὰ σοβαρά του προγράμματα δὲν ἔλλειψαν οὐδέποτε νούμερα τοῦ Ὄφφεμπαχ καὶ ἄλλα παρομοίας ἐλαφρᾶς παραγωγῆς. Ἀλλὰ μήπως καὶ αὐτὰ δὲν ἀπαιτοῦν τέχνην;

Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουν πολλοὶ καλοθελητὰι οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν τὸ Ὠδεῖον ὅτι φανατίζει εἰς τοσοῦτον βαθμὸν τοὺς μαθητάς καὶ τὰς μαθητρίας του, ὥστε ὅταν τοὺς βγάλετε ἀπὸ τὴν σην συμφωνίαν τοῦ Μπετόβεν δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ παίξουν οὔτε τὴν Γκρὰν - Βία. Ἴσως οἱ αὐστηροὶ μοῦ παρατηρήσουν ὅτι πρέπει νὰ γίνεται διάκρισις εἰς τὸ *εἶδος* τῆς διδασκαλίας. Ἡ Μηχανικὴ ἐν τούτοις φθέγγεται σήμερον ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ γκρέμισμα ἑνὸς σπιτιοῦ ἀπαιτεῖ τόσας γνώσεις ὅσας καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις.

Ὑπὸ αὐτὰς τὰς συνθήκας ἐδόθη εἰς τὸ Βασιλικὸν ἡ ὀπερέττα «Γάμος ὑπὸ τὰ φαναράκια» τοῦ Ὄφφεμπαχ. Ἡ κ. Φεράλδη ἀριστοτέχνις διερμηνεύτρια τοῦ Ὄφφεμπαχ, κάτοχος τῆς σκηνῆς, παλαιὰ θριαμβεύτρια τοῦ θεάτρου καὶ καθηγήτρια τῆς ᾠδικῆς εἰς τὸ Ὠδεῖον, ἦτο ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὅλην αὐτὴν τὴν ἐργασίαν. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ εἴδους της, ἦτο εἰς τὸ στοιχεῖον της, εἰς τὸ φόρτε της. Καὶ ὁμολογουμένως ἐπέτυχε πληρέστατα καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ δικαιότατα τὸ κοινὸν τὴν ἐκάλεσεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τὴν ἀνευφήμησε εἰς τὸ τέλος τῆς παραστάσεως.

Ἡ ὑπόκρισις τῶν μαθητριῶν ὀφειλομένη εἰς αὐτὴν ὑπῆρξε ἄφογος. Ἀλλὰ καὶ τὸ μουσικὸν μέρος δὲν ὑστέρησε. Ἔγιναν ἐννοεῖται αἱ ἀπαραίτητοι περικοπαὶ (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀδικαιολόγητος περικοπὴ τοῦ Coro - finale τὸ ὁποῖον θὰ προσέδιδε θαυμασίαν ἐντύπωσιν), ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ παράστασις ἀπέβη πολὺ ἐπιτυχής.

Καὶ τὸ κοινόν;

Τὸ κοινόν... ὅπως πάντοτε.

Ἄλλοι ἐθεώρησαν τὸ γεγονὸς ὡς ἓν βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω, ἄλλοι ὡς ἓν βῆμα ἐπὶ τὰ ὀπισθεν, ἄλλοι ἄλλα. Τίποτε. Ἐπρόκειτο ἁπλούστατα περὶ μιᾶς παρενθέσεως, ἡ ὁποία ὅμως εἶχε τὸ σφάλμα νὰ ἐξαγγελθῇ ὄχι ὡς παρένθεσις ἀλλὰ ὡς τίτλος πομπωδέστατα, ἐπιδεικτικώτατα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰμποροῦσε καὶ νὰ λείψῃ, χωρὶς τοῦτο νὰ ἔβλαπτε οὐσιαστικῶς.

Χάριν τῆς ἱστορίας δὲν κρίνω ἄκαιρον νὰ ἀναφέρω ὅτι καὶ πρὸ εἰκοσιπενταετίας περίπου ἐδιδάχθη, ἀλλ' εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὠδείου καὶ ὄχι εἰς θέατρον, ἡ «Betly» κωμικὸν μελόδραμα (ὄχι ὀπερέττα) τοῦ Δονιζέτη ὑπὸ τῶν τότε μαθητῶν τοῦ Ὠδείου Κας Ἀδέλλας Κροντηροπούλου (νῦν διδασκαλίσσης τῆς ᾠδικῆς εἰς τὸ Ἀρσάκειον καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον Χίλλ) καὶ τῶν κ. κ. Ἀμερικάνου καὶ Φ. Φωτιάδη. Διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας καὶ διοργανωτὴς ὅλης αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἦτο ὁ διάσημος Angelo Mascheroni, τὸν ὁποῖον βραδύτερον, ἡ Patti ἐξέλεξεν ὡς μαέστρον της καὶ τὸν προσέλαβε κατὰ τὴν εἰς Ἀμερικὴν περιοδείαν της. Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μαθητικοῦ θιάσου ἐδόθησαν εἰς τὸ τότε θέατρον «Ἀπόλλων» καὶ τὰ μελοδράματα «Crispino e la Comare» τῶν ἀδελφῶν Ricci, ὁ «Birraio» τοῦ L. Ricci, ἡ «Columella» τοῦ V. Fioravanti καὶ ἡ «Ἠπειροθεσσαλία» σκηνὴ μελοδραματικὴ τοῦ Ἰω. Καμπούρογλου μὲ μουσικὴν τοῦ Mascheroni, ἐπὶ εὐκαιρίᾳ τῆς προσφάτου τότε προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας. Τοῦ Ὠδείου τότε προΐστατο ὁ μακαρίτης Κατακουζηνὸς καὶ συνέπραττον οἱ Ι. Πατρίκιος καὶ Ι. Ἐνιγγ. Εἰς τὸ θέατρον Φαλήρου ἐδόθησαν ἐπίσης παραστάσεις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ θιάσου.

Ὠδεῖον Λόττνερ

Ὁ κλασικισμός, ἡ τελειότης, ἡ ἀκρίβεια, ἡ κάλλιστα ἐννοουμένη μουσικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ μουσικὸν νοικοκυρειὸ συνηνωμένα κατὰ τὴν α'. ἐαρινὴν συναυλίαν τοῦ Ὠδείου Λόττνερ.

Τὸ Ὠδεῖον Λόττνερ μᾶς παρουσιάζει ἀπὸ τινος στοιχεῖα ἀρτιωτάτης μουσικῆς ἀναπτύξεως. Δυστυχῶς δὲν εἶναι προικισμένον πολὺ χρηματικῶς, ἄλλως ἡ δρᾶσις θὰ ἐγίνετο ἐμφαντικωτέρα. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸ ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ παρουσιάζῃ τὴν ταπεινήν του μορφὴν εὐπρεπέστατα καὶ ἀξιοπρεπέστατα. Μετὰ τὸ «Μαγεμένο ῥόδον» παρεσκεύασε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ «Νικητηρίου ᾄσματος τῆς Μαριὰμ» ἐκ τοῦ ὀρατορίου «ἡ διάβασις τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης» τοῦ Σοῦμπερτ, τῶν «Τσιγγάνικων τραγουδιῶν» τοῦ Μπράμς καὶ τοῦ «Ἀλληλούϊα» ἐκ τοῦ ὀρατορίου τοῦ Χαϊνδελ «ὁ Μεσσίας». Ἡ ἐκτέλεσις καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν μερῶν ἦτο ἐντελῶς ἄψογος. Ὁμολογῶ ἀπεριφράστως ὅτι εὑρέθην πρὸ μιᾶς ἀνελπίστου τελειότητος εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει τις νὰ παρατηρήσῃ οὐδὲ τὸ παραμικρόν. Ὁ χορὸς ἦτο συμμετρικώτατος καὶ ἐν πλήρει ἀναλογίᾳ, ὁ χρωματισμός του καὶ ἡ ἔκφρασίς του τελεία καὶ παραστατικωτάτη. Ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἰς τὴν φράσιν τοῦ «Νικητηρίου ᾄσματος τῆς Μαριὰμ» «διὰ τοίχου κρυσταλλίνου μᾶς κυττάζουν φοβισμένα τέρατα θαλάσσια»... ἔβλεπε πραγματικῶς νὰ προβάλλουν τὰς τρομακτικάς των μορφὰς τὰ διάφορα κτήνη, οἱ δράκοντες, αἱ γοργόναι καὶ τὰ παρόμοια θαλάσσια θηρία. Ἡ δὶς Ἐρασμία Ἀναστασιάδου ὡς σολίστ ἐπέτυχε πολύ. Ἡ φωνή της ἂν καὶ μικρὰ ἐν τούτοις πολὺ συμπαθητική, σταθερὰ καὶ μεταλλικωτάτη. Εἰς τὰ «Τσιγγάνικα τραγούδια» ὁ τενόρος κ. Τάκης Βενιζέλος μᾶς ἔδειξεν ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς φωνῆς του χαλιναγωγουμένης πάντοτε ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης.

Ἡ φωνή του εἶχε ὅλας ἐκείνας τὰς ἀποχρώσεις αἱ ὁποῖαι χρειάζονται διὰ τὴν διερμήνευσιν ἑνὸς τοιούτου λυρικοῦ τεμαχίου. Δὲν τῆς ἔλειπεν οὔτε ἡ εὐστροφία, οὔτε ἡ λεπτότης, οὔτε ἡ ἔκφρασις. Τὴν ἐπίκλησιν ἐκείνην «Αἴ! Τσιγγάνε, πάρε τὸ δοξάρι σου» τὴν ἀπέδωκε μὲ πολὺ brio, χρωματίσας συγχρόνως αὐτὴν μὲ ἀπαλωτάτην δόσιν τρυφερότητος καὶ λυρισμοῦ καὶ ἀποφυγὼν λίαν ἐπιδεξίως τὸ πομπῶδες καὶ ἐπιδεικτικὸν ὕφος τὸ ὁποῖον θὰ τῇ προσέδιδε κάτι τι ἀπὸ τὴν ἀγοραίαν ῥητορικήν. Ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ ἐπίλοιπον μέρος του ὁ κ. Βενιζέλος τὸ ἐχειρίσθη μετὰ πολλῆς χάριτος ἀλλὰ καὶ περισσοτέρας τέχνης διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἄξιος θερμῶν ἐπαίνων.

Μὲ τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἐπιτυχίαν ἐξετελέσθη καὶ τὸ «Ἀλληλούϊα». Καὶ τώρα, ὡς ἄνθρωπος γνωρίζων νὰ ἐκτιμᾷ κάθε εἴδους ἐνδελεχῆ καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν αἰσθάνομαι τὸ καθῆκον νὰ σφίξω τὴν χεῖρα τοῦ concertatore κ. Bemmer ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρωτεργάτης ὅλης αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Ἡ τελειότης τῶν χωρικῶν ἐκτελέσεων ὀφείλεται εἰς τοὺς ἀτρύτους κόπους του οἵτινες ἀναμφισβητήτως ἱκανοποιήθησαν ὅπως ἔπρεπε. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς μεταφράσεως ἀξίζει νὰ γίνῃ εὔφημος μνεία· ἦτο ὁμολογουμένως ἡ καλλιτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς προηγηθείσας. Διὰ τὴν Δα Λόττνερ πᾶν ἐγκώμιον περιττεύει. Τὸ accopagnamento της ἐπλησίασε τὸ ἰδανικόν.

Ἡ ἀνωτέρω ἐκτέλεσις ἐπανελήφθη δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν. Ἀλλὰ ἡ Δὶς Λόττνερ ἐθεώρησε καλὸν νὰ ποικίλῃ τὴν συναυλίαν μὲ τὴν «σεληνοφώτιστη νύκτα» καὶ τοὺς «δύο Γρεναδιέρους» τοῦ Σοῦμαν κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Βώκου, ὡς ἐπίσης καὶ μὲ τὸν «Κόλιαν» τραγοῦδι κλέφτικο ἠπειρωτικὸν τοῦ Ἀν. Δβόρζακ. Ὀλίγας λέξεις διὰ τὸν «Κόλιαν». Ἐὰν ὑπάρχουν σήμερον Εὐρωπαῖοι δισχυριζόμενοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἑστία φώτων, καλλιτεχνίας, καλοῦ καὶ ὡραίου, ὡρισμένως πρὸς ἐπιρ-

ρωσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν διισχυρισμῶν των θὰ φέρωσιν τὸν «Κόλιαν» τοῦ Δβόρζακ! Δὲν ἐπιθυμῶ καθολοκληρίαν νὰ χαρακτηρισθῶ... ἀντίζηλος τοῦ Δβόρζακ(!), ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνέχομαι ἐν τούτοις ὡς κοινότατος μὲν μουσικὸς ἀλλὰ Ἕλλην, νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ Ὠδεῖον τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης ἓν κυριολεκτικῶς ἐξάμβλωμα, τὸ ὁποῖον παρεμόρφωσεν ἡ ἀφορήτως καλλιτεχνικὴ καὶ τελεία ἐπεξεργασία τοῦ Δβόρζακ. Ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἀνέκαθεν διεκρίθη διὰ τὴν ἁπλότητά της. Ἴσως νὰ εἴπουν τινὲς ὅτι σήμερον ἡ Τέχνη ἐπροχώρησε πολύ. Συμφωνῶ. Ἀλλὰ τὴν πρόοδον αὐτὴν τῆς Τέχνης θέλω νὰ τὴν βλέπω εἰς τὴν σύγχρονον παραγωγὴν καὶ ὄχι νὰ ἐφαρμόζω τὴν τελευταίαν λέξιν της εἰς δημιουργήματα πολὺ παρῳχημένης ἐποχῆς. Οἱ ἀναχρονισμοὶ εἰς τὴν Τέχνην εἶναι πολὺ τολμηρὸν ὡς ἐπίσης εἶναι γελοῖον καὶ ἀνιαρὸν νὰ καλύπτωμεν σήμερον τὴν γυμνότητα τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ κομψὰ ἐνδύματα τοῦ συρμοῦ, ἐπειδὴ τὸ καλεῖ ἡ ἐποχή.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἠγωνίσθη ὑπερανθρώπως διὰ νὰ κάμῃ νὰ ἀρέσῃ τὸ ᾄσμα τοῦτο, ἀλλὰ ἡ ἐντύπωσις τοῦ κοινοῦ ὑπῆρξεν οἰκτρά. Κατόπιν ὁ βαρύτονος κ. Ἀγγελόπουλος ἐτραγούδησεν ἄρκετὰ καλὰ (ἄχ! αὐτὰ τὰ ἐπανειλημμένα σόλ!) τοὺς «δύο Γρεναδιέρους» τοῦ Σοῦμαν κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Βώκου ὀλίγον παράδοξον ἢ μᾶλλον... γερουσιαστικήν, ἀφοῦ ἄλλοτε παρῆλαυνον κατ' αὐτὴν ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ῥωσσία, ἡ τριπλῆ συμμαχία καὶ μόνον «οἱ δάκτυλοι τῆς ἐπαράτου διπλωματίας» ἔλειπαν! Καὶ ἀπορῶ πῶς ὁ σεβαστός μου φίλος κ. Βῶκος ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο μὲ τοιοῦτον πνεῦμα νὰ συνεταιρισθῇ μὲ τὰ πεντάγραμμα τοῦ Σοῦμαν.

Ἐπίσης ὁ κ. Ἀγγελόπουλος ἐτραγούδησε μὲ πολὺ χρῶμα τὴν θαυμασίαν «σεληνοφώτιστη νύχτα» τοῦ ἰδίου. Περατῶν τὰς γραμμάς μου ταύτας εὔχομαι ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ὠδείου Λόττνερ ὅπως καὶ τὸ ἐρχόμενον ἔτος μᾶς παρουσιάσῃ ἀνώτερα ἀκροάματα μετὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς φιλοτιμίας ἡ ὁποία τὸ χαρακτηρίζει.

Μανώλης Καλομοίρης

Ἔχω ἐμπρός μου τρεῖς συνθέσεις τοῦ κ. Καλομοίρη, τὰς τρεῖς Ballades του. Ἀτυχὴς σύμπτωσις μὲ ἠμπόδισε νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν πρό τινος δοθεῖσαν λίαν ἐνδιαφέρουσαν συναυλίαν του διὰ τὸ ὁποῖον θλίβομαι πολύ. Ἐν τούτοις καὶ αὐταὶ αἱ τρεῖς μακραὶ συνθέσεις του αἱ τόσον εὐγλώττως ὁμιλοῦσαι, μὲ πείθουν τρανώτατα περὶ τῆς μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ κ. Καλομοίρη. Ὁ κ. Καλομοίρης κατέχεται καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγενοῦς ὀνείρου τῆς δημιουργίας ἑνὸς συστήματος νεοελληνικῆς μουσικῆς ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐργάζεται ἀπὸ πεποιθήσεως καὶ ἀπὸ χαρακτῆρος ἑδραιωμένου ἐπὶ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ γνώσεων τὰς ὁποίας ἀπεκόμισε κατόπιν πολυχρονίου καὶ εὐσυνειδήτου σπουδῆς ἐν Εὐρώπῃ. Ἔχω δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ ὡραῖα λαϊκά μας μοτίβα περιβαλλόμενα τὴν ἐκλεκτὴν τέχνην τοῦ κ. Καλομοίρη θὰ ἀνέλθωσιν ἐκεῖ ὅπου τὰ ὀνειρεύεται πᾶσα ἑλληνικῶς αἰσθανομένη ψυχή.

Θ. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

Ἡ Δὶς Ἰουλία Παπαμόσχου διδασκάλισσα τοῦ πιάνου μᾶς ἐπαρουσίασε πρὸ ἡμερῶν δείγματα τῆς λίαν ἐπαγωγοῦ διδασκαλίας της. Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ξενοδοχείου ὁ «Ἑρμῆς» ὅλαι αἱ μαθήτριαί της ἐξετέλεσαν δημοσίᾳ διαφόρους συνθέσεις. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν συνθέσεων ἐκείνων καὶ ἡ ἐκτίμησις τὴν ὁποίαν τρέφουν πρὸς τὴν νεαρὰν καλλιτέχνιδα ὅλαι ἐκεῖναι αἱ καλαὶ οἰκογένειαι αἱ ὁποῖαι συνῆλθον κατ' ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα διὰ νὰ ἀκούσουν τὰ παιδιά των, μᾶς πείθουν τρανώτατα περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς της ἀξίας.

Εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον Χίλλ ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν ἐξετάσεων πολὺ πρωτότυπος καὶ ἐνδιαφέρουσα. Ἐπαίχθησαν ὑπὸ τῶν μαθητριῶν μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν ἡ «Ἀταλία» τοῦ Ρακίνα γαλλιστὶ μὲ μουσικὴν Μέντελσον καὶ ἡ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὸ πρωτότυπον.

Θ. Ι. Σ.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἐν τῇ ὑπὸ Λ. Μ. Ἱδρωμένου γραφείσῃ Πολιτικῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας, ἱστορουμένων τῶν κατὰ τὴν ΙΒ' Ἰόνιον Βουλήν, ἀναγινώσκονται τάδε: «Ἤδη τὴν σημαίαν τοῦ ριζοσπαστισμοῦ ἀνέλαβεν ὁ Λομβάρδος ὅπως μέχρι τέλους ἀναδείξῃ νικηφόρον. Μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς τὸν Ζερβὸν εὐλαβείας λαλήσας, ἀπέκρουσε τὰ καινοφανῆ ἐκείνου φρονήματα καὶ ἔπεισε τὴν Βουλὴν ν' ἀποδεχθῇ τὴν παρ' αὐτοῦ σχεδιασθεῖσαν εἰς τὸν λόγον τοῦ Ἁρμοστοῦ ἀπάντησιν...»

Κατὰ τὴν ἐσχάτως ὅμως γενομένην ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου ἧς προτάσσονται βιογραφικαὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ σημειώσεις, λέγεται ὅτι «τὸ σχέδιον ἀπαντήσεως εἰς τὸ *διάγγελμα* τοῦ Ἁρμοστοῦ.... ἔγραψεν ὁ Βαλαωρίτης... ἐπλανήθη ἑπομένως ὁ φίλος Ἱδρωμένος ἀποδώσας τὸ ἔγγραφον εἰς τὸν Λομβάρδον.» Καὶ εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου φέρεται τὸ περιεχόμενον ἐπιστολῆς τοῦ Βαλαωρίτου πρὸς τὸν Λομβάρδον χρονολογουμένης ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1871 ἐν ᾗ ὁ Βαλαωρίτης ἔγραφε· «τὴν διαβόητον *ἀνταπάντησίν* μας εἰς τὸν Ἁρμοστὴν Στὸρξ ἀφ' οὗ τὴν συνέταξα κατ' ἐντολὴν τὴν ἀντιπολιτεύσεως καὶ τὴν ἀνέγνωσα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φίλου Παδοβᾶ, δὲν ἤσουν σύ, ὅστις ἐπέβαλες εἰς πάντας τοὺς παρευρισκομένους συναδέλφους, νὰ μὴ τὴν τροποποιήσωσιν οὐδὲ κατὰ κεραίαν, διότι ἐθεώρεις αὐτὴν ὡς τὴν ἀκριβεστέραν ἐκδήλωσιν τῶν πόθων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἰονίου λαοῦ; Ὅτε δὲ *κατέθεσα* αὐτὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Βουλῆς, δὲν ἤσουν πάλιν σύ, ὅστις ἐπὶ παραβάσει τῶν νενομισμένων τύπων ἀπῄτησας ἵνα παρ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου ἀναγνωσθῇ *ἀμέσως* ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἐπευφημούντων τῶν βουλευτῶν καὶ χειροκροτοῦντος τοῦ περιεστῶτος πλήθους;»

Ἴδωμεν κατὰ πόσον ἡ ἀνωτέρω διατυπωθεῖσα ἀντίρρησις ἔχεται ἀκριβείας, ὀδηγὸν πρὸς τοῦτο ἔχοντες αὐτὰ τὰ Ἐπίσημα Πρακτικὰ τῆς Ἰονίου Βουλῆς.

Ἐκ τῶν Ἐπισήμων λοιπὸν Πρακτικῶν προκύπτει ὅτι ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς Βουλῆς ἐν ἔτει 1862 ὁ Δ. Μ. Ἁρμοστὴς ἀπήγγειλε, κατὰ τὰ εἰθισμένα. τὸν ἐναρκτήριον λόγον [1], ὅτι ἡ Βουλὴ εἶτα προέβη εἰς ἐκλογὴν Ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν ἀπαντήσεως εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη συνεκροτήθη ἐκ τῶν βουλευτῶν Δ. Μακρῆ, Στ. Λασκάρεως, Ν. Φωκᾶ, Δ. Κόνδαρη καὶ Κ. Τόμπρου [2]. Ἀπῆν ἄρα ἐξ αὐτῆς ὁ Βαλαωρίτης.

Ἡ Ἐπιτροπὴ συνέταξε τὸ τῆς ἀπαντήσεως σχέδιον τὸ ὁποῖον κατετέθη ἐν τῇ Βουλῇ ὑπὸ τοῦ Στ. Λασκάρεως [3]. Μετὰ μακρὰν δὲ συζήτησιν ὁ *Λομβάρδος* προέτεινεν ἀντὶ τοῦ προοιμίου τοῦ σχεδίου παράγραφον ἀρχομένην ἀπὸ τῶν λέξεων «Τὰ δεινὰ τοῦ Ἰονίου λαοῦ ὁσημέραι κορυφοῦνται» [4]. Ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπερρίφθη [5]. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραδοχῆς τοῦ σχεδίου τῆς Ἐπιτροπῆς [6]. Ὁ Λομβάρδος ὅμως ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην παραδοχῆς τροπολογίας ἐν συνόλῳ, κληθείσης *συνολικῆς* τροπολογίας [7] καὶ ὑπέβαλε τὸ σχέδιον ἐν ᾧ πρώτην θέσιν πάλιν κατέχει ἡ φράσις

1 Πρακτικὰ τῆς ΙΒ' Βουλῆς σελ. 67.— 2 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 80—81.— 3 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 152.— 4 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 280.— 5 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 283.— 6 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 286.— 7 Πρακτικὰ Βουλῆς σελ. 290.

«Τὰ δεινὰ τοῦ Ἰονίου ὁσημέραι κορυφοῦνται» [1]. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Λομβάρδου, ὑπὲρ ἧς ἐψήφισε καὶ αὐτὸς ὁ Βαλαωρίτης [2], ἐγένετο δεκτή [3]. Ὁ δὲ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ἠλίας Ζερβός, ἀναγγέλλων τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας εἶπεν «ἡ παραδεχθεῖσα συνολικὴ τροπολογία τοῦ Κ. Λομβάρδου θέλει χρησιμεύσῃ ὡς ἀπάντησις» [4]. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲν προκύπτει ἀρά γε σαφῶς καὶ ἀνενδοιάστως ὅτι ὁ Λομβάρδος ἔπεισε τὴν Βουλὴν ν' ἀποδεχθῇ τὴν παρ' αὐτοῦ σχεδιασθεῖσαν εἰς τὸν Λόγον τοῦ Ἁρμοστοῦ ἀπάντησιν», ὡς ἐπὶ λέξει εἶπεν ὁ κ. Ἱδρωμένος ἐν σελ. 130 τοῦ ἔργου αὐτοῦ;

Ἀλλὰ προβῶμεν εἰς ἐξιχνίασιν τῆς ἀμφισβητήσεως, διότι πολὺ φοβούμεθα ὅτι παρανόησίς τις ἐν προκειμένῳ λανθάνει.

Εἴδομεν ὁποία ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν ἐναρκτήριον τοῦ Ἁρμοστοῦ Λόγον ἀπάντησις τῆς Βουλῆς. Ἡ ἀπάντησις ἐκείνη, περιβόητος τότε διὰ τὴν εὐτολμίαν τῆς φράσεως γενομένη, παρέμεινεν ἱστορική. Οὐδὲ ἦτο προωρισμένη νὰ εὐαρεστήσῃ τῷ Ἁρμοστῇ. Διὸ οὗτος διεβίβασε τῇ Βουλῇ Διάγγελμα ἐν ᾧ ἀνήρει τὰς βεβαιώσεις αὐτῆς [5]. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔδωκεν, ὡς εἰκός, νέαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Βουλὴν συζητήσεων καὶ κατηγοριῶν κατὰ τῆς Προστασίας· καὶ παρὰ τῆς Βουλῆς ἐπέμφθη Διαμαρτυρία ἵνα διαβιβασθῇ πρὸς τὴν Βασίλισσαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας [6]. Ἀλλ' ὁ Ἁρμοστὴς διὰ *Διαγγέλματος* ἐπέστρεψε τὴν διαμαρτυρίαν ὡς ἀπαράδεκτον [7]. Κατὰ τοῦ Διαγγέλματος τούτου ἡ Βουλὴ ἐξέλεξεν Ἐπιτροπὴν ἵνα ὑποβάλῃ σχέδιον *ἀνταπαντήσεως*· καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Βαλαωρίτης ὅστις καὶ κατέθηκεν εἰς τὴν Βουλὴν τὴν ἀνταπάντησιν [8]. Ὁ Λομβάρδος ὑπεστήριξε νὰ ἀναγνωσθῇ αὕτη ἀμέσως [9], καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἀνέγνωσεν αὐτήν [10]. Ἐν τῇ ἀνταπαντήσει ταύτῃ περιείχοντο καὶ αἱ προηγούμεναι κατηγορίαι «ἡ συστηματικὴ ἐξουδένωσις καὶ περιφρόνησις τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου προβαίνουσα ὁσημέραι καὶ κορυφουμένη», — ὅτι «τὸ κακὸν προβαίνει ἐπὶ τὸ χεῖρον» κτλ. [11]. Ὁ Παδοβᾶς ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὴν πρότασιν [12]. Παρὰ πᾶσαν δὲ τοῦ Προέδρου διαμαρτυρίαν διὰ τὸ ἐσπευσμένον τῆς συζητήσεως, ἡ ἀνταπάντησις ἐγένετο ἀποδεκτή, καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐξέφρασεν εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ τῆς ἀποδοχῆς [13].

Οὐχὶ λοιπὸν ἡ εἰς τὸν ἐναρκτήριον τοῦ Ἁρμοστοῦ Λόγον ἀπάντησις, ἀλλ' ἡ εἰς τὸ Διάγγελμα αὐτοῦ ἀνταπάντησις ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Βαλαωρίτου συνταχθεῖσα.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

Το Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου τοῦ κ. Σίμου Μενάρδου ἐτιμήθη ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τῆς Association pour l'encouragement des Études Grecques δι' ἀργυροῦ μεταλλίου. Ὁ κ. Κρουμβάχερ ἐχαρακτήρισεν αὐτὸ εἰς τὸ Byzantinische Zeitschrift ὡς «νέαν λαμπρὰν (glänzende) συμβολὴν τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως, στηριζομένην ἐπὶ ἀσφαλοῦς γνώσεως τῶν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ τῶν τοπογραφικῶν της διαλεκτικῶν διαφορῶν». Ὁ Βέλγος ἀββᾶς père Delahaye δημοσιεύων ἐν Βρυξέλλαις εἰς τὰ «Anecdota Bollandiana» βίους κυπρίων ἁγίων, διὰ μακρῶν ἐξαίρει τὴν σπουδαιότητα τοῦ «τοπωνυμικοῦ» διὰ τὰς ἁγιολογικὰς μελέτας, ὀνομάζων τὸν συγγραφέα ὡς τὸν ὑπὲρ πάντα ἄλλον μελετήσαντα τὴν Κύπρον καὶ τὴν ἱστορίαν της». Ὁ δὲ ἀρχαιολόγος βαρῶνος Lichtenberg *ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Μέμνονα»* μακρὰν βιβλιοκρισίαν, διὰ νὰ δείξῃ καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου. Ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς τελειώνει ὡς ἑξῆς. «Τὰ ἐκ Κύπρου ταῦτα παραδείγματα εἶναι νέα ἀπόδειξις τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχουσι διὰ τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν φιλόλογον τοπωνυμικαὶ μελέται. Ἡ μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιμελείας συναθροισθεῖσα περὶ τῆς Κύπρου ἱστορικὴ ὕλη, τὸ ἄπειρον πλῆθος τῆς διεσπαρμένης φιλολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπεξειργάσθη, καὶ τὰ ὑψίστης σπουδαιότητος πορίσματα, τὰ ὁποῖα συνοπτικῶς ἐξάγει, εἶναι ὑπηρεσία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱοσδήποτε λόγιος, μέλλων ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς τόσον ἐνδιαφερούσης νήσου, θὰ εὐγνωμονῇ ἀπὸ καρδίας τὸν Μενάρδον».

Ἰδοὺ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτη κατὰ τὴν πένθιμον ἑορτὴν τῆς 29ης Μαΐου:

«Ἀθῆναι καὶ Κωνσταντινούπολις συμβολίζουσι τὸ αἰωνόβιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο πᾶν μνημόσυνον, συναπτόμενον πρὸς τὴν τύχην τῶν δύο τούτων πόλεων, δὲν εἶνε μόνον φόρος θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς μάρτυρας, ἀλλὰ καὶ αἶνος τῆς ζωῆς, τῆς ἐκβλαστανούσης ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτυρίων. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Περικλῆς διετύπωσε τὸν ἐπιτάφιον τῶν ὑπὲρ πατρίδος θανόντων Ἀθηναίων εἰς ὕμνον τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως. Καὶ εἰς ὕμνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἀντλοῦντος ἀεὶ ὡς ὁ Ἀνταῖος νέας δυνάμεις ἐκ τῆς πτώσεως, μεταβάλλεται ἀνεπιγνώστως ὁ μνημόσυνος θρῆνος τῆς σήμερον.

«Μνημόσυνον ἐθνικῆς συμφορᾶς μαρτυρεῖ παντὸς ἄλλου τεκμηρίου περιφανέστερον τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης, ἀφοῦ οὔτε τοῦ χρόνου ἡ μακρὰ πάροδος, οὔτε τῆς τύχης αἱ μεταστροφαὶ ἴσχυσαν ν' ἀμαυρώσωσι τὴν ὀδύνην καὶ νὰ ἐπουλώσωσι τὰς πληγάς. Τοῦ ἐνδόξου δ' ὅμως θανάτου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Παλαιολόγου τὸ μνημόσυνον δὲν εἶναι μόνον ἐκδήλωσις πένθους καὶ συμπαθείας πρὸς τὴν οἰκτρὰν τύχην αὐτοῦ καὶ τοῦ Γένους. Τὰ συναισθήματα ταῦτα προκαλοῦσιν οἱ παθητικῶς καὶ ἀδρανῶς ὑφιστάμενοι τὰ πλήγματα τῆς μοίρας. Ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης καταστροφῆς ἐμβάλλει προσέτι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν ὑπερηφάνειαν καὶ θάρρος, ἡ δὲ μνήμη τῶν πεσόντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος φέρει εἰς ἐπίγνωσιν τῶν ἡμετέρων καθηκόντων πρὸς ἐπανόρθωσιν. Μνημόσυνον ἀντάξιον τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως θὰ τελέσωμεν, ὅταν δυνηθῶμεν ν' ἀναλάβωμεν τὸν ἀποσπασθέντα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἔθνους ἡμῶν στέφανον.

«Παρασκευάζων ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος τὴν μέχρις ἐσχάτων ἄμυναν ὑπενθύμιζεν εἰς τοὺς πολεμιστὰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ λόγων ὑψηλῶν, οὓς ὡς πολύτιμα κειμήλια διέσωσεν ἡ ἱστορία. Ὑπὲρ τεσσάρων, ἔλεγεν ὁ βασιλεύς, ἔχει ἕκαστος καθῆκον νὰ πολεμῇ: ὑπὲρ πίστεως, διότι ἡ πίστις εἶνε τὸ κεφάλαιον πάντων· ὑπὲρ πατρίδος, διότι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἡττώμενοι θὰ στερηθῶμεν πατρίδος περιφήμου καὶ ἐλευθέρας· ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ὅστις εἶνε ὁ Χριστὸς τοῦ Κυρίου· καὶ τέταρτον ὑπὲρ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν καὶ φίλων. Ὑπὲρ τῶν τεσσάρων τούτων ὀφείλομεν ν' ἀγωνισθῶμεν ἕως θανάτου. Καὶ ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ἡμῖν, καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἀξία ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται».

Την προαγγελθεῖσαν γεωργικὴν καὶ ζωοτεχνικὴν ἔκθεσιν διὰ τὸ 1909 ἐν Ἀθήναις, ἀνέλαβε νὰ διοργανώσῃ ἡ ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Νικόλαον Ζωολογικὴ Ἐπιτροπή. Ἡ Ἔκθεσις θὰ γείνῃ εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ζωολογικοῦ Κήπου. Διάρκεια τῆς Ἐκθέσεως ἕξη μῆνες.

Ἡ ἔκθεσις θὰ περιλάβῃ συλλογὰς ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων, ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐργοστασίων, 18 διαφόρων κλάδων ἀναγομένων εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν ζωοτεχνίαν καὶ τὰς σχετικὰς βιομηχανίας, ἤτοι:

1) Τῆς κυρίως γεωργίας, 2) τῆς κτηνοτροφίας καὶ κτηνιατρικῆς, 3) γαλακτοκομίας καὶ τυροκομίας, 4) ἀμπελουργίας, 5) οἰνοποιΐας, 6) οἰνοπνευματοποιΐας καὶ ἀρωματοποιΐας, 7) ἐλαιοκομίας καὶ ἐλαιουργίας, 8) δενδροκομίας, λαχανοκομίας καὶ ἀνθοκομίας, 9) πτηνοτροφίας, 10) μελισσοκομίας, 11) σηροτροφίας, 12) δασοκομίας καὶ βιομηχανίας δασικῶν προϊόντων, 13) θήρας καὶ ἁλιείας, 14) ὑδραυλικῶν ὀργάνων καὶ μηχανῶν, 15) κινητηρίων μηχανῶν, 16) μεταγωγικῶν ὀργάνων, 17) συσκευαστικῶν μέσων ὀπωρῶν, λαχανικῶν ἀνθέων, ἐλαιῶν, κτηνοτροφικῶν προϊόντων κλ., 18) χημικῶν προϊόντων λιπασμάτων, ἐντομοκτόνων ἀντιπαρασιτικῶν φαρμάκων, οἰνολογικῶν προϊόντων κλ.

Η «Ἀκρόπολις» ἐδημοσίευσε ἕνα χαριτωμένον ἀνέκδοτον μαϊμούδων: «Τὸ «Μπράουνφελς» ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Καλκούτταν μὲ φορτίον ἄγριων ζώων καὶ διηυθύνετο εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην. Μαζὶ μὲ τὰ θηρία εἶχε καὶ 400 μαϊμοῦδες, ἐκ τῶν ὁποίων μία, ἡ Ἐλισσάβετ, χάρις εἰς τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴν χάριν της ἔμενεν ἐλευθέρα νὰ πηδᾷ παντοῦ εἰς τὸ πλοῖον. Μίαν νύκτα παράδοξος θόρυβος ἠκούσθη. Τὸ πλοῖον εὑρίσκετο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν μαϊμούδων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ἐλισσάβετ εἶχεν ἀποδώσει τὴν ἐλευθερίαν τους ἀνοίξασα τοὺς κλωβούς των.

«Φαντάζεσθε τί ἔγεινεν. Ἀνέβησαν εἰς τὰ κατάρτια, εἰς τὴν γέφυραν, εἰς τὸ τιμόνι, εἰς τὰς μηχανάς. Ἤνοιγον τὰς δικλεῖδας, ἐκίνουν τὰς ἀντλίας, ἔχυναν νερὸ εἰς τὸ κατάστρωμα, κατέλαβον τὰς τροφάς, ἔτρωγαν, ἔπιναν, ἐγλεντοῦσαν. Ποῦ νὰ τολμήσῃ νὰ ξεμυτίσῃ κανεὶς μέσα σὲ τόσους δαίμονας οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν ἔκαμναν κομμάτια.

«Ὁ πλοίαρχος Βέϊμαν συνεκρότησε πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη νὰ προστρέξουν εἰς τὸ ἑξῆς στρατήγημα. Ἔβρεξαν πολλὰ κομμάτια ψωμὶ μὲ κρασὶ καὶ ροῦμι καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἀτμοπλοίου.

«Κατ' ἀρχὰς ἡ μαϊμοῦδες τὰ εἶδον μὲ δυσπιστίαν. Ἔπειτα ἐπλησίασαν καὶ ἤρχισαν νὰ τὰ τρώγουν ἀπλήστως. Σὲ μισὴν ὥραν τὸ «Μπράουνφελς» μετεβλήθη εἰς μίαν μεγάλην ταβέρναν τοῦ Ἅδου. Ἔγινε σωστὸν πανδαιμόνιον. Καὶ οἱ 400 μαϊμοῦδες εἶχαν μεθύσει. Τέλος τὸ ροῦμι ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμά του καὶ οἱ πίθηκοι ἀπεκοιμήθησαν. Ἔφθασε ἡ στιγμὴ τῆς ἀπολυτρώσεως. Οἱ ναῦται ἤνοιξαν τοὺς κλωβοὺς καὶ ἔκλεισαν ἐκεῖ μέσα τὶς μαϊμοῦδες, μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης. Καὶ ἡ βασιλεία τῶν μαϊμούδων διήρκεσε δύο ἡμέρας».

Εἰς τὸν «Mercure» τῆς 16 Μαΐου ὁ κ. Δημήτριος Ἀστεριώτης (Φιλέας Λεμπέγκ) δημοσιεύει μίαν ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας του τριμηνιαίας ἐπιθεωρήσεις τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν πραγματεύεται ἐν συντόμῳ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, δικαιολογῶν τὴν προτίμησίν του πρὸς τὰ ἔργα τὰ γραμμένα εἰς τὴν δημοτικὴν καὶ ἀνατρέχων συχνὰ εἰς τὸν Β' τόμον τῶν «Γραμμάτων» τοῦ κ. Παλαμᾶ, τὸν ὁποῖον συγχρόνως κρίνει. Ὁμιλεῖ ἀκόμη περὶ τῆς «Παπίσσης Ἰωάννας» τοῦ Ῥοΐδου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς νέας της γαλλικῆς μεταφράσεως, καὶ περὶ τῶν τελευταίων βιβλίων τοῦ κ. Ξενοπούλου («Διηγήματα») Γκίκα («Τῆς Ἐξοχῆς») Παρορίτη («Οἱ Νεκροὶ τῆς Ζωῆς») κτλ. μέχρι τῶν διηγημάτων τοῦ κ. Καλογεροπούλου, διότι ὁ κ. Λεμπέγκ, ἐν τῷ ἄκρῳ φιλελληνισμῷ του, τίποτε δὲν ἐννοεῖ νὰ παραλείψῃ.

Τὴν Γ' Σειρὰν τῶν «Διηγημάτων» τοῦ ἡμετέρου συνεργάτου παραβάλλει μὲ περιδέραιον μαργαριτῶν τοῦ ὁποίου ὁ στιλπνότερος εἶνε ἡ «Ἀναθρεφτή». «Ὁ Ξενόπουλος—λέγει—εἶνε γόης: Συνετὸς ψυχολόγος, ἀκριβῶς ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ κινῇ τὸ ἐνδιαφέρον μας πρὸς τὴν ψυχὴν τῶν ἡρώων του, ἀκριβολόγος παρατηρητής, ζωγράφος ζωηρόχρωμος τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεθλίου του νήσου, τῆς ἀθανάτου Ζακύνθου. Ἐκεῖ κατοικεῖ ἡ καλλιτέρα του Μοῦσα, καὶ αὐτὴ πάλιν τῷ ὑπηγόρευσεν ἀκόμη ἐν ἀριστούργημα. Ὁ σιὸρ-Ἀντωνάκης, ὁ ἄνθρωπος μὲ τάγριωπὰ μάτια καὶ τὸ πικρόλογον στόμα, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν ἀγαθότητα ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίζῃ τοῦτο νὰ πράττῃ πάντοτε τὸ ἀγαθόν, ὁ ἀλτρουϊστὴς τὴν καρδίαν τὴν ὁποίαν ἀντιμάχεται ὁ νοῦς, εἶνε πρόσωπον μετὰ δεξιότητος ζωγραφισμένον καὶ φωτιζόμενον, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντιθέσεων τοῦ χαρακτῆρός του, δι' ὡραίων ἐναλλαγῶν φωτὸς καὶ σκιᾶς».

Ο Γάλλος μυθιστοριογράφος Pierre Louys ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Παρισινὸν «Journal» μακρὸν ἄρθρον περὶ τῶν εὐλαβῶν νεανίδων τῆς ἀρχαίας Κορίνθου αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀφιερωθῇ εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης.

Ἡ Κόρινθος, λέγει ὁ συγγραφεύς, ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν πόλις τῆς θεᾶς. Τίποτε ἐξ ὅσων μᾶς προσφέρει ὁ σύγχρονος κόσμος δὲν μᾶς ἀναπαριστᾷ παρόμοιον θέαμα. Ἡ Κόρινθος τότε ἦτο ἡ πόλις τῶν γυναικῶν, ὅπως σήμερον τὸ Δάβσον εἶναι ἡ πόλις τοῦ χρυσοῦ καὶ τὸ Κρεζὼ εἶναι ἡ πόλις τοῦ χαλκοῦ. Ὁ ἔρως ἦτο τὸ προϊὸν τῆς χώρας. Μετέβαινον ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὸν μόνον σκοπὸν νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὴν ὡραίαν θεότητα· Πόλις τῆς ἡδυπαθείας ἀλλὰ καὶ προσκυνήματος ἡ Κόρινθος προσέφερεν εἰς τοὺς ἐπισκέπτας της δύο εἰδῶν ἱερείας τῆς Ἀφροδίτης, τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους· ἀλλὰ καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ ἐνόμιζον ἑαυτὰς ἐξ ἴσου ἀρεστὰς εἰς τὴν γυμνὴν θεότητα.

Αἱ τακτικαὶ ἱέρειαι, αἱ οὕτως εἰπεῖν ταμέναι εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς ἀνερχόμεναι εἰς δέκα χιλιάδας ἦσαν κλεισταὶ ἐντὸς τοῦ περιζώματος μεγαλοπρεποῦς ναοῦ διὰ τὸν ὁποῖον δυστυχῶς γνωρίζομεν ἐλάχιστα πράγματα διότι τὸν ἐπυρπόλησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐξ ἄλλου πάλιν οἱ μοναχοὶ τοῦ χριστιανισμοῦ κατέκαυσαν ὅλας τὰς ὑπαρχούσας πραγματείας τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων περὶ τῶν ἑταιρῶν. Διὰ τοὺς χριστιανοὺς καλογήρους ἡ Ἀφροδίτη ἦτο ἡ προσωποποίησις τοῦ διαβόλου. Μάλιστα ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ χριστιανισμοῦ μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ὁ Σατανᾶς ἀναπαρίστατο ὅπως ἡ Ἀφροδίτη, ὑπὸ τὴν μορφὴν γυμνῆς γυναικὸς φερούσης τὴν κεφαλὴν τράγου, τοῦ ἱεροῦ ζώου της.

Ἐν τούτοις γνωρίζομεν ἀρκετὰ ὅπως ἀναπαραστήσωμεν ἐνώπιον μας τὸ σύνολον, ἂν ὄχι τὰς λεπτομερείας, τοῦ κολοσσιαίου τούτου κοινοβίου τῶν ἱεροδούλων.

Ἡ δεκὰς αὕτη τῶν χιλιάδων γυναικῶν ἦσαν ζωντανὰ ἀναθήματα ποὺ προσέφερον οἱ πιστοὶ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὡς ἀντάλλαγμα χορηγηθείσης παρ' αὐτῆς χάριτος. Μία δούλη κόρη ἑστοίχιζεν ἀκριβὰ ἰδίως ὅταν τὴν ἐθεώρουν ἀξίαν νὰ προσφερθῇ εἰς τὴν θεὰν τῆς ὀμορφιᾶς. Ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡλικίας 12 ἕως 15 ἐτῶν καὶ τελείως ὡραία καὶ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ πρόσωπον.

Τοιαῦτα ἀναθήματα, φυσικά, δὲν ἦσαν ἐφικτὰ εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα καὶ εἰς κάθε βαλάντιον. Καὶ ὅμως ἔβλεπε κανεὶς πολὺ συχνὰ τοὺς πολίτας νὰ ὑπόσχωνται δύο καὶ τρεῖς ἑταίρας, ἐνίοτε δὲ καὶ δέκα, εἰς τὸν ναὸν ἐπ' ἀνταλλαγῇ θείας χάριτος. Ἕνας ἀθλητὴς φιλόδοξος, ὁ Ξενοφῶν τῆς Κορίνθου, ὑπεσχέθη μίαν φορὰν εἰς τὴν Ἀφροδίτην νὰ τῆς προσφέρῃ ἑκατὸν ἑταίρας ἐὰν ἤρχετο νικητὴς εἰς τὸν δρόμον καὶ εἰς τὴν πάλην. Ἡ Ἀφροδίτη εἰσήκουσε τὴν παράκλησίν του, καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπλήρωσε κατόπιν τὴν χαράν του αὐτὴν δι' ὁλοκλήρου τῆς περιουσίας του.

Αἱ κόραι αὗται δὲν ἦσαν ἀκριβῶς ἱέρειαι διότι δὲν ἐθυσίαζον ἄλλα θύματα παρὰ μόνον τὸν ἑαυτόν τους. Τὰ καθήκοντα των ὅμως ἦσαν ἱερὰ διότι μόνον δι' αὐτῶν οἱ Ἕλληνες ἐπεκαλοῦντο τὴν προστασίαν τῶν θεῶν εἴτε διὰ τὴν ἐπιτυχίαν κατακτήσεως τινὸς εἴτε διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως των. Ἦλθεν ὅμως μετέπειτα ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἐσκόρπισεν ὅλα αὐτὰ τὰ θύματα τῆς ὡραιότητος καὶ τῆς ἡδονῆς.

---

1 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 325-348. — 2 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 326. — 6 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 325—326. — 4 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 327. — 5 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 350. — 6 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 484, 522—549.— 7 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 717.— 8 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 990.—9 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 990. — 10 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 993.—11 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 993-996. — 12 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 1000.—13 *Πρακτικὰ Βουλῆς σελ.* 1003.

Τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου εἰς τὸ Παρίσι ἐπλουτίσθη τελευταίως μ' ἕνα ἐπιπλέον ἔργον τὸν «Ἐσταυρωμένον» τοῦ διασήμου Ἕλληνος ζωγράφου τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος Δομενίκου Θεοτοκοπούλου τοῦ ἐπιλεγομένου el Greco.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἔργου περιλαμβάνει τρία πρόσωπα. Τὸν Χριστὸν καὶ δύο ἄλλα, ἕνα ἱερέα καὶ ἕνα εὐγενῆ, οἱ ὁποῖοι ἀναγνωρίζονται εὐκόλως ὅτι εἶναι οἱ υἱοὶ τοῦ περιφήμου Ἀρχιτέκτονος Κοβορουμπία, ὁ Διέγο καὶ ὁ Ἀντώνιος, φίλοι στενοὶ τοῦ καλλιτέχνου.

Ὁ Χριστὸς εἶναι κομψὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ μὲ τὴν φυσιογνωμίαν ὄχι καὶ πολὺ θείαν καὶ μὲ τὴν ἔκφρασιν κάπως ἐπιτηδευμένην, τὰ δὲ δύο πορτραῖτα πολὺ ὑπέρτερα. Καὶ τὰ τρία πρόσωπα παρουσιάζουν ὅλα τὰ πολὺ γνωστὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τοῦ Θεοτοκοπούλου.

ΕΛΑΒΑΜΕΝ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἕναν ὡραιότατον τόμον ποὺ περιλαμβάνει ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ φιλολογικὸν ἔργον τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας καὶ μεγάλου φίλου τῆς Ἑλλάδος κ. Γεωργίου Κλεμανσώ. Ἀπὸ τὰς ὡραίας σελίδας αὐτοῦ τοῦ τόμου ἀποσπῶμεν τὸ «Ἐγκώμιον τοῦ Πατριωτισμοῦ».

«Ὁ πατριωτισμός, λέγει ὁ κ. Κλεμανσώ, ἐμόρφωσε τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον καὶ μᾶς ἔσωσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιὰς ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας. Ὅταν ὅμως κατεκτήθημεν παρ' αὐτῆς διὰ τῶν θεῶν της, καὶ τότε μᾶς ἐπροφύλαξε πάλιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας μας, διὰ νὰ ἐξέλθωμεν ἐκεῖθεν μὲ τὸ πνεῦμα ἐλεύθερον. Ὁ πατριωτισμὸς εἶναι ἐλευθερία, καὶ ἡ ἐλευθερία μέχρι τῶν ἡμερῶν μας δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἂν εἰς τὴν ἐχθρικὴν δύναμιν δὲν ἀντέτασσεν ἄλλην ἰσχυρὰν δύναμιν.

«Ὁ Τολστόϊ ἀποκαλεῖ τὸν πατριωτισμὸν ἐγωϊσμόν. Ἀναμφιβόλως. Ἀλλ' ὁ ἐγωϊσμὸς εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀτόμου καὶ συνεπῶς κάθε σκέψεως καὶ κάθε δράσεως ἀλτρουϊστικῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἄλλως τε δὲν εἶναι γέννημα δύο ἀντιθέτων αἰσθημάτων; Πρέπει πρῶτα νὰ γίνῃ αὐτὸς κάτι τι διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ φανῇ χρήσιμος κατόπιν εἰς τὸν ἄλλον. Ὁ πατριωτικὸς ἐγωϊσμὸς εἶναι ἕνας ἀθροιστικὸς ἐγωϊσμὸς—ἂν ἁρμόζῃ ἡ ἔκφρασις λεκτικῶς—καὶ φύσεως πολὺ ὑπερτέρας διότι ἀπαιτεῖ ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν θυσίαν τῆς ὑπάρξεώς μας. Ὁ ἀτομικὸς ἐγωϊσμὸς χρησιμοποιούμενος καλῶς, καταλήγει εἰς τὸ νὰ διαθέσῃ τὰς δυνάμεις τῆς μεμονωμένης ὑπάρξεως ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ὠφελείᾳ τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας. Ὁ πατριωτικὸς ἐγωϊσμὸς ὅμως θέτει εἰς συναγωνισμὸν ὁλόκληρον κοινωνίαν ἀνθρώπων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος.

«Ὡς ἐκ τούτου τὸ λάθος τοῦ Τολστόϊ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι νομίζει πὼς ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ὑπονοεῖ κατ' ἀνάγκην τὸ μῖσος πρὸς τὰς πατρίδας τῶν ἄλλων λαῶν. Ἡ ἀγάπη ποὺ ἐγκλείει τὸ μῖσος εἶναι μακρυνὴ ἀπήχησις τῆς βαρβαρότητος. Ἡ ἀγάπη ὅμως, ὅπως ἡμεῖς τὴν ἀντιλαμβανόμεθα καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν προσεγγίζομεν, εἶναι διαφορετική. Βασίζεται εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἀγάπην διὰ νὰ γενικευθῇ κατόπιν εἰς τὴν ἀγάπην τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ μεγάλου πατριωτισμοῦ ποὺ θὰ συμφιλιώσῃ τοὺς λαοὺς μεταξύ των καὶ θὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ ἐργασθοῦν βραδύτερον διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος εἶναι μία ἀπὸ τὰς πρώτας δυνάμεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐξέλιξιν, ὅπως εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ πλέον ἰσχυρὸς φορεὺς τοῦ πολιτισμοῦ».

ΤΑ γαλλικὰ περιοδικὰ ἀφιερώνουν μακρότατα ἄρθρα εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀποθανόντος ποιητοῦ Φρανσουὰ Κοππέ, τὰ ὁποῖα ποικίλουν μὲ διάφορα ἀνέκδοτα.

Ἰδοὺ ἕνα ἐξ αὐτῶν.

Τὸ βράδυ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὅπου ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς ὁ Κοππὲ συνήντησε εἰς τὸ φουαγὲ τοῦ θεάτρου Odeon τὸν φίλον του ποιητὴν Theodore de Banville, ὅστις τὸν συνεχάρη διὰ τὴν ἐκλογήν του ὡς ἀκαδημαϊκοῦ.

— Τὰ συγχαρητήριά σας μὲ στενοχωροῦν, λέγει ὁ Κοππέ, ἐφ' ὅσον σκέπτομαι ὅτι ἔγεινα ἀκαδημαϊκὸς πρὶν ἀπὸ σᾶς. Πρέπει νὰ σᾶς ἐκλέξωμεν καὶ σᾶς.

— Μὰ ἐγὼ δὲν θὰ κάμω ποτὲ τὰς δεούσας ἐπισκέψεις, ἀπήντησεν ὁ Μπαμβίλ.

— Ἂν ὅμως ἡμεῖς σᾶς ἐκλέξωμεν χωρὶς νὰ κάμετε τὰς τυπικὰς ἐπισκέψεις; Ἂν ὁ τίτλος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ σᾶς προσεφέρετο ἔτσι, χωρὶς διατυπώσεις, μέσα σ' ἕναν ἀργυρὸ δίσκο;

Ὁ Μπαμβὶλ ἐσκέφθη μίαν στιγμὴν καὶ κατόπιν μὲ χαμόγελον ἡδονικόν, ἀπήντησε.

— Δὲν γνωρίζω τί θὰ τὸν ἔκαμνα τὸν τίτλον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ· ὅτι τὸν ἀσημένιο δίσκο θὰ τὸν κρατοῦσα, δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλετε!

ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΣ εἰς τὸ Odéon τῶν Παρισίων ἐδόθη μία παράστασις τῆς ὁποίας αἱ εἰσπράξεις θὰ διατεθοῦν πρὸς ἀνέγερσιν μνημείου εἰς ἕνα ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ποιητῶν τῆς Γαλλίας, τὸν Alfred de Vigny. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰ «Φιλολογικὰ χρονικὰ» δημοσιεύουν χαρακτηριστικὰς γραμμὰς διὰ τὸν ποιητήν, γραμμένας ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Δουμᾶ καὶ τὸν Σαιντπέβ.

Ὁ Βινιύ, λέγει ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, ἦτο ἕνας παράδοξος ἄνθρωπος· εὐγενὴς καὶ ἥμερος εἰς τὰς σχέσεις του, ἔζοῦσε πάντοτε βυθισμένος εἰς τὸ ὄνειρον καὶ εἰς τὰ σύννεφα. Ἡ ἀϋλότης του αὐτὴ μάλιστα προσηρμόζετο θαυμάσια εἰς τὸ τελείως θελκτικὸν πρόσωπον του μὲ τὰ λεπτὰ καὶ πνευματώδη χαρακτηριστικά του πλαισιούμενα ἀπὸ τὴν μακρὰν ξανθὴν κόμην του, σὰν ἕνα χερουβεὶμ τῶν ὁποίων ὡμοίαζεν ὡς ἀδελφός. Ὁ Βινιὺ δὲν πατοῦσε ποτὲ ἐπάνω 'ς τὴν γῆν. Ὅταν ἤπλωνε τὰ φτερά του βυθιζόμενος εἰς τὸ ἄπειρον καὶ κατὰ τύχην ἤγγιζε πρὸς στιγμὴν τὴν κορυφὴν κανενὸς βουνοῦ, αὐτὸ ἦτο μία ἀπὸ τὰς παραχωρήσεις ποὺ ἔκαμνεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ αὐτὸ τοῦ ἐπήγαινε πολὺ καλά ἀφοῦ αἱ συνομιλίαι του μαζί μας ἦσαν βραχύταται.

«Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἔθελγεν, ἰδίως ἐμὲ καὶ τὸν Οὐγκὼ—ἐξακολουθεῖ ὁ Δουμᾶς—ἦτο ὅτι ὁ Βινιὺ δὲν ἐφαίνετο νὰ ὑποβάλλῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὰς κοινὰς ἀνάγκας τῆς ὑπάρξεώς του, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἄλλοι. Κανεὶς ἐξ ἡμῶν δὲν εὑρῆκε ποτὲ τὸν Βινιὺ εἰς τὸ τραπέζι τρώγοντα. Ἡ Δορβὰλ μάλιστα ποὺ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τῆς ζωῆς της περνοῦσε πολλὲς ὧρες μὲ τὸν Βινιύ, μᾶς ἐδιηγεῖτο μὲ κάποιαν ἔκπληξιν, ὄχι ἀμέτοχον τρόμου, ὅτι οὐδέποτε τὸν εἶδε νὰ φάγῃ περισσότερον ἀπὸ ἕνα ῥαπανάκι!».

Ὁ Σαιντπέβ πάλιν εἰς τὸν χαρακτηρισμόν του περὶ τοῦ Βινιύ, λέγει ὅτι σπανίως τὸν ἔβλεπε. «Δὲν τὸν συνηντοῦσε παρὰ μόνον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ὁποίας ἦτο τακτικώτατος καὶ ὁ πλέον εὐσυνείδητος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀθανάτους. Τόσον μάλιστα ἦτο τακτικὸς καὶ τόσον εἰς τὰς γενομένας συζητήσεις ἦτο ἐπίμονος εἰς τὰς γνώμας του, ὥστε ἤρχισαν οἱ συνάδελφοι του νὰ τοῦ κακοθέλουν. Μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἦτο ὀλιγώτερον συμπαθὴς ὁ ἰδεώδης αὐτὸς ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ ὡς ἐκ τῶν ἔργων του καὶ ὡς ἐκ τῆς ζωῆς του, νὰ εἴπῃ, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμὴ νὰ κλείσῃ διὰ παντὸς τὰ μάτια του:

Ἀπέρχομαι τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ἐγὼ ἐν τούτοις ἤγγισα τὸν οὐρανὸν μὲ τὸ μέτωπον μου:

ΕΝΑΣ Γερμανὸς κριτικὸς παρατηρεῖ πολὺ δικαίως ὅτι αἱ νέαι ἰδέαι, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τέχνην ὀφείλουν τὴν πρόοδον των εἰς τὰς γυναῖκας. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Βάγνερ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἀγώνων του ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὰς ἐνθουσιώδεις θαυμαστρίας του. Τὸ ἴδιον καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Γκαῖτε κατ' ἀρχὰς ἐξησφαλίσθη διὰ τῶν γυναικῶν.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν Γκαῖτε δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀμέσου ἐπιροῆς ποὺ ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς κυρίας Στέϊν, ἀλλὰ δι' ἐκείνας τὰς γυναῖκας αἱ ὁποῖαι μακρὰν αὐτοῦ εἰς τὸ Βερολῖνον ἐπάλαιον ὅπως ἐνθρονίσουν τὴν πνευματικήν του κυριαρχίαν. Περὶ τῆς Ῥαχὴλ Λέβεν καὶ ἰδίως τῆς Μπετίνας Μπρεντάνο.

Διηγοῦνται ὅτι ὅταν ἡ Μπετίνα ἔμαθε τὸν γάμον τοῦ ποιητοῦ καὶ ὅταν ἐγνώρισε τὴν σύζυγον του, δὲν ἀπέκρυψεν ἀπὸ τὸν μεγάλον φίλον της τὴν ἀποδοκιμασίαν της. Ὁ Γκαῖτε χολωθεὶς διὰ τοῦτο τῆς ἔκλεισε τὴν θύραν του. Ἐν τούτοις διετήρησε τρεῖς ὡραίας προσωπογραφίας τῆς Μπετίνας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία παριστᾷ θαυμασίαν κεφαλὴν νεάνιδος πλημμυρισμένης ἀπὸ ζωήν, ἡ ἄλλη πρόσωπον ὡρίμου γυναικὸς εὐφυεστάτης καὶ ἡ τρίτη μίαν γερόντισσαν ποὺ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν της ἐγκλείει ὅλην τὴν ἠρεμίαν μιᾶς ἱερείας τοῦ ὡραίου.

ΤΑ ξένα περιοδικὰ ἐξακολουθοῦν νὰ δημοσιεύουν νέος λεπτομερείας περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου Ῥώσσου μυθιστοριογράφου Δοστογιέφσκη. Ἡ ζωή του πράγματι ὑπῆρξε πολὺ δυστυχισμένη. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ πτωχοῦ ἀλλὰ μεγάλου συγγραφέως εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ θλῖψιν καὶ πικρίαν.

Εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἐτῶν ὁ Δοστογιέφσκη ἔγραφεν ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν εἰς τὸν πατέρα του ἂν δύναται νὰ τοῦ στείλῃ ὀλίγα χρήματα διὰ νὰ ζήσῃ. Τοῦ ὑπόσχεται δὲ εἰς τὸ γράμμα του αὐτὸ ὅτι δὲν θ' ἀγοράσῃ οὔτε τσάϊ ἀκόμα, ἀλλὰ μόνον ξερὸ ψωμί. Ἐν τούτοις εἰς ὅλην του αὐτὴν τὴν δυστυχίαν βυθισμένος ὀνειροπολοῦσε νὰ γίνῃ ὁ «Μπαλζὰκ τῆς Ῥωσσίας».

Ἕνα χρόνον βραδύτερον προσληφθεὶς εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν μὲ ἐλάχιστον μισθόν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ γράφει τότε εἰς τὸν πατέρα του. «Αὐτὴ ἡ ὑπηρεσία μὲ ἀηδιάζει ὅπως οἱ πατάτες». Ὅταν δὲ οἱ φίλοι του παρουσίασαν τὰ χειρόγραφα' τοῦ μυθιστορήματος του οἱ «Δυστυχισμένοι» [1] εἰς κάποιον ἐκδότην λέγοντες μ' ἐνθουσιασμὸν ὅτι νέος Γκογκὸλ ἐγεννήθη» αὐτὸς ἔγραφεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Μιχαὴλ: «ἂν τὸ ἔργον μου αὐτὸ δὲν γίνῃ δεκτὸν ἀπὸ τὸν ἐκδότην, δὲν μοῦ μένει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ῥιφθῶ εἰς τὸν Νέβαν».

Ἐρρίφθη ὅμως ὁλόκληρος εἰς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ διὰ τὰς ἰδέας του αὐτάς συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Τοῦ ἐδόθη ὅμως χάρις καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Σιβηρίαν ὅπου ἔγραψε τὸ πολύκροτον ἔργον Τὸ «Σπίτι τῶν Νεκρῶν». Μετὰ διαμονὴν τεσάρων ἐτῶν εἰς τὴν Σιβηρίαν, διαμονὴν γεμάτην ἀπὸ δυστυχίαν καὶ ἀσθενείας, τοῦ ἐπετράπη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Ἐκεῖθεν ἔφυγεν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἀπὸ τὴν Δρέσδην ὅπου ἔμεινεν, ἔγραφεν εἰς τοὺς ἰδικούς του. «Πῶς νὰ ἐργασθῶ ἀφοῦ κυριολεκτικῶς πεθαίνω ἀπὸ τὴν πεῖναν! Ἡ γυναῖκα μου ποὺ βυζαίνει τὸ κοριτσάκι μας ἐνεχυρίασε καὶ τὸ τελευταῖο της μάλλινο φόρεμα. Καὶ ὅμως ἔξω χιονίζει, δύο ἡμέρας τώρα!» Ὁ λυτρωμός του ἀπὸ τὴν δυστυχισμένην αὐτὴν ζωὴν ἦλθε τὸν Ἰανουάριον του 1881. Ἔκτοτε ἡ Ῥωσσία τιμᾷ τὸν Δοστογιέφσκη ὡς τὸ μεγαλείτερον της τέκνον ἀλλὰ χωρὶς ἀμφιβολίαν καὶ τὸ πλέον δυστυχισμένον.

Ο ἐπίσκοπος τῆς Κρεμὸν κ. Μπονομέλι ὅστις εἶνε ἕνας τῶν μεγαλειτέρων σοφῶν τῆς ἐποχῆς μας, σχολιάζει διὰ μακρῶν εἰς τὴν «Rassegna Nazionale» τῆς Φλωρεντίας τὸ «Καθαρτήριον» τοῦ Δάντε.

Ὁ Δάντης, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ σοφοῦ ἐπισκόπου, ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς νεότητός του ἀκόμη ὁ ἀχώριστος σύντροφος του ὅπως τὸ εὐαγγέλιον καὶ δὲν παρέρχεται ἡμέρα χωρὶς ν' ἀναγνώσῃ ἕνα κεφάλαιον τοῦ Εὐαγγελίου καθὼς καὶ ἕνα ᾆσμα ἀπὸ τὴν Θείαν Κωμῳδίαν. Ὡς ἐκ τούτου κανεὶς σχολιαστὴς δὲν ἦτο καταλληλότερος ἀπὸ αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸ Καθαρτήριον τοῦ Δάντη ἐπὶ τοῦ ὁποίου μᾶς ἀνοίγει νέας ἀπόψεις.

Ο Κάρολος Diehl ἐξέδωκε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου του Figures byzantines. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1906, ὁ κ. Diehl μελετᾷ τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν πρὸ τῶν σταυροφοριῶν. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος μᾶς παρουσιάζει τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν μετὰ τὰς σταυροφορίας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν. Ὁ συγγραφεὺς ἀναπαριστᾷ τὰς διαφόρους μορφὰς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς παρῳχημένης ἐκείνης ἐποχῆς, τὰς μεγάλας πολιτικὰς φιλοδοξίας ἀναμειγμένας μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ μὲ τὰς διασκεδάσεις τοῦ ἱπποδρόμου, τὰς σκευωρίας τῆς αὐλῆς καὶ τὰς ἑορτάς, τὰ παθήματα τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἔρωτας. Ἀπὸ τὴν συνάφειαν αὐτὴν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον αἱ Σταυροφορίαι, ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα; Δύναται νὰ σχηματίσῃ κανεὶς μίαν ἰδέαν ἀναγινώσκων τὴν ζωὴν τῶν ἡγεμονίδων ἐκείνων τῆς Δύσεως αἵτινες πλέον ἢ ἅπαξ διεμοιράσθησαν τὸν θρόνον τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων καὶ ὅμως παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας ἔμειναν ξέναι. Οὕτω εἰς μίαν πινακοθήκην τῶν πλέον διαφορετικῶν εἰκόνων καὶ τύπων ἀναξῇ ὁ ἑλληνικὸς μεσαιών.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τὰ «Παναθήναια» ἐκδίδονται ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἰς τεύχη διπλᾶ.

Τὴν Τετάρτην 2 Ἰουλίου εἰς τὸ θέατρον Κυβέλης, ἡ πρώτη τοῦ νέου δράματος τοῦ Νιρβάνα «Τὸ Χελιδόνι». Ὁ θίασος μελετᾷ μὲ ἀγάπην τὸ νέον ἔργον τοῦ συνεργάτου μας.

Ἤρχισε νὰ ἐκδίδεται εἰς τὸν Πειραιᾶ νέον περιοδικὸν «Τὸ Ἐμπόριον», ἀποβλέπον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν νεωτέρων ἐμπορικῶν γνώσεων.

Κατὰ παράκλησιν τῆς Κας Κυβέλης Ἀδριανοῦ, ὁ κ. Γρηγόριος Ξενόπουλος διεσκεύασεν εἰς δρᾶμα τὸν «Κόκκινον Βράχον», τὸ μυθιστόρημα ποὺ ἐδημοσιεύσαμεν ἄλλοτε εἰς τὰ «Παναθήναια». Τὸ δρᾶμα, τρίπρακτον φέρει ὡς τίτλον τὸ ὄνομα τῆς ἡρωΐδος «Φωτεινὴ Σάντρη», θὰ παιχθῇ δὲ εἰς τὸ θέατρον τῆς Κυβέλης ἐντὸς τοῦ Ἰουλίου.

Εἰς τὸν Παντελίδειον διαγωνισμὸν ἐστάλησαν ἐφέτος πενῆντα ὀκτώ, (ἀριθ. 58) ἔργα. Ἐβραβεύθησαν δύο, «Ἀρσινόη» τοῦ κ. Θ. Θωμᾶ καὶ «Κόσμος καὶ Ἡμίκοσμος» τοῦ κ. Μιλτιάδη Ἰωσήφ.

Ἔγεινε εἰς τὴν Ρώμην ὁ προκριματικὸς διαγωνισμὸς διὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ἐκ τῶν ἐννέα προπλασμάτων, πέντε ἐκρίθησαν ἄξια διὰ τὸν τελειωτικὸν διαγωνισμὸν τῆς 11ης Ὀκτωβρίου προσεχοῦς· τοῦ ρωμαίου Νικολίνι, τοῦ γάλλου Μπουσέ, τοῦ φλωρεντιανοῦ Τσικαρέλι καὶ δύο ὑπὸ τὰ ψευδώνυμα *Ἀθῆναι* καὶ *Ρώμη*.

Ὅσοι ἐταξίδευσαν στὸ Παρίσι, θὰ ἤκουσαν βέβαια τὸν Pollus. Ἀφοῦ διεσκέδασε τοὺς Παρισινοὺς ἐπὶ 35 ἔτη ὁ λαϊκὸς τραγουδιστής, ἀπέθανε τελευταίως καὶ αὐτός. Τόσον περιζήτητος ἦτο ὥστε ἐτραγουδοῦσε εἰς 4 καφφδεῖα συγχρόνως. Ἐτελείωνε εἰς τὸ ἕνα καὶ ἐπήγαινε στὸ ἄλλο. Τὸ ἁμάξι ποὺ τὸν μετέφερε, τοῦ ἐχρησίμευε καὶ ὡς καμαρίνι διὰ νὰ ἀλλάξῃ φορέματα. Ἐκέρδιζε ἔτσι 1000 φρ. κάθε βράδυ, ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ ἐκέρδιζε ἀπὸ ἰδιωτικὰς ἑσπερίδας.

Ἡ Τράπεζα τῆς Γαλλίας ἔχει εἰς τὰ χρηματοκιβώτιά της εἰς χρυσὸν ὑπὲρ τὰ 3 δισεκατομμύρια.

1 Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ «Παναθήναια».

Τὴν 4 Ἰουνίου τρέχοντος ἔ. ν. μετεφέρθησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Ζολᾶ εἰς τὸ Πάνθεον ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ. Ὅλη ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἦσαν παρόντες. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ὡμίλησεν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δὲ φρουρὰ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης παρήλασε πρὸ τοῦ κενοταφίου.

Ἡ Nuova Rassegna εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος περιέχει μετάφρασιν ἑνὸς διηγήματος τοῦ κ. Χ. Χρηστοβασίλη ὑπὸ P. Ciuti.

Πρό τινος ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας Σπινέλλη ἀνευρέθησαν 68 ἐπιστολαὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου πρὸς τὸν Βαζάρην, τὸν συγγραφέα τῶν βίων τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας. Ἑτοιμάζεται ἔκδοσις τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὑπὸ τοῦ ἰταλοῦ καθηγητοῦ κ. Tomassetti.

Ἡ «Ῥέα» τοῦ Σαμάρα θὰ παιχθῇ τὸν ἐρχόμενον χειμῶνα εἰς τὴν Σκάλαν τοῦ Μιλάνου.

Ἡ γνωστὴ διακεκριμένη ἰταλὶς ὑψίφωνος Regina Pinkert ἀποχωρεῖ τῆς σκηνῆς ὑπανδρευθεῖσα ἕνα πλούσιον Μιλανέζον.

Αἱ εἰσπράξεις τῶν παρισινῶν θεάτρων κατὰ τὴν λήξαζαν ἐφετεινὴν περίοδον εἶναι κολοσσαῖαι. Κατὰ στατικὴν δημοσιευθεῖσαν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου τῶν Συγγραφέων» τὸ ἄθροισμα τῶν εἰσπράξεων ὅλων ὁμοῦ τῶν παρισινῶν θεάτρων κατὰ τὸ 1907 ἀνέρχεται εἰς 45,753,048 φράγκα! Ἐξ αὐτῶν, τῆς Ὄπερας εἶναι 3,217,324 φρ., τῆς Comédie Française 2,293,340, κλπ.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ὁμήρου Ἰλιὰς ἔμμετρος ἐλευθέρα μετάφρασις Νικολάου Μ. Σηφάκη. Ἀθῆναι Τυπογρ. ὁ «Ἀστήρ», τεῦχος Α'. καὶ Β'.

Τὸ Ἐμπόριον ὑπὸ Σταματίου Κ. Θεοχάρη. Σύλλογος πρὸς διάδ. ὠφελίμων βιβλίων. Ἀθῆναι, δρ. 0.40.

Τὰ Ἀπομνημονεύματα Ἀνδρέου Συγγροῦ, τόμος Β'. Σύλλογος πρὸς διάδ. ὠφελίμων βιβλίων. Δρ. 1.50· Ἀθῆναι Τυπογρ. «Ἑστία».

Ὑγιεῖς ὀφθαλμοί, ἤτοι ὑγιεινὴ τῆς ὁράσεως, τοῦ Σπήλιου Χαραμῆ. Ἀθῆναι.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΜΑΣ

ΚΑΘΕ συνδρομητὴς τῶν «***Παναθηναίων***» ὁ ὁποῖος ἐγγράφει ΕΝΑ νέον συνδρομητὴν ἐτήσιον καὶ συναποστέλλει τὸ τίμημα τῆς ἐγγραφῆς, λαμβάνει ὡς δῶρον ΔΕΚΑ βιβλία ἀπὸ τὴν Α' Σειρὰν τοῦ κατωτέρω καταλόγου ἢ ΤΡΙΑ ἀπὸ τὴν Β' Σειράν.

Πρὸς εὐκολίαν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἐκλέξουν καὶ ἀπὸ τὰς 2 Σειρὰς μαζί, διατιμῶμεν ἐν γένει τὰ βιβλία τῆς Α' Σειρᾶς πρὸς Δρ.—Φρ. 1 ἕκαστον καὶ τῆς Β' Σειρᾶς πρὸς 3. Θὰ λαμβάνουν δὲ βιβλία ἀξίας Δρ.—Φρ. 10.

Τὰ βιβλία θ' ἀποστέλλωνται ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν τελῶν.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν βιβλίων τοῦ καταλόγου μας, ἀναλαμβάνομεν ν' ἀποστείλωμεν ὅ,τι δήποτε βιβλίον μᾶς ζητηθῇ μὴ ὑπερβαῖνον τὰς Δρ.—Φρ. 10 διὰ κάθε νέαν ἐγγραφήν.

Κάθε συνδρομητής μας ἔχει βεβαίως ἕνα στενὸν φίλον ἢ συγγενῆ φιλαναγνώστην, διατεθειμένον ὁπωσδήποτε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἔργον ἑνὸς περιοδικοῦ. Αὐτὸν τὸν φίλον ἢ συγγενῆ ἂς θελήσῃ νὰ τὸν ἐγγράψῃ εἰς τὰ «***Παναθήναια***». «Ὅ,τι ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς συνδρομητάς μας εἶναι ἐλάχιστον διὰ κάθε ἕναν χωριστά. ΜΕΓΙΣΤΗ ὅμως θὰ ἦναι ἡ ἐκ τοῦ συνόλου ἐνίσχυσις τῶν «***Παναθηναίων***».

Τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα προσφέρομεν δὲν εἶναι ἀμοιβὴ ὑπηρεσίας. Θὰ ἦναι ἐνθύμιον μιᾶς στενωτέρας σχέσεως, ποὺ θὰ συνδέσῃ τοὺς συνδρομητάς μας μὲ τὸ περιοδικὸν τὸ ὁποῖον ἐξέλεξαν ὡς πνευματικὸν των σύντροφον.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΣΕΙΡΑ Α'

Χ. Ἄννινος:	Ἐδῶ κ' ἐκεῖ.
Δ. Βικέλας:	Λουκῆς Λάρας, διήγημα.
Ν. Ἐπισκοπόπουλος:	Ἔρημες ψυχές, δρᾶμα.
Δ. Γρ. Καμπούρογλους:	Mémoires du Prince N. Ypsilanti.
Κ.Μ. Κωνσταντόπουλος:	Ἱστορία τῆς βυζαντ. τέχνης.
Σπ. Λοβέρδος:	Ἡ Ἁγία Πόλις.
Μ. Μαλακάσης:	Ἡ Κυρὰ τοῦ Πύργου, δρᾶμα.
Γ. Μαυρογιάννης:	Βυζαντ. τέχνη καὶ καλλιτέχναι.
Σπῦρος Μελᾶς:	Ὁ Γυιὸς τοῦ Ἴσκιου, δρᾶμα.
Ἀντ. Μηλιαράκης:	Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.
	Ὁμοία Κεφαλληνίας.
Κίμων Μιχαηλίδης:	Σὰν Ζωὴ καὶ σὰν Παραμύθι.
Παῦλος Νιρβάνας:	Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία.
	Ἀρχιτέκτων Μάρθας, δρᾶμα.
	Τέχνη καὶ Φρενοπάθεια.
	Παγῆ Λαλέουσα. ποιήματα.
Ὄσκαρ Οὐάϊλδ:	Σαλώμη, δρᾶμα.
Σπυρίδων Παγανέλης:	Πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, Ἐντυπώσεις.
	Παρέργα Φύλλα.
Κωστῆς Παλαμᾶς:	Ὕμνος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν.
Κ. Παπαρρηγόπουλος:	Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι.
Κώστας Παρορίτης:	Ἀπὸ τὴ Ζωὴ τοῦ Δειλινοῦ, διηγήματα.
Ἰ. Πολέμης:	Ἐξωτικά, ποιήματα.
Ἰ. Πολυλᾶς:	Ἡ Φιλολογική μας Γλῶσσα.
Γ. Στρατήγης:	Τραγούδια τοῦ Σπιτιοῦ.
Ἀνδρέας Συγγρός:	Ἀπομνημονεύματα τόμος Α'.
	» » Β'.

Λεύκωμα «Παναθηναίων».
Πανηγυρικὸν τεῦχος «Ἑστίας»: Ὀλυμπ. Ἀγῶνες 1896.
Σπαρτιατικὸν Ἡμερολ: Ἔτος 1906.
» 1907.

ΣΕΙΡΑ Β'

Δ. Βικέλας:	Λουκῆς Λάρας ἔκδ. πολυτελής.
Γρηγόριος Ξενόπουλος:	Μαργαρίτα Στέφα.
	Διηγήματα Σειρὰ Α'.
	» » Β'.
	» » Γ'.

Τόμοι τῶν «Παναθηναίων» χαρτόδετοι 1ος, 2ος, 3ος, 4ος, 6ος, 7ος, 8ος, 9ος, 11ος, 12ος.